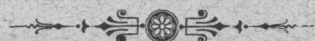

Leto XXX.

Številka 8.—12.

SLOVENSKI PRAVNIK.

Izdaja društvo „Pravnik“ v Ljubljani.

Odgovorni urednik:

DR. DANILO MAJARON.

V LJUBLJANI.

Natisnila „Narodna Tiskarna“.

1914.

VSEBINA.

1. K naši petindvajsetletnici	225
2. <i>Dr. Ivan Žolger</i> : O sistemu skupnih zadev v avstro- ogrski državnopravni nagodbi	226
3. <i>Dr. Leonidas Pitamic</i> : Sodelovanje avstrijskega držav- nega zbora pri mednarodnih pogodbah	241
4. <i>Dr. R. Kušej</i> : Pomen cerkvenopravne zgodovine za ka- nonistično vedo	251
5. <i>Dr. Friderik Ploj</i> : O ureditvi jamstva države za škodo, povzročeno tretjim osebam po državnih uradnikih in slugah v izvrševanju poverjene jim javne oblasti . . .	256
6. <i>Dr. Franc Žižek</i> : Pravni temelji statistike	263
7. <i>Dr. Karl Šavnik</i> : Reformirani § 153. zakona o osebnih davkih	270
8. <i>Valentin Žun</i> : Pojem finančne vede	281
9. <i>Dr. Janko Babnik</i> : Sodni depoziti	286
10. <i>Dr. Milan Škerlj</i> : Opravilni deleži družb z omejeno za- vezo	297
11. <i>Dr. Metod Dolenc</i> : Pravniški razgled po slovenskih na- rodnih pesmih	309
12. <i>Dr. Fran Goršič</i> : O „kasatorjih“ in njihovih pogodbah	320
13. <i>Dr. Fran Mohorič</i> : K vprašanju o pravnem značaju iz- vršenega domika in razdelbnega postopanja	330
14. <i>M. Muha</i> : Zemljišnička zabilježba tužbe na isplatu hi- potekarno osigurane tražbine	341
15. <i>Dr. P. Defranceschi</i> : Sodno-zdravniška mnenja	344
16. Iz pravosodne prakse. A. Civilno pravo.	
a) Prenos zemljiške služnosti? — Za vprašanje, ali naj se vloži rekurz ali priziv, ni odločilna nezakonita oblika izpodbijane odločbe, marveč le oni način razsoje, ki bi vstrelal zakonu (§ 390. c. pr. r.).	353

Slovenski Pravniki.

Leto XXX. V Ljubljani, 15. decembra 1914. Št. 8.—12.

K naši petindvajsetletnici.

Na zadnji glavni skupščini dne 26. januarja t. l., ki se je vršila točno po 25. letih, ko je bilo ustanovljeno naše društvo „Pravnik“, izpregovorile so se že primerne besede v spomin na ustanovitev te važne organizacije in njeno 25 letno delovanje ter v potrdilo njene sedanje krepkosti, ki daje jamstvo za čedalje izdatnejše izpolnjevanje njenih vzvišenih namenov. Skupščina je pa soglasno izrekla željo, da bi se ta društveni jubilej tudi posebej praznoval, in izvolila je odsek, ki naj bi sporazumno z društvenim odborom določil slavnostni program ter pripravil potrebno za njega izvršitev. V ta namen se je res pričelo vztrajno delo in priprave so šle na to, da bi se v jeseni praznoval jubilej s slavnostno skupščino, s slavnostnim komersom, osobito pa s slavnostno izdajo „Slov. Pravnika“.

Med tem so napočili izvenredni usodni časi. Komaj pojmljive razmere so nastale v našem zasebnem in javnem življenju. Vsa naša čuvstva prevzema čast in blagor naše ljube širše domovine, ki se nahaja sredi srditih svetovnih bojev. Jasno je, da za vnanje slavnosti našega društva ne more biti pravega razpoloženja. Tem manj, ker so prav mnogi naši društveniki oddaljeni, da služijo z orožjem v roki sveti domovinski stvari. Kar se more zgoditi, je to, da v tem zborniku „Slov. Pravnika“ priobčujemo prispevke, ki so jih bili doposlali odlični možje za spomin petindvajsetletnice. Naj se ne pogreša tega in onega, kar bi znabiti sodilo za slavnostno številko. Izjemne razmere opravičujejo tudi ta nedostatek.

Vsem pisateljem in drugim, ki so se dejansko zanimali za ta društveni praznik, izrečena bode najtoplejša zahvala!

V Ljubljani, oktobra meseca 1914.

Odbor društva „Pravnika“.

O sistemu skupnih zadev v avstro-ogrski državnopravni nagodbi.

Spisal dr. Ivan Žolger, c. kr. sekcijski šef in docent na vseučilišču dunajskem.

I. Podlaga skupni zadevi je skupni interes, skupni smoter, skupna korist. Skupnost interesov, oziroma smotrov tvori podstavo, vzrok in opravičbo skupne zadeve. Na tem psihično-socijalnem dejstvu temelji tudi juristični kriterij skupne zadeve, ki je ta, da posamezni subjekt ali organ ne sme zadeve samolastno urejevati, ampak je pri tem vezan na sodelovanje skupinarjev.

Iz vsake pravnopriznane skupnosti interesov izvirajo za skupinarje gotove obveznosti glede »sredstev in načinov«, po katerih naj se dosegajo skupni smotri.

Jedna teh obveznosti, in sicer taka, ki sledi iz vsakega skupnega razmerja, se tiče vprašanja, čigava volja naj velja pri odločitvah, ki jih je treba v dosego skupnega smotra. Ta obveznost se kaže v tem, da skupinar pri »reševanju« (»opravljanju«) poslov, ki jih zahteva skupni smoter, mora dopuščati in trpeti »tuji vpliv«.¹⁾

Skupno razmerje pa lahko povzroči tudi obveznosti glede poskrbe in nabave stvarnih potrebščin in človeških sil, ki jih zahteva skupni smoter.

V prvem slučaju se javlja obveznost v vezanosti pri odločevanju in odrejevanju; v poslednjem pa vsebuje obveznost materialno dajanje (dare, praestare). Skupnosti formalnega postopanja se pridruži skupnost materialnih bremen. Ker pa razdelitev skupnih bremen na skupinarje, uprava in uporaba skupno poskrbljenih sredstev tudi zahteva gotove odredbe, velja v teh odločbah istotaka vezanost svobodnega odrejevanja, to je: materialna skupnost bremen ima vedno za posledico tudi formalno skupnost v postopanju in odrejevanju glede teh bremen.

¹⁾ Prim. § 17 ogrskega zakonskega člena XII. iz 1. 1867. in hrvatskega zakona z dne 10. decembra 1868 (sbornik zakonah i naredabah, god. 1869, br. 6) o zadevah, ki so skupne deželam krone ogrske in ostalim deželam Nj. Veličanstva, in o načinu njih opravljanja.

Kako daleč da gre v posameznem slučaju skupnost sredstev in načinov, to je quaestio facti.

Ker se skupnost interesov in smotrov navadno le načeloma ustanovi oziroma izreče, je za praktično izvršitev potrebno, da se ugotovijo in »začrtajo« tudi konkretne »modalitete«,¹⁾ po katerih naj se doseže skupni smoter. Treba je določiti, v kateri obliki naj se javi vpliv skupinarjev na rešitev skupnih poslov in v katerem razmerju naj bi eventualno le-ti prispevali k skupnim bremenom.

II. Skupnost interesov je bila priznana in ustanovljena že v pragmatični sankciji, ki je ustvarila med ogrskimi in neogrskimi deželami vladarske hiše avstrijske »unijo« z namenom, da se zasigura tej nedeljivi in neločljivi pravni zvezi pokrajn trajna skupnost vladarja in skupno varstvo zoper vse zunanje in notranje sovražnike.²⁾

Kar se pa tiče »sredstev in načinov« v dosego teh zajedniških smotrov, je pragmatična sankcija ugotovila v bistvu samo le skupnost vladarja s tem, da je uveljavila za vse združene dežele obvezen identičen red o prestolonasledstvu.

Kako naj se pa v podrobnem uresniči obrambna skupnost, to se je določilo obširneje šele v nagodbenih zakonih iz l. 1867., oziroma za Hrvatsko iz l. 1868.

Sicer se je že takrat, ko se je razpravljalo o vzakontitvi pragmatične sankcije, smatralo za potrebno, da se uredijo modalitete obrambne skupnosti potom zvezne pogodbe med stanovi raznih dežel. Zakaj še v isti seji, v kateri so bili v ogrskem zboru konečno sprejeti članki o prestolonasledstvu, (16. julija 1722), so izjavili ogrski stanovi in magnati v regnikolarnem sklepu, naj se sporazumno s stanovi ostalih dežel ugotovi »instrumentum pragmaticum«, v katerem naj bi se natanko začrtale obveznosti, izvirajoče za oba dela iz pragmatične sankcije. Načrt se je izjalovil, ker vladar prošnji ogrskih

¹⁾ Prim. Proemium odst. 2, 4, §§ 8 in 9 ogrskega in hrvatskega zakona in Žolger, Staatsrechtlicher Ausgleich zwischen Österreich und Ungarn, 51 sl., 63 sl.

²⁾ Turba, Grundlagen der pragmatischen Sanktion, II., 271 sl.

stanov, da bi stopili v ta namen s stanovi ostalih dežel v dotiko, ni ugodil.¹⁾

Samo eno sredstvo za skupno obrambo se je bilo že preje na nedvomen način ustanovilo, in sicer v zakonskem članku VIII iz leta 1715. Po tem članku se ima vzdrževati »regulata militia, tum ex nativis tum externis constans«, torej redovita skupna vojska, sestojeca iz ogrskih in avstrijskih deželanov, za katero imajo skrbeti s kontribucijami tudi ogrske dežele. Sicer pa je bil ne le ustroj, razvijanje in vporaba skupne vojske, ampak tudi vporaba in izsleditev ostalih sredstev skupne obrambe — in tu sem spada pred vsem tudi vodstvo zunanjih zadev — prepuščena praksi absolutne vlade. Na ta način so se v absolutni dobi kot sredstva zaveznega smotra, ustanovljenega v pragmatični sankciji, razvila: vzdrževanje skupne vladarske hiše (dvorjanstva), vojništvo, zunanja politika in tem smotrom posvečeno finančništvo.

Skupnost teh zadev javila se je pred vsem v skupni obveznosti vseh dežel, prispevati k stroškom in bremenom za skupnega vladarja in skupno obrambo. Formalno, to je glede »opravljanja«, pa so bile te zadeve le v tem zmislu skupne, da so se opravljale po skupnem vladarju in po osrednjih, od njega ustanovljenih dvornih uradih (dvorni vojni svet, državna pisarna, dvorna komora) ter za vse dele enako.

Kar se tiče pred vsem finančništva, ugotavljalo se je kvotno razmerje (»dvorna kvota«) načeloma po skupnem vladarju samem in so se vršila tozadevna pogajanja le med njim in posameznimi deželnimi zbori, odnosno njih odposlanci.²⁾

Da so tudi dejanske dovolitve, o katerih so posamezni deželni zbori vsak posebej, to je »separatno«³⁾ sklepali, večkrat

¹⁾ Glej Turba, Pragmatische Sanktion, 121, 185, 186, 187. — Žolger, l. c., 147. — Bernatzik, Österreichische Verfassungsgesetze (2. izdaja), 14. 21. 33.

²⁾ Prim. Biderman, Geschichte der Gesamtstaatsidee, II., 32 sl., 36 sl., 177, 183, 185 sl. Leta 1714 so bili odposlanci vseh dednih kraljevin in dežel poklicani na Dunaj, da se porazdeli vojna potrebščina za prihodnjih 6 let v znesku 6¹/₂ milijonov gld. na posamezne dežele. Pogajanja pa je vodila vsaka delegacija posebej z vladnimi organi, ki so bili v to določeni, ne da bi bilo prišlo do vzajemnega pogajanja odposlancev dežel.

³⁾ Prim. § 7 ogrskega in hrvatskega zakona.

zaostajale za zahtevano kvoto, ni da bi bilo treba posebno ome-
niti. Zakaj le dolžnost do prispevanja kot taka je bila
dognana po pragmatični sankciji. Koliko naj pa ti prispevki zna-
šajo, takozvani »quantum«, je pa bil v vsakem posameznem
slučaju odvisen od preudarka in razsoda vladarjevega in od
razpoloženja stanov.

Ostala uprava finančnih in vseh drugih skupnih zadev pa
je bila izključna stvar skupnega vladarja.¹⁾

Toda že zgodaj so se javljala na ogrski strani stremjenja,
zadobiti na upravo teh zadev merodajen vpliv. Resolucija Marije
Terezije, uvrščena v Corpus juris hungarici kot članek XI
iz l. 1741 (ki pa nima moči zakona), naglašša, da se bodo (čisto)
ogrske zadeve le po Ogrih upravljale; zajedno pa zatrjuje, da
se bodejo Ogrji pozivali tudi na službovanje v »državno mi-
nistrstvo« (Status Ministerium), ktereга poglobitni delokrog
je bil vodstvo zunanjih zadev.²⁾

In v ravno taki resoluciji iz leta 1791 (članek XVII) da
monarh stanovom obljubo, da bode, izvršujoč izjavo iz leta 1741,
vsprejemal Ogre v državno ministrstvo in tudi vse potrebno
ukrenil, da se onim Ogrom, ki imajo zahtevano kvalifikacijo ter
bi hoteli nastopiti poslaniška mesta,³⁾ nudi primerna pri-
ložnost, da se v »tajni državni pisarni«⁴⁾ temeljito priučé svoji
stroki. Vrhutega izjavlja vladar, da se bode ugodilo tudi želji,
da naj se notranje zadeve rešujejo le po Ogrih, zunanje pa tudi
pod vplivom Ogrov (cum influxu etiam Hungarorum.)⁵⁾

III. Ko se je z gibanjem leta 1848 proglasila odprava ab-
solutizma in njega nadomestitev s konstitucionalno odgovorno

1) Trditev, ki jo imata ogrski in hrvatski zakon (§ 5), da sta do l. 1867.
edinole ogrski državni zbor in ogrski kralj (zadnji ob jednem kot zastopnik
svojih neogrskih dežel) urejevala vse, obema deželima skupinama skupne
zadeve, ne odgovarja niti pravnemu položaju niti zgodovinskim dejstvom.

2) § 4: Et ad ipsum etiam Status Ministerium Nationem Hungaram ad-
hibere dignabitur.

3) Animum ad Legationes obeundas adjicerent.

4) In cancellaria Status intima: „Staatskanzlei“ t. j. današnje „Ministrstvo
zunanjih zadev in cesarske hiše“.

5) Ut tam interna quam externa negotia, illa quidem per Hungaros, haec
vero cum influxu etiam Hungarorum pertractentur.

vlado, formuliral se je prvič pojem »skupne zadeve« tudi zakonitim potom. Kajpada ne v Avstriji, kjer ni bilo zanimanja za te stvari — napaka ki se je pozneje hudo maščevala, — ampak na Ogrskem.

V zakonski osnovi, sklenjeni od požunskega državnega zbora, zastran ustanovitve neodvisnega ogrskega ministrstva (poznejši zakonski članek III. iz l. 1848) je bilo v §-u 6 tudi določeno, da bode Njega Veličanstvo »v vseh kameralnih zadevah« svojo izvrševalno oblast odslej uporabljalo le potom ogrskega ministrstva.¹⁾

Vladar pa je dal z odlokom ogrske dvorne pisarne z dne 28. marca 1848 državnemu zboru sporočiti, da se mora »na Ogrsko odpadajoči razmerni« del stroškov za vzdrževanje kraljevega dvora, kakor tudi vseh onih državnih stroškov, ki se porabijo v interesu cele vladavine (egész birodalom, t. j. cele vladavine, celega vladarstva ali državja, des ganzen Reiches) in torej tudi v interesu Ogrske in k nji spadajočih delov tudi za naprej v dosedanji meri izplačevati cesarski osrednji blagajni.²⁾

Med nadaljnimi pogajanjmi je izjavil vladar z reskriptom z dne 31. marca 1848,³⁾ da bode § 6 le tedaj sankcioniral, če se — z veljavo do onega časa, ko se glede sorazmernega deleža (kvote) pri stroških, »ki celo vladavino zadevajo (interesirajo), po vzajemnem razgovoru«⁴⁾ med avstrijskimi in ogrskimi deželami ter s pritrditvijo vladarjevo zakonitim potom pride do pogodbe, — glede stroškov za vzdrževanje kraljevega dvora, skupne diplomacije in skupne armade izda vsaj provizorna odredba.

Državni zbor je ugodil temu pozivu s tem, da je votiral provizorno svoto 3,000.000 gold., ki bi jo bilo svojedobno vračuniti.

Dekret dvorne pisarne se nanaša samo na materijalno skupnost stroškov, to je na dolžnost Ogrske, da plačuje

1) 1847/8 ki országyülési Irományai (Tiskovine državnega zbora z l. 1847/8) št. 91.

2) Irományai, št. 131 in Pesti Hirlap z dne 1. aprila 1848.

3) Irományai, št. 159.

4) „kölcsonös értekezés után.“ Prim. §§ 15, 55. ogrskega in hrvatskega zakona in Žolger l. c. str. 125 opomb. 2, str. 219 opomb. 4.

naprej svoj »sorazmerni« del stroškov, ki so v korist (»v interes«) celega vladarstva.¹⁾

V najvišjem reskriptu in v enako glasečem se sklepu državnega zbora je pa izražena tudi skupnost formalnega »opravljanja« skupnih stroškov in torej odločilni kriterij »skupne zadeve« sploh. Taka skupna zadeva je določitev odstotka za prispevanje k skupnim stroškom. Ta določitev naj se izvede potom pogajanj, torej s sodelovanjem in pod »vplivom« vseh prizadetih činiteljev, namreč dežel in krone.

To izključitev pravice samostalnega odločevanja je poudarjal kot bistveni znak skupne zadeve L. Kossuth v izjavi, ki jo je podal povodom prečitanja reskripta z dne 31. marca 1848. Kossuth je dejal²⁾: Pri presoji reskripta se ne sme nikdar pozabiti dejstva, »da sedi vladarska hiša tudi na prestolu Avstrije in da sledi iz tega takšna vez in takšno razmerje, pri katerem se gotovim skupnim odredbam (némi közös intézkedések) ni mogoče izogniti, dokler ostane vez pragmatične sankcije v veljavi. Ko bi ta vez ne obstojala in ko bi ogrski kralj v Budi kraljeval, potem seveda bi samo mi sklepali o dvorovini«.

Zelo ostro pa je bistvo skupne zadeve formulirano v zakonskem članku iz leta 1848 samem. Ta zakonski članek, ki ukazuje ustanovitev neodvisnega ogrskega odgovornega ministrstva, določa v § 13., da se bo član odgovornega ministrstva, »minister, ki je prideljen osebi Njegovega Veličanstva«, nahajal vedno na najvišjem dvoru in da bode njegova naloga, »vplivati na vse razmere, ki domovino in dedne dežele skupno zanimajo (közösen érdeklík) ter da zastopa v teh razmerah deželo pod svojo odgovornostjo.«

V § 14. je potem še izrecno povedano, da bode »minister, ki je prideljen osebi Njegovega Veličanstva« čuval³⁾ »nad zadevami omenjenimi v § 13.«

¹⁾ L. Kossuth navaja v seji stanovske deske z dne 31. marca 1848 (Pesti Hirlap z dne 3. aprila) stroške dvorjanstva kot skupne stroške ter pravi: K dvorovini (civilni listi) moramo prispevati (járulnunk kell), ravno tako kakor morajo prispevati narodi, ki so po pragmatični sankciji z nami zvezani.

²⁾ Pesti Hirlap, št. 18, z dne 3. aprila 1848.

³⁾ § 13: A ministerek egyike folyvást ő Felségének személye körül lesz, s mindazon viszonyokba, melyek a hazát az örökös tartományokkal közösen érdeklík, befolyván, azokban az országot felelősség mellet képviseli. § 14: A ministeriumnak azon tagján kívül, mely a felség személye körül a 13 §-ban említett ügyekre ügyelend, következő osztályai lesznek . . .

Razmere in zadeve, o katerih govorita §§ 13. in 14., se tičejo skupnih interesov obeh deželnih skupin, »slede«, kakor je Kossuth dejal, in kakor je izrečeno tudi v uvodu k zakonskim člankom,¹⁾ iz interesne zveze, ustanovljene s pragmatično sankcijo ter imajo za posledico gotove skupne odredbe, ki naj se pod vplivom zveznih članov izdadó.

IV. Na pojmu skupne zadeve, kakor smo ga razložili, temelji tudi sestav avstro-ogrske nagodbe iz leta 1867. »Izhodišče«, »vzajemno priznana pravno podlaga« za nagodbeno zakonodajo tvori pragmatična sankcija, to je ona »svečana temeljna pogodba«, ki je ustanovila skupnost vladarja in obrambe.²⁾ Ena »temeljnih misli«, na kateri sloni vsled izrecne izjave nagodbena zakonodaja, je ta, da je interesna skupnost, ustanovljena po pragmatični sankciji rodila »obveznosti«, ki »izvirajo«, ki »se iztekajo naravnost iz pragmatične sankcije«.³⁾ Te obveznosti obsegajo na eni strani dolžnost do skupnega prenašanja bremen, na drugi strani pa obveznost do skupnega opravljanja in reševanja onih poslov, ki jih je izvrševati v korist zveznih smotrov.⁴⁾

Te (materijalne in formalne) dolžnosti kot take, so po pojmovanju nagodbe že v pragmatični sankciji sami ustanovljene. Zdi se tedaj nagodbeni zakonodaji samo potrebno, da se z ozirom na uvedbo »konstitucionalnega vladnega sistema v celi vladavini« uveljavi nov »modus«, po katerem naj se izvršujejo one dolžnosti in sicer na način, da se tudi onim deželam, ki jih je dosiej pri reševanju skupnih razmer »zastopal«

1) Stanovi izjavijo ondi, da so brez odlašanja posvetili svojo pozornost vsemu temu, kar je nujno zahtevala na eni strani „zakonitá samostojnost Ogrske“, na drugi strani pa njene „zakonite razmere (törvényes viszonyai) k deželam, ki so vsled pragmatične sankcije z njo v neločljivo zvezo (kapcsolatban) združene.“ Po § 6 zak. članka 18 o tisku se kaznuje tisti, ki ščuva na dejansko razdružitev vladarstvene zveze (birodalmi kapcsolatnak), ustanovljene glasom pragmatične sankcije in obstoječe v skupnosti vladarske hiše, s triletno ječo in denarno kaznijo do 2000 gold.

2) Proemium odst. 2, 4 in §§ 1, 2, 6, ogr. in hrv. zakona.

3) §§ 2, 3, 4, 8, 18, 23, 52, 58 ogrskega in hrvatskega zakona.

4) §§ 2, 3, 4, 5, 7, 8, 9 sl. 15, 16, 18 sl. 23—26 ogr. in hrv. zakona. Primerjaj z ozirom na pojem „skupne obrambe z združenimi močmi (közös és együttes erővel leendő védelem)“ Žolger l. c. 70 sl.

le absolutni vladar (§ 5), osigura »konstitucionalni vpliv«, ki jim gre. In ravno v tej določitvi »modusa« za opravljanje skupnih zadev tiči pravi pravcati cilj (»nagib in smoter«) nagodbenih zakonov.¹⁾

Da pa ne bo dvoma o mejah dolžnosti glede prispevanja kakor tudi dolžnosti glede prenašanja »tujega vpliva«, zdi se zakonu potrebno, da se zajedno tudi »razmere, ki so skupnega interesa« in iz teh razmer izvirajoče »skupne zadeve«, natančno in določno označijo.²⁾

Pri tem razlikuje ogrski zakon po pravici med »razmerjem, ki je skupnega interesa« (»skupno razmerje«), in med »skupno zadevo«. Skupno razmerje mu je širši, skupna zadeva ožji pojem. Skupna zadeva je opravilo, posel³⁾, »agenda«⁴⁾, odredba⁵⁾, ki izvira iz skupnega razmerja.⁶⁾ Tako je dolžnost prispevati k skupnim stroškom kot abstraktna pravna dolžnost skupno in vzajemno razmerje, dočim je določitev kvote, določitev, koliko znašajo skupni stroški, uprava in razpolaganje s skupno preskrbljenim denarjem, skupna zadeva. Skupno dvorjanstvo (§ 7) tvori pač »razmerje, ki je skupnega interesa«, ni pa skupna zadeva, ker uredba in uprava dvornih zadev ni posel državne uprave in zato tudi ne predmet odredbam obeh držav.

V. Dve glavni vprašanji torej hoče urediti nagodba iz l. 1867. Prvič označiti one razmere in zadeve, ki so skupnega interesa, drugič pa določiti, kako naj se opravljajo zadeve, ki izvirajo iz skupnega interesa, oziroma razmerja.

Kar se tiče pred vsem prvega vprašanja, razločuje zakonodaja iz leta 1867 načeloma med razmerami in zadevami, gledé katerih je skupnost po naziranju zakona že v pragmatični sankciji določena (pragmatično skupne zadeve), in med razmerami in zadevami, katerih skupnost je v pogodbah (pacta)

1) Prim. Proemium odst. 5, §§ 5, 23—26 ogr. in hrv. zak.

2) Proemium odst. 5, §§ 4, 6, 18.

3) V hrvatskem besedilu je skupna zadeva (közös ügy) označena z »zajednički posao«.

4) §§ 5 in 8.

5) §§ 5, 8, 9, 11, 12, 65, 66, 68.

6) Prim. Žolger l. c., 47 sl.

izven pragmatične sankcije utemeljena (pogodbeno skupne zadeve).

Prvotno omenjene razmere in zadeve so oně, pri katerih »izvira« skupnost »neposredno« iz pragmatične sankcije same.¹⁾

Ta skupnost temelji na pravni dolžnosti, je torej pravno potrebna, traja tako dolgo, dokler se pragmatična sankcija ne razveljavi, in obsega toliko skupnost postopanja kolikor skupnost plačevanja stroškov.

Pogodbeno skupne zadeve pa so one, ki niso skupne vsled strogega pravoreka pragmatične sankcije, ampak le zato in toliko, kolikor se ta skupnost zavoljo ugodnosti priznava v posebnih dogovorih. Če se ti dogovori ne dosežejo, ostanejo te zadeve »pridržane« pravici samolastnega urejevanja.²⁾

Dočim je skupnost pragmatičnih zadev trajna in pravno potrebna, je skupnost pogodbenih zadev le fakultativna in vezana na dobo, za katero veljajo te pogodbe. Njih skupnost se javi le v dolžnosti skupnega postopanja, ne pa tudi v materialni bremenski skupnosti.

Za pragmatično skupne so v soglasju s prakso absolutne države proglašene sledeče zadeve: Razmerje do vladarske hiše,³⁾ zunanje zadeve, vojništvo in iz skupnosti stroškov izvirajoče finančne zadeve. Seveda niso te zadeve skupne v popolnem, ampak le v natančno očrtanem obsegu.⁴⁾ Tudi oblika skupnega opravljanja ni za vse zadeve enaka.

Iz skupnosti vladarja izvira med drugim obveznost za skupno plačevanje stroškov dvorjanstva. Dvorovina (civilna lista) so stroški, ki služijo skupnemu smotru, to je vzdrževanju skupne vladarske hiše; so izdatki, ki »skupno zanimajo« obe državni polovici in h katerim tedaj morata tudi prispevati obe polovici.⁵⁾ Kolikor je torej izpolnjevanje te skupne obveznosti

¹⁾ §§ 2, 4, 7, 8, 18, 23, 52, 58 ogr. in hrv. zak.

²⁾ §§ 52, 54, 56, 58—68 ogr. in hrv. zak.

³⁾ Tudi § 71 dr. tmlj. zak. za vojvodstvi Koburg in Gotha z dne 3. maja 1852 pravi: „Kot skupno za obe vojvodstvi se ima smatrati: razmerje združenih vojvodstev do vojvode.“

⁴⁾ §§ 18, 23 ogr. in hrv. zak. Prim. Žolger l. c. 7, 142, 164.

⁵⁾ § 7 ogr. in hrv. zakona in izjava L. Kossutha, zgoraj navedena. Trditev Tezner-jeva (Der Kaiser, 52), da dovoljuje vsaka državna polovica „stroške za svoj dvor“, da vsaka polovica „sklepa in izplačuje samostojno dvorovino“, je neutemeljena.

odvisno od gotovih opravil, so ta opravila skupne zadeve, toda pri vršitvi teh opravil velja način (»modus«), ki se razlikuje od načina postopanja pri ostalih skupnih stroških.

Iz obrambne skupnosti pa se poraja skupnost zunanjih zadev in vojništva.

Zunanje zadeve (diplomatično in komercialno zastopstvo, konzularstvo¹⁾, obravnavanje, podpisovanje in ratificiranje mednarodnih pogodb) so do cela skupne.²⁾

Nasprotno pa vojništvo (»armada in na njo se nanašajoče odredbe«)³⁾ ni v celem obsegu skupno.

Skupno je predvsem vse, kar se tiče vodstva, načelovanja in notranjega ustroja vojske⁴⁾, dalje uravnavanje dolžnosti in pravic, ki jih imajo člani te vojske glede vojaške službe⁵⁾; potem ustanovitev ali preustrojitev brambnega sistema, to je določanje o tem, kakšen naj bo sklad cele vojske, kdo naj je dolžan služiti (vprašanje splošne ali omejene brambne dolžnosti), koliko časa naj traja službena dolžnost, koliko vojaških obvezancev naj se uvrsti v vojsko (ugotovitev števila novincev), in v katerem razmerju naj obe državni polovici prispevata k ugotovljenemu številu novincev (rekrutna kvota).⁶⁾

¹⁾ Določba, ki se nahaja v avstro-ogrskih carinskih in trgovinskih zvezah izza leta 1868 in tudi v sedaj veljavni pogodbi (člen XI), in po kateri vodi vse konzularne zadeve minister zunanjih zadev, je deklarativnega in ne konstitutivnega značaja. Ko bi se carinska in trgovinska zveza ne dosegla, bi to ne vplivalo na pravni položaj konzulatstva.

²⁾ § 8 ogr. in hrv., §§ 1 in 3 avstr. nagd. zak. Parlamentarna odobritev mednarodnih pogodb, kolikor je ustavno potrebna (§ 11, *lit. a* zakona o državnem zastopu z dne 21. decembra 1867, št. 141 drž. zak., člen 6 drž. tem. zak. o uporabi vladne in izvrševalne oblasti, št. 145 drž. zak.), ni stvar delegacij, ampak avstrijskega državnega zbora in skupnega ogr.-hrv. sabora.

³⁾ § 9 ogr. in hrv. zak.

⁴⁾ § 11 ogr. in hrv., § 5, al. 2, avst. zak.

⁵⁾ § 14 ogr. in hrv., § 1, *lit. b*, avstr. zak. Tusem spada med drugim tudi uravnava preskrbnin in pokojnin vojaških oseb, nadalje uredba vojaškokazenskega in vojaškega kazenskopravnega prava.

⁶⁾ § 13 ogr. in hrv., § 2, št. 5 avstr. zak. Da navaja avst. zak. ugotovitev brambnega sistema med pogodbeno skupnimi zadevami, je pogrešno. Tudi določba avst. zak. (§ 1, *b*), po kateri naj bi zakonodaja o načinu, kako naj se brambna dolžnost izpolnjuje, ne bila skupna, sega preko ogr. in hrv. zakona in nasprotuje vrhutega §-u 2., št. 5 (brambni sistem) avstr. zakona.

Nasprotno so pridržane samolastni uredbi: podelitev zakonitega pooblastila za novačenje (rekrutno dovolilo), potem uredbe glede bremena nastanitve (»dislokacije«) in preskrbovanje vojakov.¹⁾

Pragmatično skupne razmere in zadeve povzročajo vsled pragmatične sankcije tudi skupno plačevanje stroškov.²⁾ Kolikor pa tudi ta skupnost zahteva opravljanje raznih poslov (ugotovitev stroškovnika, določbo prispevnega deleža ali kvote, izplačevanje in obračunavanje), toliko so tudi ti posli, to je finančništvo (v formalnem zmislu) skupna zadeva, ki jo je skupno opravljati.³⁾

VI. Kar se pa tiče načina skupnega opravljanja teh ravnokar očitanih skupnih zadev, je v zakonih ustanovljeno dvoje oblik skupnega opravljanja in urejevanja. Prva oblika je opravljanje po skupnih organih, druga oblika je pot pogajanj na podlagi paritete.

Potom pogajanj se po določbah nagodbenih zakonov urejuje obrambni sistem⁴⁾ in določa kvotno razmerje.⁵⁾ Ker se pa »zakonodajna pravica« delegacij, kakor jo ustanavlja § 6 avstr. zak., ni uveljavila, pride pot pogajanj praktično vselej tudi tedaj v poštev, kadar je treba kako skupno zadevo urediti potom formalnega zakona. Načrti takim zakonom se ugotovijo v medsebojnem sporazumu in tudi v zbornicah odobreni načrti uveljavijo le sporazumno.⁶⁾

Uprava po skupnih organih velja za vodstvo, načelovanje in notranji ustroj celokupne armade. Odredbe, ki se tičejo

1) § 12 ogr. in hrv.; § 1, *lit. b* avstr. zakona. Tudi v določbi glede nastanitve (zakoni govore o »dislokaciji«) in preskrbovanja sega avstr. zakon preko ogr. in hrv. zakona. Le-ta namreč ne pravita, da se sme samostalno urejevati nastanjenje in oskrbovanje sploh, ampak le z omejitvijo »na podlagi dose-danjih zakonov«, to je: samo ono nastanjenje (dislokacija) in oskrbovanje, ki je kot vojaško breme naloženo velikim županijam in mestom, ker samo to je bilo po zakonih urejeno. »Dislokacija« kot taka (določitev in razvrstitev vojaštva v deželi, ordre de bataille) je bila in je pravica Veličanstva. Ravno tako je erarično preskrbovanje zadeva skupne vojaške uprave.

2) §§ 2, 4, 7, 8, 15, 18 ogr. in hrv., § 3 avstr. zak.; glej tudi zgoraj.

3) §§ 16, 17, ogr. in hrv., § 1 *lit. c* avstr. zak.

4) § 13 ogr. in hrv., § 2, šte. 5, § 36 avstr. zak.

5) §§ 18—22 ogr. in hrv. §§ 3, 36 avstr. zak.

6) Taki zakoni so n. pr. zakoni o konzularnem sodstvu, o preskrbnini in pokojnini vojaških oseb, o vojaškem kazensko-pravdnem redu, o aneksiji Bosne in Hercegovine (še nerešeni zakonski načrti).

tega, pristojajo (»izključno«) skupnemu vladarju¹⁾ Skupni vladar odločuje tudi o kvotnem razmerju takrat, kadar se potom pogajanj ne doseže dogovor gledé kvote, toda le, kakor veli avstrijski zakon, za dobo enega leta.²⁾ Glede upravljanja skupnih zadev po skupnem vladarju, se je vzdržala ona oblika, ki je bila v absolutni dobi za upravo teh zadev načeloma merodajna.

Ostale skupne zadeve se opravljajo po odgovornem skupnem ministrstvu in, kolikor te zadeve »ne spadajo čisto v delokrog vlade«, po delegacijah.³⁾

Upravljanje skupnega ministrstva pa ni popolnoma svobodno, ampak je omejeno po pravicah do sodelovanja in pritrjevanja, ki jih imata obe vladi. Tako mora po § 8 ogr. in hrv. zak. minister zunanjih del upravljati zunanje zadeve »v sporazumu in v soglasju z obojestranskima ministrstvoma«. Ta določba, ki velja, akopram ni v avstrijskem zakonu izrecno prevzeta, tudi za Avstrijo,⁴⁾ je največje praktične važnosti. Ona pomenja za ministra zunanjih del dolžnost, da si za vsa dejanja, ki ne spadajo v področje tekoče uprave, priskrbi pritrnilo obeh vlad. Obema vladama pristojna pravica vložiti napram odredbam zunanje politike svoj veto. Odredba se mora opustiti, če ugovarja le ena vlada.⁵⁾ Obe vladi nimata samo pravice, ampak tudi dolžnost, vplivati na vodstvo zunanjih zadev in sta za to vplivanje ustavno odgovorni. Po vsej pravici je mogel Deák izjaviti, da je določba §-a 8 ena največjih priboritev ogrske politike, ki je tekom stoletij zaman poskušala pridobiti si vpliva na vodstvo zunanjih zadev.

Tudi pri drugih dejanjih skupnega ministrstva »vplivata« obe vladi. Tako je po § 40 ogr. in hrv. zak. proračun izdatkov za

1) § 11 ogr. in hrv., § 5 odst. 2 avstr. zak.

2) § 21 ogr. in hrv., § 3 avstr. zak.

3) §§ 27, 28 ogr. in hrv., § 5 al. I, § 6, avstr. zak.

4) Da v resnici velja, sledi iz vsebine določila, nadalje iz tega, da se avstr. zakon tej določbi ni protivil, in slednjič iz tega, da je po izjavi avstrijskega ustavnega odseka avstrijski zakon »vseskozi v vseh bistvenih določbah z ogrskim zakonom v soglasju.« Poročilo ustavnega odseka, štev. XXXVII/A. H. ex 1867.

5) Praktičnega pomena je to tudi pri sklepanju onih mednarodnih pogodb, ki naj se sklenejo z veljavo le za eno državno polovico. Če se druga državna polovica, katera mora biti o želji, da bi se pričela pogajanja, obveščena, sklepanju pogodbe upre, se ta pogodba ne more skleniti.

skupne zadeve ugotoviti po skupnem ministrstvu »pod vplivom obeh posebnih odgovornih ministrstev«. Ravnotako sta po § 1. zakona z dne 22. februarja 1880, št. 18 drž. zak., in ogr.-hrv. čl. VI z l. 1880 obe vladi »po duhu zakonov, ki veljajo za skupne zadeve monarhije«, pooblašteni odnosno dolžni, »da vplivata pod ustavno odgovornostjo na upravo Bosne in Hercegovine, ki naj jo vodi skupno ministrstvo.«

Skupnost zadev, ki se upravljajo po skupnem ministru, se kaže v formalnem oziru v tem, da je obema državnima polovicama odvzeta pravica do samolastnega urejevanja in da je to urejevanje poverjeno skupnemu organu, nadalje tudi v tem, da je ta organ vezan na sodelovanje vlad obeh državnih polovic, konečno pa tudi v tem, da je skupno ministrstvo odgovorno delegacijama avstrijskega in ogrsko-hrvatskega državnega zbora, in da se v slučaju, ko bi se ministrstvo obtožilo, obravnava vrši pred sodnim dvorom, ki ga skupno postavitata obe delegaciji.

Način skupnega opravljanja potom delegacij nam kaže deloma uporabo načela pogajanj, deloma pa urejevanje po skupnem organu. Dokler občujeta delegaciji, ki sta zastopnici avstrijskega državnega zbora in ogrsko-hrvatskega sabora¹⁾, med seboj le po »pismenih poročilih«, velja na pariteti sloneče načelo pogajanj.²⁾ Kadar se pa snideta za skupno glasovalno sejo³⁾, zadobita značaj skupnega organa.

Tu pojasnjeni modus opravljanja velja tudi za opravljanje skupnih stroškov.

Le gledé dvorovine, kakor že omenjeno, dela zakon izjemo, ko vzdržuje za odredbe, ki se tičejo dvorovine, v glavnem oni modus, po katerem so se v absolutni dobi opravljali skupni stroški sploh. Tako je tolmačiti določbo §-a 7 ogr. in hrv. zak., po kateri »votiranje in izplačevanje« stroškov dvorjanstva ni smatrati za »skupno zadevo«. Dvorovina ne spada v področje delegacij in skupnega ministrstva in za njo tudi ne velja kvotno razmerje. Dvorovino marveč zahteva skupni vladar, kakor se je to do l. 1867 godilo gledé vseh skupnih stroškov, od obeh pokrajinskih skupin oziroma njih zastopstev neposredno (to se pravi: ne v de-

1) § 38 ogr. in hrv., § 6 avstr. zak.

2) §§ 28, 29, 34, ogr. in hrv., § 30 avstr. zak.

3) §§ 35, 36 ogr. in hrv., §§ 31, 33, 34 avstr. zak.

legacijah), in neposredno (to se pravi: ne potom skupnega ministrstva) izplačujejo se votirane svote dvorni blagajni. Zakon namreč zavzema stališče, da premembe modusa gledé opravljanja skupnih zadev, ki je bil v zakoniti veljavi do leta 1867, ni smatrati za obveznost, ki bi bila utemeljena v pragmatični sankciji¹⁾ in da se je novi modus opravljanja uvedel le zavoľo »večje ugodnosti«. Pri dvorovini pa se je zakon prav iz razlogov večje ugodnosti odločil za obdržanje starega modusa.

VII. Kar se tiče končno pogodbeno skupnih zadev, se te od pragmatično skupnih bistveno razločujejo v tem, da njih skupno opravljanje ne sledi iz pravne dolžnosti, ki bi bila utemeljena v pragmatični sankciji, da torej njih skupnost ne izvira iz pragmatične sankcije.²⁾

Avstrijski ustavni odsek je tu, kakor marsikje drugod, skalil dejanski položaj. Avstrijski zakon (§ 2) označuje pogodbeno skupne zadeve za take, ki se »sicer ne upravljajo skupno, ampak po enakih načelih, katera naj se od časa do časa dogovorno ugotovijo«. To formuliranje, ki nikakor ne izčrpa bistva stvari, je povzročilo v praksi veliko zmešnjav in nepreračunljivo škodo.

Na jedni strani nikakor ni za pragmatično skupne zadeve bistveno, da se upravljajo po skupnih organih, zakaj že iz zgorajšnjih izvajanj sledi, da se številne pragmatično skupne zadeve rešujejo potom pogajanj, ki se vrše neposredno med organi obeh državnih polovic. Na drugi strani pa pride opravljanje po »enakih dogovorno ugotovljenih načelih« v poštev tudi pri pragmatično skupnih zadevah (obrambni sistem). Vrhutega je popolnoma samovoljno in pri marsikaterih pogodbeno skupnih zadevah do cela neizvedljivo, da se skupnost omejuje samo na »načela«. Pomisliti je treba le na opravljanje skupnega državnega dolga ali na postopanje pri najetju kakega skupnega posojila. Glede skupnega posojila zahtevajo celo nagodbeni zakoni izrecno in soglasno, da se mora »vse, kar se tiče sklepanja posojila, oziroma pogodbe in načina, kako naj se uporablja in odplačuje izposojeni denar, skupno reševati.«³⁾

1) § 23 ogr. in hrv. zak.

2) §§ 25, 58 ogr. in hrv. zak.

3) § 56 ogr. in hrv., § 3, al. 2 in 3 avstr. zak.

Ker pa tiči izhodišče in pravna podlaga za celo nagodbeno zakonodajo v pragmatični sankciji, smatrati je edino le ono pojmovanje o pogodbeno skupnih zadevah za stvarno pravilno, ki ga podajata ogrski in hrvatski zakon. Po tem pojmovanju so te zadeve take, da niso skupne vsled ukaza pragmatične sankcije, ampak le vsled spoznanja, da se tudi pri drugih zadevah, ki se ne tičejo skupnosti vladarja in obrambe v ožjem pomenu, »krijejo interesi obeh strank«, da se zatorej ti interesi ali koristi ugodneje zavarujejo s tem, da se one zadeve rešujejo raje skupno, kakor pa »strogo za se.«¹⁾

Kot zadeve, ki jih je treba v skupnem sporazumu urejevati, se navajajo: ureditev in razdelitev državnih dolgov, ki jih je »postopanje absolutne vlade nagromadilo«;²⁾ najetje skupnega posojila,³⁾ carinske in trgovinske zadeve; oni indirektni davki, ki so z industrijalnim proizvajanjem v tesni zvezi (davek na pivo, žganje, sladkor itd.); one železniške zadeve, »gledé katerih so v interesu obeh strank skupne odredbe potrebne«; sistem denarstva in denarnih vrednot.⁴⁾

Za opravljanje teh zadev je vseskozi določena pot pogajanj, sklepanja dogovorov, osobito sklepanje carinske in trgovinske zveze. Če se sklenejo taki dogovori, potem je pravica samolastnega urejevanja izločena in mora vsaka izmed obeh vlad upravljati dotično zadevo v zmislu in po vodilih skupnih dogovorov.

Določbe, ki jih imajo nagodbeni zakoni o pogodbeno skupnih zadevah, so v glavnem načelne ugotovitve in navodila za prihodnjost. Njih pretežna politična vrednost je to, da ugotavljajo obstoj skupnih interesov v prej omenjenih zadevah in da označujejo oni modus procedendi, ki se ga je držati, kadar se vrše pogajanja za sklepanje potrebnih dogovorov.

Če se pa ti dogovori izjalovijo, se vzlic temu, da je priznana skupnost interesov, uveljavi za vsako stranko pravica svobodnega urejevanja.⁵⁾

1) §§ 52, 54 ogr. in hrv. zak.

2) §§ 53—55, 67 ogr. in hrv., § 4 avstr. zak.

3) §§ 56—57, 67 ogr. in hrv., § 3, al. 2 in 3 avstr. zak.

4) §§ 58—67 ogr. in hrv., § 2, št. 1—4 avstr. zak.

5) § 68 ogr. in hrv. zak.

Sodelovanje avstrijskega državnega zbora pri mednarodnih pogodbah.

Spisal dr. Leonidas Pitamic, c. kr. minist. koncipist.

I.

Člen VI. državnega osnovnega zakona z dne 21. decembra 1876 drž. zak. št. 145 o vporabi vladne in izvrševalne oblasti se glasi:

»Cesar sklepa mednarodne pogodbe.¹⁾ Da so veljavne trgovinske pogodbe ter one mednarodne pogodbe, ki obremenjujejo državo ali njene dele ali ki nalagajo posameznim državljanom kako obveznost, jim mora pritrditi državni zbor.«

Po §-u 11. zakona z dne 21. decembra 1867, drž. zakonik št. 141, o državnem zastopu spada v delokrog državnega zbora: »a) Presojati in odobriti trgovinske pogodbe ter one mednarodne pogodbe, ki obremenjujejo državo ali njene dele, ali ki nalagajo posameznim državljanom kako obveznost, ali ki povzročijo spremembo ozemlja v državnem zboru zastopanih kronovin in dežel.«

Po besedilu se te določbi ne ujemata niti glede kakovosti niti glede obsega državnozbornske kompetence. Po prvi je »veljavnost« nekaterih mednarodnih pogodb odvisna od »pritrditve« državnega zbora; smoter pritrditve je torej določen. Po drugi pristojja drž. zboru te pogodbe »odobriti«, ne da bi bilo izraženo, čemu je to potrebno. — Druga določba našteva

¹⁾ Nemški izraz „Staatsvertrag“ ni točen; zakaj pod pojmom „Staatsvertrag“ = državna pogodba se smatra lahko vsaka pogodba, ki jo sklene država, bodisi s tujo državo bodisi z drugo osebo, bodisi privatno —, bodisi javno-pravnega značaja. Brez dvoma pa je pri zgoraj navedenih zakonitih določbah mišljeno le na internacijske, mednarodne pogodbe. Za take pogodbe se je sicer v nemščini udomačil tehnični izraz „Staatsverträge“. (Jellinek rabi bolj točni izraz „Staatenverträge“, ki pa v teoriji in praksi ni prodr.) Ker se pa nemška tvorba ne strinja s pojmom, ni treba, da bi jo posnemali. Predlagal bi torej za slovenščino izraz „mednarodna pogodba“. Seveda tudi to ni popolnoma pravilno, ker pogodb ne sklepajo narodi, ampak države. Ker se je pa pri nas za izraz „droit des gens“ ali „Völkerrecht“ (kar tudi ni pravilno, pravilno bi bilo „Staatenrecht“) udomačila označba „mednarodno pravo“, lahko nazivamo pogodbe, ki so podvržene temu, pravu, „mednarodne pogodbe“.

tudi take pogodbe, ki povzročijo spremembo ozemlja avstrijskih kronovin in dežel, prav molči o teh pogodbah.

Da bi eden teh zakonov drugemu derogiral, je izključeno, ker imata oba isti datum: 21. december 1867, in je bilo z zakonom z dne 21. decembra 1867 drž. zak. št. 147 (§ 1.) in z zakonom istega dne drž. zak. št. 146 (§ 37.) še posebej rečeno, da stopijo državni osnovni zakoni v veljavo z a j e d n o z zakonom o zadevah, celi avstrijski monarhiji skupnih.

Pa tudi ne glede na nesoglasje med obema določbama je vsaka na sebi dovolj nejasna. Kaj pomeni »veljavnost«? Je li to pravna obveznost napram drugemu kontrahentu, torej pravno-krepnost po mednarodnem pravu, ali pa je to uveljavljenje v državi po državnem pravu? Nerešeno je dalje praktično važno vprašanje, v katerem štadiju je pogodbo predložiti drž. zboru; ali kot osnutek že pred ratifikacijo, ali lahko še le po ratifikaciji? Če pa sme pritrditev slediti ratifikaciji, je li ta pritrditev suspenziven pogoj veljavnosti? i. t. d.

II.

Morda nam bodo materialije zakonov razjasnile to »sfingo«¹⁾ avstrijske ustave.

Obe določbi izvirata iz inicijative poslanske zbornice državnega zbora. Ustavni odsek te zbornice je izdelal zakon o vladni in izvrševalni oblasti. Zaman pa iščemo v posvetovalnih zapisnikih²⁾ ter v poročilu tega odseka vzroke, ki so bili merodajni za kodifikacijo člena VI. Tudi § 11. zakona o državnem zastopu, katerega ni bilo v vladnem osnutku, je delo ustavnega odseka. Pa tudi poročilo k temu zakonu molči popolnoma o *lit. a)* §-a 11. Ravnotako stenografični zapisniki poslanske zbornice. Te vendar važne — bi človek mislil — določbe se sploh niso vzele v pretres ter so se sprejele brez debate. S kako brezprimerno površnostjo se je to zgodilo, pač najbolje dokazuje dejstvo, da sta bila člen VI. enega in § 11. *ut. a)* drugzega zakona, ki urejujeta isto materijo na različen način, sprejeta pri tretjem branju v eni in isti seji!³⁾

¹⁾ Tako naziva Unger člen XV. drž. osnovnega zakona o sodni oblasti; takih „sfing“ pa je več!

²⁾ Ti zapisniki, ki niso tiskani, nahajajo se v arhivu državnega zbora.

³⁾ Stenogr. zapisnik posl. zbor., 1867, str. 1627.

Tudi gosposka zbornica ni debatirala o §-u 11. *lit. a)* zakona o državnem zastopu in je sklep poslanske zbornice sprejela brez vsake izpremembe. Pač pa se je gosposka zbornica bavila s členom VI. zakona o vladni in izvrševalni oblasti. Pri debati o nekem izpreminjevalnem predlogu je podal poročevalec dr. vitez Hasner sledečo pomembno izjavo: »Principijalno pa je gotovo, da gre tu za izrek, da je pogodba, katera se sklene brez pritrditve državnega zbora čeprav je bilo izposlovati to pritrditev, formalno-pravno pomanjkljiva in da kot taka (namreč kot pogodba) ni veljavna.« (Stenogr. zap. gosp. zborn. 1867 str. 217.)

Tem izvajanjem ni nihče oporekal; domnevati je torej, da je bila gosposka zbornica glede vprašanja, kak pomen je pripisovati sodelovanju državnega zbora pri mednarodnih pogodbah, Hasnerjevih misli; t. j. da so pogodbe, naštete v členu VI. neveljavne ter da imajo kot pogodbe, pravno pomanjkljivost, ako jim ni pritrnil državni zbor.

Tega mnenja je tudi Unger,¹⁾ ako pravi, da pomeni »veljavnost« isto kakor »pravni obstoj«. Mednarodne pogodbe zgoraj navedenih kategorij bi bile potemtakem le veljavne, t. j. po mednarodnem pravu obvezne, kadar jim pritrди državni zbor. Pogodba, ratificirana pred pritrditvijo pa ni absolutno, ampak le relativno neveljavna (kakor v privatnem pravu zakon, ki ga sklene mladoletna osoba brez privolitve očeta ali varuha,) ter postane veljavna tedaj, kadar ji pritrди državni zbor. Pritrditev drž. zbora je v takem slučaju suspenziven pogoj veljavnosti.

Drugi avstrijski pisatelji se s tem vprašanjem niso obširneje bavili razun Teznerja, o katerem nam bo govoriti še pozneje

III.

Pač pa se je v nemški državnopravni literaturi o tem problemu veliko pisalo. Te literature že radi tega ne smemo prezeti, ker so glede mednarodnih pogodb ustavne določbe v nemški državi zelo podobne naši ustavi; to zaradi tega, ker je skupni vir obeh ustav kakor tudi onih Prusije, Francije, Italije, Grčije in še nekaterih drugih dežel — belgijska ustava iz leta 1831.

¹⁾ „Über die Giltigkeit von Staatsverträgen“, Grünhuts Zeitschrift für das Privat- und öffentliche Recht, VI., 1879, str. 349—356.

V nemški literaturi razlikujemo 2 glavni smeri. Ena, na čelu ji Gneist¹⁾ in Laband,²⁾ kateri je sledila večina pisateljev, smatra sodelovanje parlamenta le toliko za potrebno, da se pogodba, ki se je že po vladarju pravnoveljavno sklenila, v državi izvede. Druga smer, inaugurirana po Ernestu Meier,³⁾ trdi, da je v ustavi določeno sodelovanje parlamenta potrebno za mednarodno-pravno veljavnost omenjenih pogodb, tako da je legitimacija vladarja za sklepanje takih pogodb vsled kompetence parlamenta omejena. To teorijo variira s tem, da jo prilagodi praktičnim zahtevam, teorija o pogojnem značaju parlamentarnega sodelovanja, kakor jo zastopa Unger in kateri se je pridružil več ali manj Jellinek⁴⁾ in drugi nemški pisatelji.

Vsem navedenim teorijam je skupno, da črpajo le iz državnega prava. Z interpretacijo pozitivnega ustavnega prava hočejo rešiti problem. Vprašanje pa je, je li ta metoda načelno sploh opravičena.

Mednarodne pogodbe so na vsak način institucija mednarodnega prava — ako le-to sploh eksistira. O tem vprašanju ne maram tukaj razpravljati. Pričujoča razprava temelji na eksistenci mednarodnega prava. Kdor to pravo zanikuje, mora seveda odklanjati vse naše zaključke. Odklanjati pa mora potem tudi pojem »mednarodne pogodbe« in se zadovoljiti s Zornovim⁵⁾ rezultatom, da »nimajo mednarodne pogodbe kot take nikakega jurističnega značaja«. Morda bo zadostovalo, ako omenim, da je ta rezultat plod prepričanja, ki ga je izrazil Zorn v stavku: »Mednarodne pogodbe, po svojem pojmu ne morejo biti nikoli »pravno opravilo«, ker takih na polju javnega prava sploh ni« (!)...

IV.

Juristično bistvo mednarodne pogodbe, kakor vsake druge pogodbe, je obljuba. Obljubo pa daje samo država državi. Kar pride v mejah države do veljave, ni obljuba, ampak to, kar je

1) V svojem poročilu o razlaganju člena 48. pruske ustave, X. legislaturna doba, II. sesija pruske posl. zborn., 1868, št. 236.

2) Das Staatsrecht des Deutschen Reiches, V. Aufl. 1911, str. 125—172.

3) Über den Abschluß von Staatsverträgen, 1874.

4) Gesetz und Verordnung, 1887, str. 341—366.

5) Das Staatsrecht des Deutschen Reiches, 1895, str. 497 i. d.

mnogokrat za izpolnitev obljube potrebno — državni ukaz. To izvaja zelo dobro Laband (Staatsrecht, str. 134 op. 1.) proti Ungerju, ki je trdil, da »se veljavnost ne da cepiti« in da »pogodba ne more biti na zunaj veljavna in na znotraj neveljavna«. »Na znotraj« sploh ni pogodbe; o taki more biti govor le v mednarodnem oziru.

Ako so mednarodne pogodbe institucija mednarodnega prava, more biti za nje merodajno le to pravo. Ta misel, ki je tako jednostavna in pravzaprav sama po sebi umevna, je našla še le v zadnjem času zastopnike, ki so jo dosledno izvedli. Priznalo se je sicer, da je glede nekaterih pravnih dejstev, n. pr. glede vpliva zmote, vzrokov nehanja obveznosti, zlasti odpovedi i. t. d. merodajno mednarodno pravo. Glede onih dejstev pa, ki so normirana v državni ustavi, to bi bila legitimacija za sklepanje pogodb, pa naj velja državno pravo. Tu se nam vsiljuje takoj vprašanje: ima li državno pravo, sploh moč, ustanavljati pravila za mednarodno-pravne razmere? Odgovor more biti le negativen. Zakaj mednarodno in državno pravo sta dva različna pravna reda, ki veljata popolnoma neodvisno drug od drugega. Tudi mednarodno pravo ne more direktno učinkovati na državno pravo — kar se splošno priznava — ampak le, kadar se pretvori v državni ukaz. Radi tega mora pri taki preosnovi izvestnih pogodb sodelovati parlament; radi tega morajo biti (n. pr. v Avstriji) mednarodne pogodbe razglašene v državnem zakoniku, kadar vpliva njih izpolnjevanje na pravne razmere državljanov. Da obveljajo predpisi državnega prava za razmere mednarodnega prava, je treba, da jih to pravo prevzame; potem pa veljajo seveda ne kot državno pravo, ampak kot del mednarodnega prava. Vsled tega je treba veljavna pravila o legitimaciji za sklepanje mednarodnih pogodb iskati v mednarodnem pravu.

To so slutili že nekateri starejši pisatelji. Toda določbe ustave in mistična, baje vsegamogočna »volja« zakonodajalca jim je vzela pogum, izvajati posledice iz tega spoznanja. Prvi se je menda Tezner¹⁾ postavil na stališče mednarodnega prava;

¹⁾ „Zur Lehre von der Giltigkeit der Staatsverträge“, Grünhut's Zeitschrift, XX. Wien, 1892.

ampak žalibog le v I. poglavju svoje razprave: Popolnoma neumevno je, da se ta pisatelj od svojih izvajanj v I. poglavju, ki so zelo dobro fundirana in kojim je večinoma le pritrditi, v teku razprave vedno bolj oddaljuje ter da zagovarja v poznejšjih poglavjih absolutno veljavo državnega prava za sklepanje mednarodnih pogodb; v končnem poglavju se pokaže celo odločnega pristaša Meierjeve teorije, da je namreč vladarjeva kompetenca po parlamentu omejena. Teznerja se torej, kakor se ravno hoče, lahko po tem ali onem poglavju citira za to ali ono mnenje.

Najodločneje in najdosledneje, ter vsled tega najboljše zastopa mednarodnopravno stališče Heilborn.¹⁾ Ravno to — po mojem mnenju edino pravilno stališče — pa ga je menda zapeljalo, da zanemarja razvoj posameznih držav v mednarodnopravnem prometu. Heilborn pravi, da je načelnik države v svoji pravici, sklepati pogodbe s tujimi državami, povsod in popolnoma neodvisen od parlamenta. To je — bajé — splošno pravilo mednarodnega prava. Raz to stališče mora seveda trditi, da so mednarodne pogodbe za združene države severne Amerike veljavno sklenjene po predsedniku teh držav, ne da bi bilo treba nasvetovanja in pritrditve senata. Če se pa ozremo na to, kako se mednarodne pogodbe za združene države ratificirajo — in ratifikacija ali nje nadomestilo je, kakor hočem koj pokazati, merodajni moment — vidimo, da je v ratifikaciji izrecno govor o nasvetu in pritrditvi senata. Radi tega se mi zdi Heilbornova trditev o nekem splošnem mednarodnopravnem pravilu pre-nagljava. Sploh moramo biti previdni, kadar postavljamo splošna pravila v mednarodnem pravu; posebno ako se tičejo ta pravila zgolj formalnosti, kakor legitimacije, pooblaščenja i. t. d. ker so to večinoma tvorbe običajnega prava.

V.

Kakor v mnogih slučajih znanstvenega raziskovanja nas bode tudi tukaj do rešitve dovedla induktivna metoda. Kadar hočemo spoznovati pravila, na kak način in pod kakimi pogoji se za izvestno državo sklepajo mednarodne pogodbe, ne

¹⁾ Das System des Völkerrechtes, entwickelt aus den völkerrechtlichen Begriffen, 1896.

preostaja drugemu, kakor da se preiskuje, kako so se pogodbe sklepale, ki so bile ali ki so nesporno v veljavi.

Priznано je v praksi in teoriji, da se mednarodne pogodbe končnoveljavno sklepajo z izmenjavanjem ratifikacij vladarjev ali izjav ministrov. Včasih je pogodba seveda že s podpisom pogajalcev sklenjena, toda le takrat, kadar so ti za to posebno pooblašteni; navadno pa je to, kar pogajalci podpišejo, le osnutek pogodbe, koji naj še sledi ratifikacija. Redkokdaj podpiše minister in še redkeje načelnik države takoj dogovorjeni osnutek pogodbe, ki bi bila seveda že s tem podpisom sklenjena. Na analogen način se vrši pristop (adhezija) h kaki že med drugimi državami obstoječi pogodbi.

V navedenih izjavah (ratifikacijah), ki se izročajo drugemu kontrahentu in ki vsebujejo slovesno obljubo, moraja biti navedeni vsi činitelji, katerih dejanja so potrebna za pravno veljavnost pogodbe. Zakaj vsaka država hoče in mora vedeti, ali se je njen kontrahent pravnoveljavno zavezal. Navedena bi morala biti torej tudi pritrnitev parlamenta, kadar je ta za pravno veljavnost pogodbe potrebna. Ker je v ratifikacijskih listinah predsednika združenih držav severne Amerike izrecno omenjeno nasvetovanje in pritrnitev senata, je ta pritrnitev esencijalna za veljavnost pogodb, katere sklenejo te države.

V cesarjevih ratifikacijah in v ministrskih izjavah, s katerimi se sklepajo mednarodne pogodbe za Avstrijo, pa ni govora o sodelovanju parlamenta. Kontrahent Avstrije sploh ne izve, ali je bil osnutek pogodbe predložen državnemu zboru. Kadar pa bi parlament pogodbo odobril šele po ratifikaciji, in če bi bilo v takem slučaju to odobrenje suspenziven pogoj, ki napravi še negotovo pogodbo veljavno, potem bi bilo treba drugega kontrahenta obvestiti, da je državni zbor pritrnil ali (odobril), da je torej pogoj za veljavnost pogodbe izpolnjen. Toda to se ne zgodi. Cesarjeva ratifikacija ima v vseh slučajih to-le stereotipno besedilo: »*Quum a Plenipotentiariis nostris atque illis... conventio... inita et signata fuit tenoris sequentis: ... sledi celo besedilo pogodbe... Nos visis et perpensis conventionis hujus articulis illos omnes ratos gratosque habere profiteamur, Verbo nostro Caesareo et Regio spondentes, Nos ea omnia, quae in illis continentur, fideliter executioni man-*

daturos esse. — In quorum fidem majusque robur praesentes ratihabitionis Nostrae tabulas manu nostra signavimus, sigilloque Nostro adpresso muniri iussimus.

Dabantur Viennaee . . .«

(Podpis.)

O sodelovanju državnega zbora se ne govori nikoli. Mednarodne pogodbe so za Avstrijo po mednarodnem pravu vselej veljavno sklenjenes slovesno obljubo cesarja ali vlade; ta obljuba je potrebna, pa tudi zadostna.

VI.

Avstrijski državni zbor more torej sodelovati le pri državno-pravnem izvrševanju mednarodnih pogodb. V tem zmislu je treba uvodoma navedene določbe naše ustave tolmačiti, ker bi sicer ne imele nobenega zmisla in nobene veljave. Najbrže so si zakonodajalci v letu 1867 sodelovanje parlamenta drugače mislili. Če pa so hoteli ustanoviti pravila za veljavnost pogodb po mednarodnem pravu, so hočeli nekaj udejstvovati, kar je presegalo njih pristojnost. Zakaj državno pravo ne more priti za mednarodno, in to ne za državno pravo v poštev kot neposredno veljajoče pravilo. Vsled tega pa tudi ni razmerje med mednarodnim in državnim pravom tako, da bi drugo drugemu derogiralo, kadar prestopita medsebojne kompetence, kadar n. pr. posega državno pravo v kompetenco mednarodnega prava. Mednarodno pravo v takem slučaju ne derogira državnemu, pač pa ga ignorira!

Razumno je sedaj tudi, da se je celó za države, ki imajo enake ali vsaj podobne ustavne norme, kakor n. p. Avstrija in severna Amerika, razvilo različno pogodbeno pravo. Radi tega pa tudi ni splošnega, za vse države veljavnega pravila mednarodnega prava glede sklepanja pogodb, kakor misli Heilborn. Mednarodno pravo je tukaj, kakor tudi v mnogih drugih ozirih, partikularno, in se lahko reče, da velja za to ali ono državo, n. pr. za Avstrijo, posebno pravilo mednarodnega prava. V medsebojnem prometu držav se pač smatra izjava onega faktorja za potrebno, pa tudi zadostno, o katerem se po izkušnji ve, da daje njegova moč zadostno garancijo za izpolnitev pogodbe. Vsled tega se pojavlja enakost, oz. podobnost pravil

šele pri onih državah, v katerih so državne oblasti dinamično približno enako razdeljene.

Pred letom 1867 sta avstrijski cesar, oz. vlada sklepala mednarodne pogodbe. Ustava iz leta 1867, ki je popolnoma interna zadeva in o kateri druge države niso bile oficijalno obveščene, pač ni mogla mahoma izpremeniti za Avstrijo že obstoječega mednarodnega pravila.¹⁾ To bi se zgodilo šele tedaj, kadar bi druge države spoznale, da se obljuba cesarja ali vlade ne izpolnjuje, in sicer vsled tega ne, ker državni zbor tej obljubi ni pritrnil. Seveda si vlada navadno že pred ratifikacijo izposluje pritrditev državnega zbora; toda tuje države o tem ničesar ne izvedo in ne morejo potemtakem presoјati veljavnosti pogodb z ozirom na parlamentarno pritrditev.

Drugačen je bil razvoj v severni Ameriki. Tam se je ustava rodila zajedno z državo; vse državne oblasti so bile zajedno ustanovljene; ni bilo še mednarodnega pravila, ki bi bilo moglo nasprotovati besedilu nove ustave. Vsled tega se je določilo te ustave glede sodelovanje senata pri sklepanju mednarodnih pogodb brez ovire uveljavilo v mednarodnem prometu ter velja sedaj kot pravilo mednarodnega prava.

VII.

Iz zgornjih izvajanj izhaja, da »veljavnost« v členu VI zakona o vladni in izvrševalni oblasti ne more ničesar drugega pomeniti kakor uveljavljenje mednarodno sklenjenih pogodb v državi. S tega stališča je nesoglasje med tem členom in §-om 11 *lit. a)* zakona o državnem zastopu brez praktičnega pomena. Kajti ako ima parlamentarni votum le ta učinek, da omogoči državnopravno uveljavljenje mednarodnih pogodb, potem je vseeno,

¹⁾ To dokazuje tudi neoporečna praksa, da sklepa mnogokrat razun cesarja tudi vlada (oz. ministri) mednarodne pogodbe. To se je zgodilo ravno tako pred letom 1867 kakor po tem letu, čeprav omeni ustava iz tega leta le cesarja, ki sklepa pogodbe. Pisatelji, ki stojijo na državnopravnem stališču, si morajo pomagati s trditvijo, da ima vlada v tem oziru splošno po cesarju delegirano kompetenco. Temu pa nasprotuje dejstvo, da je cesar v nekaterih slučajih ministra zunanjih zadev izrecno za ratifikacijo pooblastil in da se je to tudi omenilo v ministrski ratifikaciji, dočim se to v pretežni večini slučajev ne zgodi. Natančneje to vprašanje raziskovati, bi presegalo meje te razprave.

ali se naziva ta votum »odbritev« ali »pritrđitev«. Za veljavnost pogodbe je tudi brez pomena, kdaj ji državni zbor pritrđi. Kakor že prej omenjeno, se to navadno zgodi pred ratifikacijo, ker bodeta cesar oz. vlada le tedaj obljubo podala, kadar imata gotovost, da jo lahko izpolnita. Ako pa je slučaj nujen in se da pritrđitev parlamenta gotovo pričakovati, se lahko tudi prej ratificira.¹⁾ Nasprotno pa se vrši včasih parlamentarno sklepanje še preje, ko obstoji osnutek pogodbe, da, še pred začetkom pogajanj, in sicer v takozvanih pooblastilnih zakonih (n. pr. zakon z dne 29. decembra 1909, drž. zak. št. 218).

Brez pomena je nadalje tudi nesoglasje med omenjenima določbama, ki se javlja v tem, da govori samo ena o pogodbah, ki povzročijo izpremembo ozemlja avstrijskih dežel. Ker pomeni »pritrđitev« v eni isto kakor »odobritev« v drugi določbi, ker torej veljata obe, je obsežnejša določba glede ravno omenjenih pogodb merodajna, t. j. § 11 *lit. a)* zakona o državnem zastopu.

Zanimivo bi bilo, sedaj še natančneje raziskovati državno-pravni pomen parlamentarnega sodelovanja pri mednarodnih pogodbah, zlasti določiti, kakšna je razlika k formalni zakonodaji, ter kakšno vsebino morajo pogodbe imeti, da so podvržene takemu sodelovanju. Namen te razprave pa je le bil, pojasniti stališče avstrijskega prava napram mednarodnem pravu ter premostiti protislovje v avstrijski zakonodaji. —

Naše raziskovanje nas je dovedlo do mej, ki ločijo mednarodno pravo od državnega; videli smo, da preneha moč državnega prava, čim prekorači te meje. Presmel je zatorej izrek angleškega učenjaka: »Parlament premore vse, le iz moškega ne more napraviti ženske«. Parlament, oz. državni zakon še drugih reči ne premore, ker ga ovirajo pri tem razun fizičnih mej tudi juristične meje, ki mu jih stavi mednarodno pravo.

¹⁾ Priznati je, da lahko nastane v takem — praktično zelo redkem — slučaju, kadar parlament vendar ne bi po ratifikaciji pritrđil, konflikt med obljubo in izpolnitvijo; temu se pa ni čuditi, ker je tak konflikt povsod mogoč, kjer veljata dva pravna reda, ki imata različen izvor veljavnosti.

Pomen cerkvenopravne zgodovine za kanonistično vedo.

Spisal dr. R. Kušej, c. kr. okrajni sodnik.

Naj se misli o prostopravnem pokretu tako ali tako, popolnoma se zgodovina iz pravniške vede nikdar ne bode dala iztisniti. Kakor spada njeno znanje med obče pogoje izobraženstva, tako jurist nikdar ne doseže popolnosti v svoji stroki, ako ne bo obračal potrebne pozornosti na pravne ustroje v preteklosti.

Pravo ni proizvod države, tudi ne obstoja po njeni milosti. Princip absolutistične države, da je ustvarjanje prava njen monopol, je izginil s propadom svoje nositeljice. Dandanes je obče priznana družabna pravna teorija. To velja tudi za cerkveno pravo, ki je navzlic viharjem 19. stoletja sijajno dokazalo svojo samostojnost. Cerkveno pravo je in ostane pozitivno pravo, naj zavzame država napram njemu katerokoli stališče, ali je prizna, ali samo trpi ali celo prepoveduje. V slednjem slučaju nastane seveda konflikt, ki ga odloči zgolj moč, čeprav ne v pomenu fizične sile, ampak v pomenu umstvene, po prisilnih sredstvih podprte prednosti, ki je podrejena zakonom nravnosti in odvisna od splošnega prepričanja dotičnega časa.

Cerkev je gradila stavbo svojega prava, odkar je bila vstopila v javno življenje. In vsi veliki boji srednjega veka med cerkveno in državno oblastjo, — kaj so bili drugega, kakor vedni konflikti ravno označene vrste, v katerih se je tehtnica nagibala kmalu na to, kmalu na ono stran! Brez poznanja prava države iz onih časov ostala bi nam zgodovina nepojmljiva v najvažnejših točkah,

Medtem pa, ko imamo pri rimskem in nemškem pravu že zdavnaj skoro do vseh podrobnostij razvito zgodovino, je ta samostojna veda pri cerkvenem pravu šele v povojih. Saj je celo glede sistema te pravne vede šele proti koncu prve polovice prejšnjega stoletja Emil Ljudevit R i c h t e r položil temeljni kamen! Izrazil je načelo: Cerkveno pravo vsebuje sistem že v svojem bistvu; po pojmu cerkve se deli cela tvarina v nauk o ustavi in upravi cerkve kot urejene naprave, v nauk o cerkvenem živ-

ljenju, v katerem rešuje svojo nalogo, in nauk o cerkvenem imetju kot sredstvu njenega časovnega obstoja.

Tega sistema se je držal v bistvu tudi Hinschius, ta velikan na polju kanonistike, katerega monumentalno delo vsebuje sicer več zgodovine nego pozitivnega prava, ki pa vendar ne ustreza sedaj veljavni zahtevi, naj se ločita pravna zgodovina in živo pravo.

Prvi, ki je to zahtevo znanstveno utemeljil in jo tudi že poizkusil rešiti, je tajni svétnik in profesor na vseučilišču v Bonnu Urh Stutz. Že lepo vrsto let izdaja zbirko znanstvenih spisov pretežno cerkvenopravno-zgodovinske vsebine: »Kirchenrechtliche Abhandlungen, herausgegeben von Ulrich Stutz. Verlag Ferdinand Enke, Stuttgart.« Namen, ki ga vodi pri tem, je ta, da omogoči mladim znanstvenikom objavo njih del na takem mestu, kjer jih ne morejo prezreti strokovnjaki. Seme, ki ga je vsejal, je bujno vzklilo in rodilo že stoteren sad. V zadnjih letih se je na polju cerkvenega prava prav tako pridno delalo, kakor na poljih nemškega in rimskega, in reči se sme, da z večjim uspehom. Ker so iz te zbirke izključene vse razprave o aktualni cerkveni politiki, se zatekajo v Stutzovo okrilje protestanti in katoliki in javno diskutirajo svoja raziskavanja v njegovem seminarju v Bonnu, tako da so že od svojega postanka podrejena kritiki in kontroli, obenem pa lahko zainteresirajo že tudi koj od početka kroge ožjih strokovnjakov.

Da bi podal svojim marljivim mladim sotrudnikom nekaj program, je Stutz razdelil svoj spis o cerkvenem pravu v Holtzendorf-Kohlerjevi enciklopediji pravnih znanosti (Berlin 1904 II. zvezek str. 809—927) v dva dela, v zgodovino in sistem cerkvenega prava. Sam povdarja, da je treba njegove, v prvem delu razvite nazore šele z marljivim podrobnim raziskavanjem preizkusiti, morda tudi v marsičem popraviti. Naslednje leto je v navdušenem govoru na univerzi v Bonnu o priliki posebne svečanosti povdarjal važnost cerkvenopravne zgodovine za nadaljni razvoj kanonistične vede. Ta govor je vzbudil v vseh znanstvenih krogih mnogo pozornosti in pritrditi mu bo moral vsak, ki ga vestno prečita. (Stutz, Die kirchliche Rechtsgeschichte, Stuttgart 1905.)

Ni tukaj mesta, da bi podal iz njega tudi le najglavnejše poteze. Samo nekoliko opazk naj napravim za boljše razumevanje cele stvari.

Vsi pravniki imamo z univerze samo spomin na težkoče, ki so nam jih delali viri cerkvenega prava, in na obširno dogmatiko, ki jo je bilo treba prebaviti, ne da bi bili imeli prepričanje, koliko jo bomo rabili v praktičnem življenju. Natančno smo morali naštetih pravice stolnih kapituljev, »sede plena, sede impedita« in »sede vacante«. Nikdo pa nam ni povedal, da je vse to le »jus commune« in da po veliki večini ne ustreza več dejanskim našim razmeram. Zanimalo bi nas bilo izvedeti, da naši kanoniki zdavnaj ne vrše več naloge svojih starih prednikov, temveč da je njih glavni posel nekako uradniški, bodisi da jim je odmerjen v generalnem vikarijatu, oficijalatu ali ordinarijatu. V vseh teh poslih so kanoniki podrejeni škofu, zato tudi odpora moč kapitlja v drugih zadevah, v katerih je škof vezan na njegov konsens, ni več bistvenega pomena, ampak v resnici je tako, da je škof neomejen gospodar svoje škofije, tudi njegova premoženja in da mu stavi meje samo državna zakonodaja.

Veljavno praktično cerkveno pravo stopa danes še v ozadje pred dogmatiko obsežnega »jus commune«, zato bi se moralo iz tega vse, kar ne sega več v dejansko življenje, izločiti in namestiti v zgodovini cerkvenega prava. Le na ta način bi mogla ta disciplina korakati po potu napredka vštric z drugimi strokami obsežnega pravoznanstva. Ako se ta ločitev strogo proizvede, bo kanonistika pridobila mnogo zanimivosti in privlačne sile.

Ne samo pravniki, ampak vsak izobraženec se zaveda, da je tudi danes veljavno pravo samo etapa v večnem razvoju človeškega napredka, kateremu dajejo ravno zakoni smer in značilen okvir. Iz prava posameznih dob se zrcali duša takratnega človeštva, njega pojmovanje o pravici in krivici, njega zmožnost, pravico ščititi in priti krivici v okom. Zgodovina cerkvenega prava bo pokazala, da cerkev ni le pridno delovala v prilog dobrih zakonom, ampak da je tudi svoje lastne pravne norme vedno urejevala v soglasju s časom in življenskimi razmerami.

Prva doba, do Konstantina Velikega, ne nudi pravnemu historiku dosti gradiva. Istinita pobožnost in globoko versko prepričanje sta vodila takrat krščanstvo. Pokorščina škofu in čista vest sta nadomeščali pisane zakone.

Od Konstantina naprej je stopila cerkev v javno življenje, vršili so se mnogobrojni koncili, zakonodaja je cvetela, a bila je

pod vplivom rimskega življa, imenujemo jo lahko dobo rimskega cerkvenega prava, ki sega približno do Karla Martella.

Njej sledi doba izrazito germanskega značaja, ki sega do papeža Aleksandra III. in se konča baš tam, kjer se je pričel razvoj klasičnega kanonskega prava, ki se je povzpelo do svetovne veljave in ki so se mu pokorili skoraj vsi posvetni mogotci.

Od Bonifacija VIII. dalje pa do konca 18. stoletja se vrši v cerkvenem pravu važna izprememba. Pod pritiskom reformacije in močno se razvijajoče suverenne države se izpremeni prejšnje svetovno kanonsko pravo v katoliško cerkveno pravo, veljavno samo za člane čeprav ves svet obsegajoče katoliške cerkve kot njih posebno pravo.

S francosko revolucijo in z nemškimi sekularizacijami se prične najnovejša doba cerkvenega prava. Kakor da je izguba posvetne posesti dala cerkvi nove moči in sveža krila k ponosnemu dušnemu poletu — med njenimi podaniki se je pričelo novo zanimanje za cerkev, pridobitev na duševnem polju je odtehtala stokrat izgubo na posvetnem imetju. Kakor cerkev sama, se je spiritualiziralo tudi njeno pravo in vatikanski koncil je izdal pravne norme za vse versko-duševno življenje.

Papež Pij X. je storil še korak naprej. Ravno pred 10 leti je ukazal po svojem motu proprio »*Arduum sane munus*«
na novo kodificirati vse cerkveno pravo in to dejstvo kaže dosti jasno, da smo s to disciplino baš sedaj v tako važnem razvoju, kakor malokdaj poprej.

Sistem kanonskega prava nam kaže v celoti in v posamnih delih tu germanski tam romanski obraz. In za pravnega historika so znani pojavi srednjeveške zgodovine, kakor dolgotrajni prepir za investituro, reformacijska prizadevanja 15. in še bolj nemška reformacija 16. stoletja čisto drugega pomena, nego za političnega ali kulturnega zgodovinarja.

Germansko pravo je imelo tendenco, vse patrimonijalizirati, cerkveno upravo ravno tako, kakor se je to zgodilo z državno. Vojvodine so nemški kralji podeljevali v feud, istotako škofije in bogate opatije — zakaj bi končno ne smatrali, da je tudi rimska cerkev samo njih oblasti podvržena, in ne nameščali papežev po svoji volji? In Henrik III. je imel v istini tudi glede rimskega škofa odločilno oblast; bila je nevarnost, da nemški

privatnopravni nazor o državnih in cerkvenih službah obvelja tudi glede rimske stolice in da pride ta prav tako v feudalno odvisnost nemškega kralja kakor nemške škofije.

Temu se je uprl z vso močjo Gregor VII. in s pravno-zgodovinskega stališča pomeni njegov boj veliko srečo, ker je še pravočasno zajezil ta usodepolni tok. Da je uveljavil Gregor VII. zopet javnopravno naziranje v cerkvenem pravu in s tem rešil cerkev z njenim pravom vred, to ostane velečin in pomeni velikanski korak naprej do višje kulturne stopnje, katerega pri vsem odporu nemških kraljev in njega politični važnosti ne gre podcenjevati. Kompromis v tem boju pomeni wormski konkordat, s katerim se je končal dolgotrajni boj za investituro.

Seveda so spretnejši, a za blagor cerkve manj pošteno zavzeti nasledniki Gregorja VII. uprav germansko cerkveno pravo, ki so ga odvzeli kralju in posvetnim mogotcem, prisvojili cerkvi sami, namesto da bi se ga bili popolnoma otresli. Kurijalni fiskalizem klasičnega kanonskega prava nam kaže v zvezi z germanskim cerkvenim pravom, da je dober del žalostnih izrodov v cerkvi in v cerkvenem življenju srednjega veka posledica od cerke prevzetega in sistematično obdelanega germanskega prava. Kar niso iztrebili papeži germanskih elementov iz cerkvenega prava, je oskrbela konečno nemška reformacija 16. stoletja.

Navzlic skromno odmerjenemu prostoru bo upam iz teh vrstic toliko razvideti, da ločitev cerkvenopravne zgodovine od pravne dogmatike pogloblja razumevanje in omogočuje boljše pojmovanje obeh. Navzlic vsemu napredku današnje dobe je cerkev s svojimi napravami še globoko vkoreninjena v javnem življenju in zanima pravnika povsod, kjer nastopa s svojo lastno organizacijo, s svojim pravom.

To pravo pa bo tem bolj z zanimanjem zasledoval, če bo vedel, kako se je razvijalo, kako je na svojih ramah nosilo cerkev samo, kako jo je spravljalo v nevarnost in zopet rešilo. Morda se da iz tega črpati marsikateri nauk tudi za današnji čas. Eno je gotovo: Pravo s tujimi stebri, pravo, ki ne deli pravice, ampak si prisvaja oblast; pravo, ki je v nasprotju s splošnim kulturnim razvitkom in z življenskimi potrebami, se ne more trajno držati, ampak se mora prej ali slej prilagoditi toku časa.

O ureditvi jamstva države za škodo, povzročeno tretjim osebam po državnih uradnikih in slugah v izvrševanju poverjene jim javne oblasti.

Spisal dr. Friderik Ploj, c. kr. senatni prezident.

Ko je bilo vprašanje, ali mora država jamčiti stranki za krivdo svojih organov pri izvrševanju njih uradnega delovanja, še zelo sporno in prav malo pojašnjeno, so že državni osnovni zakoni od 21. decembra 1867 drž. zak. št. 144 in 145 postavili temeljno načelo, katerega izvršitev je bila prepuščena zakonodaji.

Tako je izrekel čl. 9 drž. osn. zakona o oblasti sodnikov temeljni stavek: »Državo ali njene sodniške uradnike je moči radi kršitev prava, ki jih povzročijo sodniški uradniki v svojem uradnem delovanju, prijeti s tožbo, povrh pravnih sredstev, označenih v sodnem postopanju. Ta pravica do tožbe se uredi s posebnim zakonom.«

Dočim je bilo baš za polje sodne judikature v nasprotju s tedanjim naziranjem teorije — tudi oni pravoslovci, ki so se v principu izrekli, da je država dolžna povrniti škodo, so imeli pomisleke zoper to, da mora država povrniti škodo, povzročeno vsled krivde sodniških uradnikov pri dejanjih čiste sodne oblasti — v principu priznано, da je država poleg sodniških uradnikov neposredno (kot plačnica in porokinja) dolžna jamčiti, je bilo določeno glede jamstva države za krivdo državnih organov vobče v čl. 12. drž. osn. zakona pod št. 145 drž. zak. o vladni in izvrševalni oblasti načelo, da jamčijo vsi državni služabniki privatno-pravno za kršitve prava, storjene z ukrepom, dolžnosti nasprotnim, ter da se bo to jamstvo uredilo s posebnim zakonom.

Vidimo torej temeljno razliko naziranja pri istem vprašanju; strože naziranje tam, na polju sodne judikature, kjer bi pričakovali vsled principa neodvisnosti sodnikov relativno previdnejše naziranje, — milejše naziranje pa pri obširnem delokrogu državnih organov vobče, posebno organov politične in finančne uprave, kjer se že vsled tako različnih in mnogobrojnih razmer med

državo kot oblastvom in strankami dogajajo kršitve prava češče in so pogostem bolj občutne za stranko. To razliko si moremo ne glede na to, kako so se državni osnovni zakoni v obeh zbornicah izdelali in presojali, tolmačiti le z ozirom na materialni interes države.

Te slabe strani so se dovolj poudarjale tekom parlamentarnega razpravljanja o načrtu zakona, s katerim se ureja v izvršitev gori navedenega člena 9 drž. osn. zak. pravica stranke do tožbe radi škode, povzročene po sodniških uradnikih v njihovem uradnem delovanju (zakon od 12. julija 1872 drž. zak. št. 112).

Bojazen, da je »boljše sovražnik dobrega« ter da bi se morda uzakonjenje načrta zavleklo ali pa sploh onemogočilo, utegne biti pač glavni vzrok, da sta obe zbornici rešili le vprašanje o jamstvu države in sodniških uradnikov za škodo, povzročeno po sodniških uradnikih v njihovem uradnem delovanju.

Da ta ureditev jamstva države samo za eno panogo državnega delokroga ne ustreza današnjemu naziranju, ki ga zastopa teorija in ki izvira iz splošnega pravnega čuta, ter da ni samo umestno, ampak tudi pravično, da se razširi državno jamstvo tudi na kršitve prava po državnih organih vobče, ni treba dalje dokazovati.

Današnje pravno stanje, ne glede na zakon od 12. julija 1872 izključuje, da bi se moglo državne uradnike tožiti pred civilnim sodiščem radi njih uradnega delovanja (dvorni dekret od 14. marca 1806, zb. pr. z. št. 758), ter mora stranka, ako jo je uradnik s kakim dejanjem v svojem službenem delovanju oškodoval, uveljaviti pravico do odškodnine napram uradniku le potom administrativnega postopanja.

Dalje tudi nimamo zakona, ki bi v splošnem priznaval jamstvo države za tako škodo, povzročeno tretjim osebam po uradniku ali slugi, pač pa imamo specialne zakone, ki določajo jamstvo države za posamezne, glede na splošno delovanje ne posebno važne slučaje.

Redna sodišča, ki se vsled tega, da je glasom § 1338. o. d. z. pravico do odškodnine praviloma uveljavljati pred rednim sodnikom, izjavljajo kompetentnimi za tožbe proti državi na povrnitev škode, povzročene po državnih organih vsled kršitve uradne dolžnosti, zavrnejo tožbo meritorno v vseh slučajah, kjer ni po

obstojećem zakonu izrečno določeno, da in koliko jamči država za škodo, povzročeno po njenih uradnikih.

Pravno naziranje rednih sodišč glede kompetence in meritornega vprašanja pa ni bilo vedno enako, ampak se je večkrat malo izpreminjalo, kar si moremo razlagati tako, da skušajo sodišča v posebno kričečih slučajih krivde uporabiti določbe obč. drž. zakonika o odškodnini, ter v takih slučajih ne vidijo dejanja državnega organa kot vršilca oblastvenih pravic države, ampak dejanje državnega organa kot zastopnika države v lastnosti privatnopravnega subjekta. To jasno dokazujeta odločbi c. kr. najvišjega sodišča G. U. 4535, 5261.

Sodišča v mnogih svojih odločbah poudarjajo, da je ne samo umestno, ampak naravnost pravično, da škodo, povzročeno posamezniku vsled zlorabe pri izvrševanju poslov, ki jih opravlja posameznik v imenu celote, povrne celota, t. j. država, ter pri tem kažejo na to, da je naloga določb, ki urejajo razmerje posameznika napram celoti, ugotoviti velikost in način odškodnine.

Sodišča izražajo s tem nekak splošni pravni čut, ki se, dasi počasneje nego li v Prusiji in v ostali Nemčiji, uveljavlja tudi pri nas v Avstriji in ki ima svojo glavno oporo v vedno širšem in globljem naziranju, da mora škodo, ki nastane posamezniku na polju javnega prava po krivdi državnih organov, povrniti celota, t. j. javnopravna organizacija. Kar se tiče temeljnega principa, se lahko popolnoma upravičeno govori o nekaki »communis opinio«. Mirno lahko trdimo, da se je v krogih državnega prava ta misel vedno bolj razširjala in da se vedno bolj umikajo zastopniki naziranja, češ da bi znatno pojenjala inicijativa v upravi, ako bi se tudi za državo normirala dolžnost jamstva, s katero seveda mora iti roko v roki regresna dolžnost krivega uradnika.

Res je, da ima avstrijska državna uprava že z ozirom na posebne nacionalne, politične in gospodarske razmere pri svojem delu večje težkoče, nego je to n. pr. v Nemčiji. To dejstvo pa nikakor ne upravičuje, da bi za državo sploh ne statuirali dolžnosti jamstva, ampak zahteva k večjemu, da se previdno določijo pogoji za to dolžnost.

V tem slučaju je utemeljena trditev, da je normiranje jamstvene dolžnosti za državo tako v interesu uprave same, kakor

tudi njenih organov in da se s tem pri državnih uradnikih in državnih slugah povzdigne čut za odgovornost, ki je vsled političnih razmer znatno odjenjal in v nekaterih deželah padel na precej nizki nivo, — povzdigne tudi zaupanje v upravo in podkrepí ono uspešno sodelovanje uprave in prebivalstva, ki ga moderna uprava ne more pogrešati.

Kar se tiče formuliranja jamstvene dolžnosti, bi bilo gotovo dovolj previdno, če bi se jamstvo omejilo samo na slučaj, da državni uradniki ali državni sluge (razen uradnikov, navedenih v zakonu od 12. jul. 1872 drž. zak. št. 112), izvršujoči poverjeno si oblast, prekoračijo svojo uradno oblast ali je ne izpolnijo in tako tretjim osebam povzročijo škodo, ki se z uporabo zakonito dopustnih pravnih sredstev ne da odvrniti.

S tem bi bilo torej določeno, da jamči napram oškodovani stranki v prvi vrsti in samo država, kar ne odgovarja samo interesu oškodovanca in oškodovalca, ampak tudi interesu države.

Končno je treba opozoriti, da zahteva tudi dostojnost države, da si pri vprašanju, ali je državni organ dolžan povrniti škodo, nastalo vsled krivde pri izvrševanju oblastvenih pravic, stojita nasproti samo država in organ, ki je zagrešil krivdo, in da ta organ ostane odgovoren za krivdo samo svoji višji oblasti, oziroma državi.

Objektivna in modra uprava pa regresnih pravic države ne bo uporabljala vedno, zlasti pa ne tedaj, kadar je ob treznem presojanju vseh momentov utemeljeno mnenje, da se da pogrešek razjasniti in opravičiti z nepopolnostjo človeške moči in vsake človeške naprave, zlasti pa ob presojanju često zelo težkih položajev, v katerih se državni organi pri izvrševanju javne oblasti često nahajajo, ko je treba naglih ukrepov in dejanj.

Ta pravna konstrukcija temelji na tem, da država ne jamči za svojo, ampak za krivdo svojih organov, tako, da je odgovornost organov načeloma temeljni pogoj za povračilno dolžnost države, da torej načeloma ne nastopa jamstvo države, če organa ne zadene nobena dolžnost odškodnine.

Ker je povračilno dolžnost organa, ki načeloma utemelji jamstveno dolžnost države, smatrati po njeni pravni konstrukciji za »obligatio ex delicto«, bi bilo za utemeljitev jamstvene dolžnosti seveda potrebno, da se ugotovi samonasebi nedovoljeno

dejanje ali opustitev (delikt), nadalje škoda, ki je stranki iz tega nastala, in končno vzročna zveza med dejanjem, oziroma opustitvijo organa z nastalo škodo.

Ne sme se torej države nikdar delati odgovorne za škodo, ki ni v vzročni zvezi z dejanjem ali opustitvijo organa, ampak ki je nastala po lastni krivdi stranke. Povračilna dolžnost države ne bi nastopila tedaj, kadar dejanje ali opustitev, ki povzroči škodo, ne temelji na prekoračenju ali pa neizpolnitvi uradnih dolžnosti, če torej ravnanje organa ne bi nasprotovalo disciplinarnim predpisom.

Država bi nadalje jamčila samo za taka dejanja ali opustitve svojih organov, ki nastanejo pri izvrševanju organom poverjene javne oblasti, t. j. samo tedaj, kadar organi zagreše dejanje ali opustitev v okviru uradne sfere, izvršujoči uradne posle, ki so jim povrjeni po organizatornih predpisih ali potom delegacije. Organi bi dalje morali zagrešiti dejanje ali opustitev v področju javnega prava — torej ne v slučaju, ko zastopajo državo v njenih premoženjskih ali privatnih podjetniških poslih — in pa v mejah svoje pristojnosti. Država torej ne bi jamčila, če bi si organ prisvajal uradna dejanja, do katerih ni upravičen niti vsled svojega uradnega mesta, niti potom delegacije.

Država bi potemtakem tudi ne jamčila za škodo, ki jo povzroči njen organ sicer o priliki izvrševanja javne oblasti, toda ne izvršujoč to javno oblast.

Jamstvena dolžnost je konečno odvisna od tega, da oškodovanec škode ni mogel odvrniti potom zakonito dopustnih pravnih sredstev.

Formuliranje jamstvene dolžnosti bi se torej vobče vjemalo s formuliranjem, ki se nahaja v §-u 1 zakona od 12. julija 1872 drž. zak. št. 112 in ki z ozirom na državne interese, kakor je pokazala praksa, gotovo ni izzvalo nikakih pomislekov.

Državne interese bi bilo treba v načrtu zakona o jamstveni dolžnosti države po zmislu te razprave upoštevati tudi na ta način, da se ne določi pristojnost rednih sodišč za tožbe, ki izvirajo iz jamstvene dolžnosti.

Meje med privatnim in javnim pravom so nejasne. Rešitev vprašanja, ali se je izvršilo dejanje in ali se je zgodila opustitev v izpolnjevanju javne oblasti, je včasih zelo težka, zlasti, če je

izvrševanje javne oblasti v posameznem slučaju v tesni zvezi z opravili privatno-pravne narave. Ne sme se prezreti, da je treba o takih zahtevkih v interesu potrebnega ugleda uprave obravnavati in odločevati modro in jako previdno

Ker pa je delovanje sodnikov kot pravosodnih organov napram delovanju v upravi bolj formalistično in abstraktno in se ozira samo na posamezne slučaje, se ne da kar tako potrditi vprašanje, če bo sodnik vedno v potrebni meri vpošteval javno pravo in umestnost, na kar se je treba pri odločbah v upravnopravnih zadevah tudi ozirati.

Dalje se ne sme prezreti tudi to, da bi odkazovanje takih tožb rednim sodiščem med upravnimi uradniki povzročilo kolikor toliko vznemirjenja, ker se ne bi mogli znebiti bojzani, da ne bi sodnik — ki izvršuje svoje sodniško delo v privatnopravnih zadevah zgolj potom pravnih odločb, potom logične in gramatikalne interpretacije zakonskih določb — pri presojanju vprašanja o prekoračenju ali neizpolnitvi uradne dolžnosti popolnoma razumel miljeja, v katerem je delovati upravnemu uradniku, in da se ne bi v svojih odločbah dal znabiti prevečkrat voditi od formalnih naziranj, ki se ne dajo spraviti v sklad z realnimi zahtevami uprave, tesno spojene z življenjem.

Temu pomisleku bi se pač lahko izognilo na ta način, da bi znabiti podobno, kakor je preskrbljeno v pruskem zakonu z dne 1. avgusta 1909 o jamstveni dolžnosti države za škodo, povzročeno po njenih uradnikih, potom preiskavanja konflikta (vrhovno upravno sodišče ugotovi, ali je uradnik zakrivil prekoračenje ali opustitev naloženega mu uradnega opravila) — bilo dopustno upotiti odškodninsko tožbo pred rednim sodiščem le tedaj, kadar se upravni sodni dvor izreče o vprašanju zastran krivde organa.

Temu pa nasprotuje v prvi vrsti načelo o ekonomiji procesa.

Preostalo bi torej samo še vprašanje, ali naj bo za reševanje takih tožb pristojno državno sodišče ali upravni sodni dvor.

Odločiti bi se bilo za pristojnost upravnega sodnega dvora ako pomislimo, da v zmyslu razširjenega mnenja potrebujejo določbe o kompetenci državnega sodišča reforme in sicer v tem pogledu, da naj se državno sodišče drži delokroga, ki mu je bil prvotno določen in ki mu pripada po vsej njegovi sestavi, namre

da je sodni dvor za spore o kompetenci in za ustavne zadeve, da pa naj se vsaj agende, ki so po členu 3 *lit. a* zakona o državnem sodišču temu odkazane, izroče upravnemu sodišču. Na drugi strani pa je upravno sodišče že z ozirom na svojo sestavo — svétniki, ki so izšli iz sodne in upravne službe — predvsem zmožno, da pri odločbah o omenjenih tožbah najde one pravce, ki enako pravično upoštevajo javne interese ter individualne zahteve tretjih oseb.

Inkonvenijence, ki bi se pokazale pri izvedbi postopanja pred upravnim sodiščem, se več ko dovolj pobotajo z dobroto, ki bi jo nudil zakon o jamstveni dolžnosti oškodovani stranki vobče.

Tudi v Franciji odloča »conseil d' état« o zahtevkih odškodnine napram državi za škodo, povzročeno po njenih uradnikih, in je ustvaril na temelju primernege prava pravni institut javnopravnega povračila, ki je danes trdno osnovan na jurističnem pravu in uravnan po pravnih načelih.

Država, ki je namesto krivega uradnika plačala tretjim osebam odškodnino, bi morala seveda imeti napram krivemu uradniku regresno pravico.

Ta regresna pravica bi se morda še dala raztegniti toliko, da bi se regresni zahtevek lahko uveljavljal tudi napram predstojniku krivega uradnika, ako bi njega zadela kaka krivda na kršenju uradne dolžnosti od strani organa vsled prekoračenja ali neizpolnitve njegove uradne dolžnosti. Taka določba bi le dvignila čut odgovornosti državnih organov.

Postopanje o tožbi bi se seveda moralo naslanjati primerno na določbe civilnopravnega reda. Za uveljavljenje regresnih zahtevkov države napram krivemu uradniku bi bilo moči uporabiti določbo od 12. julija 1872 drž. zak. št. 112 z izpremembo, da naj o zahtevi za izdajanje mandata odloča c. kr. upravni sodni dvor.

Pravni temelji statistike.

Spisal dr. Franc Žizek, privatni docent na vseučilišču dunajskem.

Skoraj nobena znanstvena stroka ni tako kompleksnega značaja kakor statistika in radi tega so tudi mnenja o njenem bistvu jako različna. Statistika nam je danes pred vsem posebna metoda opazovanja množin, sestavljenih iz mnogoštevilnih posameznih slučajev različne veličine, oziroma kakovosti. Statistika se uporablja v tem zmislu pri najrazličnejših znanstvenih preiskovanjih, posebno pogostem v naravoslovnih vedah, tako v antropologiji, v biologiji, pa ravno tako tudi na polju preiskovanja socialnih razmer, n. pr. pri določitvi razmer prebivalstva, gospodarskega stanja itd; na tem polju se je statistična metoda posebno razvila.

Statistiko imenujemo pa tudi rezultate preiskovanja, ki nastopajo v obliki števil, imenujemo tako pojasnila, ki smo jih dobili potom statistične metode; tako govorimo n. pr. o statistiki biološke varijacije, o statistiki prebivalstva, zločinov, samomorov itd. Znanstvena statistična raziskovanja se nanašajo tedaj navadno ali na metodologična vprašanja — kako naj se statistično preiskuje — ali pa na vsebino gotovih statističnih rezultatov — kaj se je pravzaprav statistično dognalo

V celokupni statistiki tvori socialna statistika — v nasprotju z naravoslovno — posebno enoto; tudi v socialni statistiki gre navadno bodisi za metode (n. pr. kako naj se vrši ljudsko štetje, kako naj se poizvejo delavske plače, kako določimo pravilno veličino življenske dobe itd.) ali za pomen in razlago zadobljenih podatkov. Ta socialna statistika je predmet statističnega pouka na pravnih fakultetah v Avstriji in samo ona briga pravnik. Zanima ga navadno le kot socialna veda, osobito kot pomočna veda nacionalne ekonomije in kot demografija. Včasih išče pravnik v statistiki tudi pojasnil glede posebnih vprašanj na polju pravosodne zakonodaje in uprave. Ali statistika družabnih pojavov ima tudi specifične pravne strani, ki jih je znanost do sedaj skoraj popolnoma zanemarjala. Namen teh vrstic je, da se opozori na te malouvaževane

probleme — seveda le v glavnih potezah in ne glede na podrobnosti.¹⁾

Statistika se loči v privatno in uradno. Privatno statistiko vršijo posamezni strokovnjaki, ki zbirajo in obdelujejo vsakovrstna opazovanja, sem spadajo tudi poizvedbe posameznih društev, zvez itd. Največji del statistike družabnih pojavov tvori pa uradna statistika, osobito državna; v isto vrsto spadajo tudi različne važne statistike, izdane od dežel, okrajev, občin, posebno mest. Država se bavi radi tega toliko s statistiko, ker rabi za zakonodajo in upravo nebrojnih pojasnil, katerih ne more drugače dobiti kakor statističnim potom. Država mora seveda poznati natančno število prebivalcev sploh in v posameznih kronovinah, število tovarn; država mora tudi vedeti, koliko blaga se izvažata in uvažata; ona potrebuje statističnih pojasnil osobito pri važnih vprašanjih trgovinske politike, preskrbe delavcev, socialnega zavarovanja, pri prometnih vprašanjih, pri ureditvi izseljevanja in mnogoštevilnih sličnih problemih. Država se peča s statistiko deloma tudi, da pospešuje znanost, nadalje hoče tudi včasih gotovim slojem prebivalstva dati statistične podatke na razpolago (primerjaj uradna poročila o stanju setve in o žetvah).

Posledica državne statistike je, da nastanejo stiki med državo, oziroma njenimi organi in prebivalstvom. To razmerje je treba v vsaki pravni državi tudi pravno urediti in je tudi pri nas v veliki meri pravno urejeno. Za primer bodi omenjena dolžnost, podajati pojasnila, katera je n. pr. pri ljudskem štetju v zakonu ustanovljena; kdor ne izpolni te dolžnosti, je lahko kaznovan. Imamo pa celo vrsto pravnih določb, ki natanko določujejo, kako dobi državna uprava za statistične namene potrebne podatke. Pota, po katerih pride državna uprava do podatkov za svoje statistične namene, so pa jako mnogovrstna. Nadalje pridejo tudi v poštev določbe, kako naj se obdelujejo dobljeni podatki, in prav tako tudi določbe o ustroju statističnih uradov. Naloga upravnega prava bodi, da vse statistično delovanje javne uprave opiše in sistematično razpredeli. Seveda je pri tem tudi upoštevati, da mnogo stvari na tem polju ni pravno urejenih. Da se zastopniki upravnega prava s temi problemi še niso skoraj nič pečali, temu je menda vzrok, da so določbe, ki

¹⁾ Pisatelj pripravlja obširno objavo o tem predmetu.

pridejo v poštev, zelo raztrošene; nadalje se z ene strani upravni juristi malo brigajo za statistiko, z druge strani se zanimajo statistiki skoraj izključno za metodologična in socialna vprašanja, ne pa za pravna.

Sicer pa spadajo pravni temelji statistike ne samo v upravno, ampak deloma tudi v ustavno pravo. To velja posebno o vprašanju, kdaj je treba določbe v zakonu, da se lahko zahteva od zasebnika statističnih pojasnil. Pri tem je treba upoštevati, da vsako primoranje za gotova pojasnila — bodisi o osebnih ali pridobitnih ali katerihkoli razmerah — omejuje v gotovi meri osebno prostost. Važno vprašanje je tudi, katera zakonodajna skupščina je pristojna, da sklene za statistiko potrebne zakonite predpise. Po našem državnem temeljnem zakonu o kompetenci državnega zbora ima le-ta pravico do zakonodaje za ljudsko štetje. A razun tega zakona so bili v državnem zboru sklenjeni še drugi statistični zakoni, n. pr. zakon iz leta 1902 o štetju obrtnih in poljedelskih obratov in zakon iz leta 1890 o statistiki trgovine z inozemstvom. Statistika prometa med Avstrijo in Ogrsko je urejena v 2. poglavju I. dela cesarske naredbe (na podlagi § 14 državnega osnovnega zakona o državnem zastopstvu z dne 21. septembra 1899). Nadaljne določbe, ki se tičejo statistike, se nahajajo tudi v rudarskem zakonu (§§ 186 in 245), v obrtnem redu (§ 21 *e* in 114), v zakonu o delavskem zavarovanju proti nezgodam (§ 60), o bolniškem zavarovanju delavcev (§ 72), o bratovskih skladnicah (§ 28), o pokojninskem zavarovanju zasebnih nastavljenecv (§ 89), o trgovskih in obrtnih zbornicah (§ 2) in v državnem sanitetnem zakonu (§ 4). — Izmed deželnih zakonov bodi naveden za primer kranjski deželni zakon z dne 26. maja 1909 o varstvu planin in pospeševanju planinskega gospodarstva (§ 10 glede statističnih pojasnil planinskega sveta in planinskega odbora). Menda je pristojna za statistično zakonodajstvo ona zakonodajna skupščina, v koje kompetenco spada zakonodaja o oni tvarini, na katero se nanaša statistika. V ustavno pravo segajo tudi vprašanja, pod katerimi pogoji so samoupravna oblastva zavezana sodelovati pri državnih statističnih podjetjih.

Nadalje imamo tudi elemente mednarodnega statističnega prava. Mednarodne pogodbe različnih držav urejajo

izmenjanje števnih listkov ljudskega štetja, ki se tičejo inostrancev; na temelju takih pogodb dobi avstrijska statistična osrednja komisija poizvedovalne pole onih avstrijskih državljanov, ki žive v tujih državah. V svetovni poštni pogodbi se nahaja tudi določba o statističnem vzajemnem sodelovanju. Evropske države se pogajajo že mnogo let, kako naj bi se dosegla gotova enotnost v trgovinski statistiki. V mednarodnih bernskih pogodbah z dne 26. septembra 1906, ki prepovedujejo žensko ponočno delo v obrtnih in uporabo belega (rumenega) fosforja pri izdelovanju užigalic, so se države, ki so pristopile pogodbam (Avstrija je pristopila samo prvi pogodbi), zavezale, da si druga drugi poročajo o izvršitvi pogodbenih določb. V gotovem zmislu spada sem tudi nagodba med Avstrijo in Ogrsko, kolikor zadeva statistiko vnanje trgovine in trgovine med obema državama monarhije.

Pa v pretežni večini se gre vendarle za avstrijsko upravnopravo. Cela uradna statistika se loči po načinu, kako se je dobilo statistično gradivo, v prvotno in sekundarno statistiko. Pri prvi se zbirajo podatki neposredno za statistične namene, n. pr. pri ljudskem štetju, pri trgovinski statistiki in pri mnogih poizvedbah o delavskih razmerah. Pri sekundarni statistiki izve državna uprava gotove podatke tekom kakega nestatističnega poslovanja; ti podatki se pa pozneje uporabijo za statistične namene. To se godi na pr. pri statistiki porodov, porók in smrtnih slučajev, pri pravni in davčni statistiki in še v mnogih drugih panogah. Porodi, poroke in smrtni slučajji se ne zabeležujejo v prvi vrsti radi statistike, ampak da se ustvarijo v stanovskih knjigah (maticah) javne listine, ki naj služijo kot dokazi za različne rodbinske in dednopravne razmere. Upravnikom matice je pa naloženo sestavljati sezname, ki jih pošiljajo statističnemu uradu v nadaljno obdelovanje in objavo. Tudi pravosodna uprava zabeležuje zločine prvotno za svoje namene in šele sekundarno se te beležke statistično izkoriščajo, ravno tako izhaja tudi davčna statistika iz seznamov predpisanih davkov itd. Mnogo za statistiko uporabnih podatkov izve državna uprava vsled naziranja gotovih družb.

Sekundarna statistika je vobče upravnopravno bolj enostavna, ker gre tukaj pravzaprav samo za notranje zadeve oblasti. Slučaj je čisto enostaven, če se upravno oblastvo

odloči, da samo obdela in objavi v statistični obliki podatke, ki so se že pri njem nabrali. Sem spada tudi statistika javnih obratov. V okviru državne uprave se zanimajo navadno za statistiko najvišje instance, podatki pa se nahajajo navadno pri nižjih uradih: v tem slučaju zahteva višji urad potom odloka, da se mu podatki — ali v individualni obliki ali pa že nekako obdelani — predložijo. Trgovinsko ministrstvo naroči na pr. vsem obrtnim oblastvom, da se mu predložijo ob gotovih rokih vsa podeljena krošnjarska dovoljenja, in ministrstvo objavi potem dotično statistiko.

Bolj komplicirana je sekundarna statistika v tem slučaju, ako državna uprava hoče sestaviti statistiko, a potrebni podatki so v rokah samoupravnih oblastev. Tako na pr. nalaga državni sanitetni zakon iz leta 1870 občinam, da naj pošiljajo političnim oblastvom — bistveno statistična — poročila o zdravstvenem stanju; pri teh poročilih gre za podatke, katere izvedo občine vsled izvrševanja zdravstvene policije. Soroden slučaj vsebuje zakon o delavskem zavarovanju proti nezgodam, kolikor nalaga ta zakon zavarovalni zavod, ki jih lahko smatramo za samoupravna oblastva, gotova poročila državi; podobna je tudi poročilna obveznost obrtnih zadrug napram državnim obrtnim oblastvom.

Prvotna statistika zadene ljudstvo neposredno, ker se od nje zahteva za statistične namene gotovih podatkov, ki se tičejo mnogokrat osebnih in pridobitnih razmer posameznikov. Zato ni čudno, ako ljudstvo včasih ne mara dati potrebnih pojasnil, čeprav je v bistvu prvotne statistike, da se dotični podatki ne smejo porabiti za podlago upravnih činov napram dotičnim posameznikom, ampak smejo služiti le statističnim namenom. Pravni temelj prvotne statistike mora biti zakon. Zakone, ki tvorijo take pravne temelje, imamo v Avstriji na pr. sledeče: zakon o ljudskem štetju iz leta 1869., zakon o štetju obratov iz leta 1902., zakon o statistiki vnanje trgovine, predpise o statistiki trgovine med Avstrijo in Ogrsko, rudarski zakon, ki zahteva od posestnikov rudokopov statističnih poročil; obrtni red, ki nalaga posredovalnicam služb statistično poročanje. Načrt zakona o statistiki dela, ki naj bi ustvaril pravni temelj za statistične poizvedbe o delu, ni bil uveljavljen.

Pravna ureditev ima pri prvotni statistiki te-le naloge: dolžnost, dajati zahtevana pojasnila, mora biti zakonito ustanovljena; potem mora biti določeno, kdo ima pravico do izpraševanja, katera vprašanja se smejo staviti, kdo je v gotovih slučajih obvezan, da mora dati pojasnila. Slednjič mora biti poizvedovalna pravica oblastev sankcionirana s kazenskimi pretnjami. Določbe, katera vprašanja je staviti, so večinoma precej elastične. Na pr. naš zakon o ljudskem štetju daje vladi pooblaščenje, da vsprejme v vprašalne pole razun vprašanj, ki so v zakonu naštet, še druga vprašanja, ki jih smatra vlada za primerna, in te pravice se tudi vlada poslužuje v prid statistike pred vsakim ljudskim štetjem potom ministerske naredbe. Pri ljudskem štetju ni vsak posameznik obvezan dati pojasnil, ampak samo imetniki stanovanj. V trgovinski statistiki je treba podrobnih predpisov, kdo je obvezan priglasiti blago, ki se pošlje v inozemstvo, ker je pri tem včasih udeleženih več činiteljev (odpošiljalec, spediter, prevoznik itd). Navedeni prvotnostatistični zakonski predpisi obsegajo celo statistično kazensko pravo. Sicer pa bi bilo treba preiskovati, v katerih slučajih gre za pravcato kazen (n. pr. pri neresničnih izpovedbah) in v katerih slučajih za »eksekutivno kazen«, tedaj za izvršilno sredstvo (n. pr. ako se kdo brani izpovedati).

Pri prvotni statistiki so konečno važni tudi oni predpisi, ki urejajo sodelovanje državnih in samoupravnih oblastev, kakor so n. pr. v zakonu o ljudskem štetju. V Avstriji ni tega, da bi posamezniki bili dolžni sodelovati, pač pa v tujih državah: v Meklenburgu in Vzhodni Indiji je n. pr. vsak, od kogar oblast to zahteva, primoran, da sodeluje pri ljudskem štetju kot statističen poizvedovalec.

Nadalje so važni vsi oni predpisi, po katerih so ustrojeni statistični uradi. Pri nas je cela vrsta statističnih uradov, ki imajo svoja lastna pravila ali vsaj gotove predpise o delokrogu in poslovanju. Izmed državnih statističnih uradov pridejo v prvi vrsti v poštev: naučnemu ministerstvu podrejena Statistična osrednja komisija; v trgovinskem ministerstvu Urad za statistiko dela, Urad za statistiko vnanje trgovine in trgovine med Avstrijo in Ogrsko ter Oddelek za obrtno statistiko. Ne smemo pa pozabiti, da izdajajo skoraj vsa ministerstva važna statistična dela,

ne da bi imela posebnih na zunaj samostalnih statističnih uradov. Ministerstvo notranjih zadev obdeluje in priobčuje statistiko delavskega in zasebnega zavarovanja; finančno ministerstvo vso davčno statistiko; poljedelsko ministerstvo statistiko setve in žetve ter gozdarsko statistiko, ministerstvo javnih del statistiko rudarstva; železniško ministerstvo statistiko železnic itd. — Posebni deželni statistični uradi se nahajajo na Nižjem Avstrijskem, Štajerskem, Češkem, Moravskem, v Šleziji, Galiciji in Bukovini; samostojni uradi za občinsko statistiko so v Pragi, Krakovem, Lvovu, Trstu in Plznju. Pa tudi ostale dežele in večja mesta delujejo statistično, ne da bi oddelki, ki se bavijo s statistiko, na zunaj nastopali kot samostojni uradi. Statistika je namreč organizatorno lahko več ali manj samostojna.

Večkrat se priporoča združenje vseh državnih statističnih del v enem uradu; za tak urad bi prišla pri nas v poštev samo Statistična osrednja komisija. Ali mnoga statistična dela so jako ozko zvezana z eno gotovo upravno panogo, in v tem slučaju je samo koristno, ako sta uprava in statistika organsko zvezani. Ožji stik je navadno to, da dobiva statistika svoje gradivo sproti od dotične uprave — n. pr. davčna statistika od davčne uprave, koje višek je finančno ministerstvo — ali pa da statistika služi za neposredno informacijo gotove upravne oblasti kakor n. pr. statistika dela za informacijo socijalnopolitične uprave v trgovinskem ministerstvu. Radi tega se menda sedanje stanje — da se goji statistika tudi izven Statistične osrednje komisije v raznih ministerstvih — v doglednem času ne bo izpremenilo.

Glavna stvar pri statistiki je, da nam nudi kar najpopolnejša pojasnila; težave, ki jih je premagovati statistiki, so zelo mnogovrstne — osobito metodologične in socijologične. Vsekakor pa tvori tudi pravna uredba statističnih poizvedb in ustroj statističnih uradov važen predpogoj uspešne statistike. Tudi ta plat statistike obsega mnogo zanimivih vprašanj, ki sem jih mogel le nekoliko namigniti. Pokazali so se nam v velikih potezih orisi svojevrstnega novodobnega delovanja uprave, ki se vedno bolj in bolj razvija in izpopolnuje, ker smatrajo država in samoupravna oblastva vedno bolj za svojo nalogo, da informirajo javno upravo, znanost in prebivalstvo s statističnimi podatki.

Reformirani § 153. zakona o osebnih davkih.

Spisal dr. Karl Šavnik, c. kr. višji finančni svetnik.

V §-u 153. določa zakon o osebnih davkih meje dohodninske dolžnosti napram inozemstvu.¹⁾ Pri finančni upravi že dolgo ni bil posebno priljubljen, in značilno je, da med redke določbe zakona, ki so bile od vsega početka na programu zadnje, z novelo od 24. jan. 1914, drž. zak. št. 14, zaključene reforme, spada ravno § 153. ali, kakor ga nazivlje praksa: mednarodni §. Še več: dočim so se v drugih točkah že vladne predloge²⁾ prav bistveno razlikovale druga od druge, ohranil je novi § 153. v vseh treh načrtih svojo prvotno obliko tako dobro kot neizpremenjeno in bil v nji, z malo izjemo, končno tudi sprejet. Boljšega priporočila reformirani določbi torej zgodovina njenega postanka skorej ne more dati, četudi je treba pristaviti, da je zadela na hudo opozicijo gosposke zbornice, katera jo je s svojim prvim sklepom kratkomalo odklonila. Še-le ta odpor je v večji meri vzbudil tudi pozornost poslanske zbornice. Ta se je pa popolnoma pridružila vladi in pripomogla s tem, da je finančna uprava končno vendarle dosegla skoro na celi črti svoj smoter.

Motivi so pojasnjeni n. pr. v vladni predlogi št. 542, XXI. sez., stran 25, in se dajo na kratko označiti s tendenco, da treba odpraviti nekatere nedostatke, pred vsem pa zblížati zakon z

¹⁾ Splošne strani tega teoretično velezanimivega vprašanja se tu ne morem dotakniti. Kdor se želi natančneje poučiti, naj pregleda n. pr. Aleksander Garelli „Il diritto internazionale tributario“, Turin 1899, Dr. Gustav Lippert „Das internationale Finanzrecht“, Trst-Dunaj-Lipsko 1912, Gabrijel Salvioli „Le doppie imposte in diritto internazionale“, Neapolj, 1914. Da ima stvar tudi svoj praktični pomen — in sicer tem večji, čim živahnejši postajajo gospodarski odnošaji med posameznimi državami — razvidi tudi nepravnik iz naslednjega, prav vsakdanjega primera: Lah kupi in poseka na Kranjskem gozd, spravi les najprej v svojo centralo v Milanu in ga proda slednjič v Egiptu, kjer je ležalo blago tudi nekaj časa v skladiščih. K dobičku so prispevali vsak po svoje najrazličnejši faktorji: zemlja na Kranjskem — vodstvo v Milanu — shramba v Egiptu i. t. d., ki so raztreseni po treh teritorijih. Kateremu naj pripade davek od dobička?

²⁾ Priloge stenogr. zap. posl. zbornice št. 739, XIX. sez.; št. 339, XX. sez.; št. 542, XXI. sez.

našim pogodbenim davčnim pravom. To temelji na novejših in brez dvoma racijonalnejših načelih, nego zakon iz leta 1896, in ima zlasti prednost enotnosti, katero je v zakonih posameznih držav bridko pogrešal še vsak, komur se je bilo pečati z mednarodnim davčnim pravom. Mnogoličnost, da ne rečem državičarstvo — če smem tako prevesti »Kleinstaaterei« — ki vlada na tem polju, je delala od nekdaj davkoplachevalcem in oblastvom največje preglavice. Da ne pretiram, prepriča se lahko bralec, če pogleda n. pr. naš § 153., bavarski dohodninski zakon od 14. avg. 1910 in dohodninski zakon za vojvodino Koburško od 2. dec. 1908. Tudi če ima izurjeno oko, bo moral brati in primerjati dvakrat, trikrat, predno bo spoznal vsaj temeljne razlike, kaj še le podrobne, katerih kar mrgoli.

Vzlic vsi že obstoječi pestrosti nam pa prinese vsak novi dohodninski zakon in vsaka reforma najmanj eno novo noto v materijo, in ravno tako opravičenih pritožb prizadetih, kakor nepotrebnih konfliktov med različnimi finančnimi upravami bi ne bilo konca, da bi ne imeli Nemci med sabo svojega »Reichsdoppelbesteuerungsgesetzes«, mi pa t. zv. »pogodb zaradi zadržanitve dvojnega obdačenja«. Dasi je zadostila samo elementarni potrebi, gre vendar avstrijski finančni upravi zasluga, da je ona dala prvo inicijativo k tem pogodbam, ki tvorijo danes teritorialno in stvarno že precej razvit sistem omenjenega »pogodbenega davčnega prava.«

Že iz tega pa sledi, da reforma nikakor nima tistega pomena, ki bi ji ga človek pripisoval na prvi pogled, primerjajoč staro in novo besedilo. Navidezno takorekoč ni obležal kamen na kamnu, de facto ostane seveda pri starem, kolikor je postopati mesto po zakonu baš po pogodbenem pravu. In ker to obsega naše razmerje z Bavarsko, Badensko, Hesensko, Liechtensteinsko, Prusko, Saksonsko (kraljevino), Württemberško in deloma tudi³⁾ z Ogrsko, Bosno in Hercegovino, torej z večino tistih držav, s katerimi so naši davčni stiki najožji, je jasno, da je prememba § 153. le relativne važnosti, to je, uplivala bo, četudi

³⁾ Natančnejša data so navedena v členu 1, V, izvrš. predpisa, drž. zak. št. 62 ex 14 in v členu 12 izvrš. predpisa, drž. zak. št. 64 ex 14. Kjer je v naslednjem citiran izvrš. predpis brez pripombe, je naveden prvi (drž. zak. št. 62 ex 14.).

ne izključno⁴⁾, vendar v prvi vrsti le na obdačbo v razmerju s tistimi državami, s katerimi ali sploh nimamo pogodb, ali s katerimi je rešeno vprašanje pogodbenim potom le nepopolno. Ker pa spada med zadnje tudi Ogrska s Hrvatsko in Slavonijo — isto velja tudi o Bosni in Hercegovini — morebiti ravno za slovenskega pravnika ni brez interesa, da si razliko med novim in starim § 153. bližje ogledamo.

* * *

I. V bistvu neizpremenjeno je ostalo načelo, da so dohodki iz gotovih virov brezpogojno, t. j. brez ozira na državljanstvo in domovališče ali bivanje prejemnika podvrženi dohodnini. Te vrste dohodki so taksativno navedeni v § 153. št. 2, (prej št. 2, *lit. b*) in obsegajo prejemke iz tuzemskih zemljišč, poslopij, obrtnih podjetij v najširšem pomenu besede, hipotek in drugega premoženja, ki je po pravnih predpisih (fidejkomis, sodni ukaz i. dr.) vezano na tuzemstvo, dalje javne⁵⁾ plače in pokojnine. Novela je pridejala še tantieme, katere izplačujejo upravnim svetnikom avstrijske delniške družbe ali komanditne delniške družbe, in rešila na ta način zakonitim potom vprašanje, s katerim se je ob velikem zanimanju prizadetih krogov svoj čas večkrat bavilo tudi upravno sodišče.

Važno je, da je med te »teritorijalno vezane« ali — kakor jih večinoma naziva praksa — »pridržane« dohodke, šteti tudi prejemke, katere dobivajo udeleženci tuzemskih industrijalnih, obrtnih in trgovskih podjetij in da je udeležencem smatrati ne samo lastnika in solastnika (javnega družabnika v zmislu trgovskega zakona), marveč tudi komanditista, tihega družabnika in člane družb z omejeno zavezo.⁶⁾ Tudi samo kapitalistična udeležba je tedaj redno »causa contribuendi« v zmislu te določbe in izgubi

⁴⁾ Prim. opombo 17.

⁵⁾ Beseda ni točna; rabim jo pa zaradi tega, da ne obtežim spisa po nepotrebnem z detajli: o „javnih plačah in pokojninah“ mi bo še večkrat govoriti, pojem je pa zdaj malo širši, zdaj malo ožji, tako da je za praktično uporabo vedno treba pogledati besedilo zakona ali pogodbe; v § 153. št. 2 so navedeni „službeni prejemki in pokojnine iz tuzemskih državnih, dvornih, deželnih, okrajnih ali občinskih blagajnic“.

⁶⁾ prim. razs. upr. sod. Budw. št. 1727/f ex 03, 5562/f ex 07, 8573/f ex 11 i. drg., dalje člen 1, IV, št. 4, *lit. b* izv. prepisa.

vsled izrecne določbe zakona (§ 153. št. 2, zadnji odst.) to lastnost le tedaj, kadar se opira na delnice, deležnice in slične vrednostne papirje. Vse to in kar bi se še dalo povedati detajlov, katere pa tu lahko preskočimo, ni nič novega. Le v sistemu § 153. so dobili sem spadajoči predpisi bistveno drug značaj, bili so prej pravo tujcev *αατ' έζοχόν* — danes pride lahko tudi avstrijski državljani v položaj, da se bo skliceval nanje. O tem pa bo lažje govoriti v zadnjem poglavju (III).

Vsi dohodki te vrste zapadejo torej v vsakem slučaju dohodnini. Če so pa jedini obdačbeni naslov, in ne konkurira niti domovališče niti bivanje v zmyslu naslednjih odstavkov (II in III), je tudi le od njih plačati davek; vsi drugi ostanejo neobdavčeni, bodisi tudi, da so avstrijskega izvora in da je prejemnik Avstrijec.

II. Kolikor ni bila dana davčna dolžnost ex titulo »pridržanih« dohodkov, obdačili smo tujce po prejšnji določbi (§ 153. št. 2 *lit. a*) le tedaj, če so imeli pri nas svoje domovališče ali če so bivali v tuzemstvu delj kot eno leto ali zaradi pridobitka. Tudi novela temelji na tem načelu razmaknila je pa v najvažnejših slučajih objektivni obseg davčne dolžnosti. Treba je pa ločiti:

A) Tujec, ki ima pri nas domovališče ali biva tu več kot eno leto.

Dosedaj je bil v teh dveh slučajih zavezan dohodnini le s tuzemskimi in tistimi inozemskimi dohodki, ki jih je prejemal (»bezogen«) v tuzemstvo in katerih niso že v inozemstvu pritegnili k »dohodnini⁷⁾ ali njej jednakovrstnemu davku«.

Bralec naj si pred vsem zapomni besedo »prejemal«. Finančna uprava jo je hotela tolmačiti v najširšem zmyslu, namreč tako, da bi bilo za »prejete« smatrati tudi tiste inozemske dohodke, ki niso prekoračili naše meje, s katerimi je pa pri nas bivajoči tujec kakorkoli si bodi iz tuzemstva ven disponiral, n. pr. z Dunaja nakazal kupone v Parizu deponiranih papirjev svojemu upniku v Hamburgu. Upravno sodišče je pa prekrizalo

7) Zakon ima v mislih pravo dohodnino v zmyslu teorije, t. j. davek, ki zadene ves čisti dohodek v osebi prejemnika, prim. razs. upr. sod. Budw. št. 4996/f ex 1906 i. dr., dalje člen 1, IV, št. 1, *lit. c*.

ta račun in zahtevalo, da morajo priti dohodki v »gospodarsko relacijo« s tuzemstvom.⁸⁾ Novela pa določa:

1. Obdačiti je načeloma vse dohodke kateregasibodi izvora in neglede na to, ali jih upravičenec »prejema« v tuzemstvo ali ne.⁹⁾

2. Izvzeti so samo dohodki iz inozemskih zemljišč, poslopij, stalnih obrtov ter službeni prejemki in pokojnine, katere izplačujejo tuje državne blagajne,¹⁰⁾ toda le pogojno, ker mora prizadeti dokazati,

a) da so ti dohodki že v državi, iz katere se stekajo, podvrženi pravi dohodnini,

b) da ta država, kar se tiče navedenih panog dohodkov avstrijske provenijence, postopa po načelih reciprocitete.

Prememba je očitna in radikalna, da radikalnejša skoro ne more biti. Davčna oblast poseže sedaj lahko po vseh, posebno tudi po tistih dohodkih, ki v resnici ali po fasiji ostanèjo v inozemstvu, ne da bi se ji bilo bati, da zadene ob besedo »prejemal«.

Bistveno se je dalje zožil krog tistih dohodkov, za katere lahko zahteva tujec oproščenje, češ, da so obdačeni že v inozemstvu. Po stari določbi bili so pod tem pogojem oproščeni dohodki vsake vrste, pred vsem tudi prejemki iz mobilnega premoženja — novi § 153. pripušča to izjemo, kakor razvidno, le v zelo omejenem obsegu in izključuje baš najvažnejšo panogo: glavniške dohodke.

⁸⁾ Prim. razs. upr. sod. Budw. št. 336/f in 401/f ex 1901.

⁹⁾ Člen 1, IV, št. 1 izv. predpisa.

¹⁰⁾ Človek bi pričakoval, da navede tu zakon vse tiste panoge dohodkov, ki so, izvirajoč iz tuzemstva, »pridržani« tuzemskemu obdačenju (prim. zgoraj pod l.). Temu pa ni tako, pogrešamo hipoteke, fidejkomise in drugo varno glavniško imovino, tantijeme, dalje vse javne kase od deželnih doli; tudi pojem »stalne obrti« („stehendes Gewerbe“) je ožji, kot obrtno podjetje v zmislu § 153. št. 2, in označuje po pogodbenem pravu, iz katerega je prevzet, le tista podjetja, ki imajo stalno obratovališče; pogrešamo slednjič, da niso navedeni tudi vdeleženci (komanditisti, tihi družabniki itd.). Teoretično konsekventno to nesoglasje prav gotovo ni: Kar si pridržim sam, da je obdačim brezpogojno, če izvira iz moje dežele, naj oprostim vsaj pogojno, če pride od drugod k meni! Tudi praktično utegne ta razlika v posameznih slučajih povzročiti sitnosti, ker bo kršena reciprociteta — jedini dobiček je ta, da se zakon vjema s pogodbami, kar je pa ravno tu samo formalnega pomena; večje materialne korist bo še le takrat, ko se bodo vsi dohodninski zakoni približno krili s pogodbenim pravom.

Finančna uprava pa je zboljšala svoje stališče tudi v tem oziru, da je reciprociteta že po besedilu zakona pogoj ravno omenjene izjemne oprostitve. Če je n. pr. tujec pripadnik države, ki obdači avstrijske dohodke ne glede na to, ali so zadeti že pri nas, se ne bo mogel več upirati obdačenju dohodkov, ki jih dobiva iz domačije. Dosedaj bi bilo to šlo toliko časa, dokler ni izdala naša finančna uprava posebne retorzijske naredbe po § 285. zak. o osebnih davkih.

Položaj tujcev, ki niso podaniki zgoraj navedenih nemških pogodbenih držav,¹¹⁾ se je torej brezdvomno poslabšal. Vendar stvari ni pretirati, in sicer zaradi tega ne, ker je zakon omejen po pogodbenem pravu deloma tudi na korist pripadnikov tistih držav, ki še nimajo prave dohodnine. V zmislu dotičnih določb so nekatere vrste dohodkov ne glede na klavzule zakona v vsakem slučaju izvzete od tukajšnjega obdačenja, namreč

α) plače in pokojnine, katere izplačujejo ogrske (bosensko-hercegovske) javne¹²⁾ kase, od drugih dohodkov ogrskega (bosensko-hercegovskega) izvora pa tisti, katere dobivajo v Avstriji nameščeni oficirji, dvorni in skupni civilni funkcionarji, ki so ogrski (bosensko-hercegovski) državljani¹³⁾;

β) zgoraj pod 2.) navedeni dohodki iz inozemskih zemljišč, poslopij, stalnih obrti in javnih kas,¹⁴⁾ ako se stekajo iz nemških pogodbenih držav. Dočim namreč dotične pogodbe veljajo praviloma le za pripadnike pogodnic, n. pr. prusko-avstrijska pogodba le za pruske in avstrijske državljane, učinkujejo — kar se tiče napominanih dohodkov — absolutno, to se pravi: dohodki n. pr. iz pruskih zemljišč so pri nas tudi takrat dohodnine prosti, kadar je pri nas živeči lastnik Oger, Lah, skratka katerisibodi državljan.

Preko te meje pa utegne že zožitev kroga pogojno oproščenih dohodkov spraviti mašikaterega tujca pod § 153., ki je bil dosedaj pri nas popolnoma ali vsaj deloma prost. V detajl

11) Na posebno razmerje z Lichtensteinsko se niti tu niti v naslednjem ne oziram.

12) Prim. opazko 5.

13) Prim. član 1, V izv. predpisa.

14) Prim. opazko 5.

zasledovati pa tega vprašanja v odkazanem prostoru ne morem — preveč je razlik med posameznimi zakoni — in tudi ni potreba. Vsa ta pogojna izjema ima namreč — kakor razvidno iz zgoraj pod II. A) št. 2, a) navedene določbe — samo pomen za dohodke iz dežel, ki poznajo pravo dohodnino in katere lahko imenujemo po nemškem vzgledu dohodninske države (Einkommensteuerstaaten). S pretežno večino teh in ravno z najvažnejšimi¹⁵⁾ imamo pa itak večkrat omenjene pogodbe. Dodam naj k ti točki (pogojna izjema tujih dohodkov) le še splošno opazko, da bi, pusteč stvar pri starem, najbrž ne bili mnogo izgubili, prihranili si pa eno in drugo zamotano davčno pravdo, ki bo sedaj vsekakor neizogibna. Vendar do večjega števila takih slučajev po dosedanjih skušnjah ne bo prišlo. Vrhu tega bo mogla finančna uprava s pomočjo reformiranega §-a 285, ki ji daje precej večje polnomočje, marsikaj urediti administrativno, kar dosedaj ni šlo.

Neprimerno važnejše je pa, da smo se znebili določbe, po kateri so bili davku podvrženi le tisti inozemski dohodki, katere je tujec »prejemal« v tuzemstvo. Novela je v tem oziru samo sledila načelu, ki je bilo drugodi že davno spoznano za jedino pravo, in do gotove meje z vso pravico. Čitatelj blagovoli si samo poklicati v spomin, na kar sem ga opozoril zgoraj, ko je prvikrat zapisana beseda »prejemal«. Ni treba, da bi bil strokovnjak, pa vendar takoj spozna, da so mogli tujci staro določbo po judikaturi upravnega sodišča prav dobro izkoriščati. Odprta so jim bila vedno vrata, skozi katera je marsikdo odnesel dober del svojih dohodkov, ker je bilo davčni oblasti navadno le težko dokazati, da so prišli dohodki »v relacijo s tuzemstvom« v zmislu judikature. Kolikor so se prizadeti na ta način ognili dvojnemu obdačenju, če tudi le v širšem pomenu¹⁶⁾ — jim seveda tega »in fraudem legis« noben pameten človek ne bo preveč zameril. Stvar je pa šla dalje in sicer tako daleč, da so nekatera večja

¹⁵⁾ Od jeseni 1913 se jim je pridružila pač tudi Severnoameriška Unija; Amerikancev pri nas je malo, za naše izseljence pa stvar že zaradi tega ne more imeti posebnega interesa, ker se začne tam davčna dolžnost šele pri ca 15.000 K.

¹⁶⁾ Namreč obdačenju po pravi dohodnini pri nas in po donosnih ali specialnih dohodnih davkih drugodi, prim. nasl. odstavke.

premoženja ostala sploh — pri nas in drugodi — neobdačena.¹⁷⁾ Da se je to zabranilo, je popolnoma v redu. V poštev pa pride nekaj drugega, namreč pojem domovališča.

Judikatura upravnega sodišča je bila baš v tem oziru za finančno upravo skrajno ugodna: zadostovalo je stalno stanovanje — lastno ali najeto — ki se je perijodično, četudi le za kratek čas dejanski uporabljalo.¹⁸⁾ Ali naj torej Angleža, ki si najame v Meranu za več let stanovanje in pride vsako leto v marcu tje — slučaj, ki se je v resnici prigodil — obdačimo sedaj res od vseh dohodkov? Ali naj se zgodi isto z ogrskim aristokratom, ki ima na Dunaju svojo palačo in pride sem le k dvornim slavnostim in dirkam? Pogojna izjema že v inozemstvu obdačenih dohodkov jima ne pomaga manj kot nič, ker dosedaj niti Angleška niti Ogrska ne pozna prave dohodnine — dočim se je po stari določbi rešila v praksi stvar prav pametno navadno tako, da se je vzelo za »prejete« dohodke prilično vrednost vidnih izdatkov za hrano, stanovanje, zabavo i. t. d., da je torej prišlo do primerne cenitve po višini tuzemskega potroška v zmislu §-a 214. zak. o oseb. davkih.

Ta perspektiva je v prvi vrsti vzbudila nervoznost gosposke zbornice in tudi zastopnikov tujskega prometa. Čeravno se je stvar v prizadetih krogih močno pretiravala, vendar ni dvoma, da bi mogle nove določbe — prakticirane v zmislu dosedanjega pojma »bivališča« — v posameznih slučajih učinkovati kakor nekaka osebna prohibitivna carina, torej v smeri, ki je iz narodno-gospodarskih in deloma tudi — prizadeti so v prvi vrsti Ogrji — v političnem oziru ni odobravati.

Finančno ministrstvo zasluži zato brezuvetno priznanje, da je sprejelo v izvršilni predpis član 1. IV, št. 1, *lit. a* naslednjo

17) Nočem mučiti bralca podrobneje še s tem, danes obsoletnim vprašanjem. Pripomniti pa moram, da je bila judikatura za finančno upravo neugodna še v drugi točki, ki more tu priti v poštev. Upravno sodišče je namreč pogostem izreklo, da večkrat omenjene pogodbe veljajo le v mejah zakona (razs. Budw. št. 2295/f ex 04, 5739/f ex 07 i. drg.). Pri nas bivajoč Prus n. pr., katerega je domovinska davčna oblast po pogodbi morala pustiti v miru in je imel svoj denar v ogrski banki, se je uspešno lahko branil z izgovorom, da obresti ne „prejema“ sem. Ta izgovor je po novi določbi nemogoč, in v tem oziru bodo čutili reformo tudi pripadniki pogodbenih držav.

18) Razs. uprav. sod. Budw. 3121/f ex 04, 3289/f ex 05, 5340/f ex 07 i. t. d.

določbo: »Vsakdo ima lahko več bivališč, zlasti eno v tuzemstvu, drugo v inozemstvu. Če ima pa inozemec, oziroma Oger ali bosenski ali hercegovski deželan v tuzemstvu stalno stanovanje, katero sicer redno uporablja, toda vsakokrat le mimogrede, v svrhu zdravljenja, da se odpočije ali zaradi zabave — iz tega še ni sklepati, da si je v tuzemstvu hotel izbrati domovališče«. Angležu, o katerem smo govorili prej, ogrskemu magnatu, ki se mudi le ob posebnih prilikah v svoji dunajski palači i. t. d., se torej ne bo bati nobenih večjih sitnosti, nego prej — nasprotno, vozila jo bosta celo boljše, ker bo obdačenje iz naslova domovališča sploh nemogoče in bosta torej dohodnine popolnoma oproščena, kolikor nimata morebiti takozvanih »pridržanih dohodkov« (primeri zgoraj pod !).

S tem je odbita novi določbi najnevarnejša ost — ostanejo pa še vedno tisti slučajji, ko tujec ne prebiva v svojem tukajšnjem stanovanju samo »mimogrede«. Znana stvar je, da ravno mnogo ogrskih državljanov živi prilično od jeseni do poletja na Dunaju, potem pa na svojih ogrskih posestvih. Kaj bo s temi, da o tistih niti ne govorim, ki bivajo trajno pri nas in žive od svojega ogrskega premoženja?

Tem je že princip »jednakovrstnosti davka« za — nihče ne ve — koliko časa na potu.¹⁹⁾ Da je ta načelna zahteva §-a 153. teoretično popolnoma utemeljena, ni dvoma.

Prava dohodnina se po svoji strukturi tako zelo razlikuje od t. zv. donosnih in špecialnih dohodninskih davkov, da ne vem, kako bi pogledali pri III. rigorozu tistega, ki bi trdil, da je »ceteris paribus« vseeno, če plačam 100 K iz naslova avstrijske dohodnine in pridobnine ali pa iz naslova ogrske pridobnine in t. zv. dohodninske doklade, ki ima od prave dohodnine samo ime. Praktično življenje sodi drugače in vpraša le: »Ali imam isti dohodek sploh dvakrat obdačiti in kako visoko? Hekuba mi pa je, ali se to zgodi po enem ali drugem davčnem sistemu. Če že ne morem biti obdavčen tam, kjer je treba plačati manj, kar je zame jedino merodajno, skrbite vsaj za to, da mi »cis« in »trans« ne bo hoditi na davkarijo!»

¹⁹⁾ Že sankcionirani ogrski dohodninski zakon od 11. aprila 1909 se je za nedoločen čas suspendiral.

Želeti bi bilo, da se najde med tema navidezno nepremostnima stališčema vendarle kaka brv — vsaj, kolikor pride vpoštev Ogrska. Ni vselej lahko reči, koliko so taka »sub specie« višjih interesov navsezadnje le malenkostna vprašanja vzrok ali posledica dejstva, da so odnošaji med Ogrsko in Avstrijo tako kočljiva točka. Gotovo je pa, da so podobni tistim malim zbadljajem, ki jih ni omalovaževati niti v zasebnem, niti v javnem življenju, nič manj pa, da se jih z malo dobre volje in brez doktrinarstva vsaj v glavnih točkah dá brez težave spraviti iz sveta. Pot, četudi le bolj kolovoz, katerega bi bilo treba malo popraviti, nam kaže dosedanja praksa.

B) Tujec, ki biva pri nas zaradi pridobitka, a manj kot eno leto in ne da bi imel tu svoje domovališče.

Slučaj je praktičen n. pr. pri tujcih, ki pridejo k nam nakupovat les, živino i. t. d., ne da bi imeli tu stalno obratovališče. Po starem je bilo presojati ta slučaj kakor več kot enoletno bivanje. Tudi vladne predloge so se z vsemi važnimi konsekvencami glasile v tem zmislu. Gosposka zbornica pa ravno tu — posebno z ozirov na mnoge v Avstriji po opravkih se mudeče ogrske trgovce — ni odnehala, in tako je prišlo do sedaj veljavne določbe § 153, št. 3, po kateri je v teh slučajih obdačiti le v tuzemstvu zaslužene dohodke. Edina, iz zakona vidna, za prizadete pa nikakor nevažna zmaga gosposke zbornice!

III. Za domačina je pred vsem važno, da je novela odpravila dva »privilegia odiosa«, katerih je bil deležen po starem zakonu. Padla je prejšnja določba § 153. št. 1, *lit. b*, po kateri je bil Avstrijec, bivajoč v inozemstvu, podvržen dohodnini ne samo, kakor tujec v tem slučaju, s tzv. pridržanimi, marveč z vsemi dohodki avstrijskega izvora.²⁰⁾ Pogojna oprostitev tujih dohodkov pa, s katero smo se pečali pod II. in ki je veljala prej samo za tujce, se je raztegnila tudi na domačina. Z malo izjemo, o kateri nam bo še govoriti, veljala bodo tedaj zanj ista načela²¹⁾, kakor za tujca, namreč: obdačili ga bomo — izvzemši

²⁰⁾ Prim. zgoraj I, zadnji odstavek.

²¹⁾ To je sedaj v zakonu tudi formalno izraženo: § 153. ni več razdeljen v en odstavek za domačine in enega za tujce. — Zistematični pogrešek tega spisa je, da navedem ta značilni stavek še le tu — marsikatera točka se je pa dala sintentičnim potom bolj osvetliti — torej sit venia!

eventualno prejemke iz tujih zemljišč etc.²²⁾ — z vsemi dohodki, ako ima v tuzemstvu svoje domovališče ali pa biva tu več kot eno leto; če se je pa trajno izselil, bo zavezan dohodnini le s »pridržanimi«, in ako se vrne v domovino za manj kot eno leto zaradi pridobitka, tudi s tu pridobljenimi dohodki. Samo tisti domačini, ki bivajo v inozemstvu kot eksponirani c. kr. uradniki, n. pr. kot carinski organi i. t. d. ali pa v diplomatični in konzularni službi, bodo po novi določbi (§ 153. št. 1, 2. odst.) obdačeni z vsemi dohodki; kolikor so pa njih dohodki podvrženi že v inozemstvu »primerni«²³⁾ obdačbi, odpade davčna dolžnost pri nas.

Pomen in vrednost vseh teh določb — razen zadnje — sta razvidna že iz zgoraj pod II. rečenega. K poslednji je pripomniti le, da uživajo diplomatje in konzularni funkcionarji v tujih državah, kjer službujejo, že po mednarodnem pravu²⁴⁾ gotove davčne prostosti, da je torej popolnoma pravilno, če jih v tej meri in za čas službovanja v inozemstvu pritegne domača država. Ne da se se nikakor opravičiti, da bi ravno ti — večkrat zelo premožni — gospodje ostali popolnoma neobdačeni.²⁵⁾

Reform obdačenja domačinov je tudi v ostalem vseskozi odobravati. Kakoršne so danes razmere, je res težko reči, zakaj da bi bili domačini v primeri s tujci toliko na slabšem, kakor so bili po starem zakonu. Če pridenem še, da gre novela v tem oziru celo dalje, nego marsikateri nemški zakon — večina teh stavi izseljenega domačina vsaj še za eno ali dve leti v eno vrsto z ostalimi — povedal sem, mislim, vsaj vse glavne točke, ki jih je navesti o reformiranem § 153. zak. o oseb. davkih.

²²⁾ Zgor. pod II. A, omenjene pogojne in brezpogojne izjeme.

²³⁾ Ne „jednakovrstni“, prim. član 1, IV, št. 2 izv. predpisa.

²⁴⁾ Prim. § 154. št. 3 in 4 zak. o oseb. davkih.

²⁵⁾ Svoječasni poskus fin. uprave, uveljaviti v teh slučajih fiktivni tuzemski domicil v zmislu c. pr. reda se ni posrečil, prim. razs. uprav. sod. Budw. št. 13.929 ex 1900.

Pojem finančne vede.

Spisal **Valentin Žun**, c. kr. finančni tajnik.

Potreba je bila tista gonilna moč, ki je silila ljudi, da so se družili v zveze. V skupnosti ali v zvezah so skušali in še skušajo obvarovati in izpopolnjevati svoje telesne, duševne in нравne sile. Saj je nebroj potreb, ki jih sploh človek sam ne more zadovoljiti, pri katerih je vezan na skupnost ali zvezo ljudi; druge potrebe more zopet skupnost zadovoljiti nekoliko uspešneje, nego posameznik. Iz potrebe so zrasle tudi politične zveze.

Take politične zveze so dandanes občine, okraj, dežele in države; imenujemo jih tudi prisilne zveze, ker jim mora pripadati vsak, kdor biva v njihovem okolišu. Političnim zvezam pripada glavna naloga, da skrbe za gospodarske in javne potrebe svojih pripadnikov. Svojih lastnih potreb take prisilne zveze nimajo. Ako govorimo o občinskih, deželnih in državnih potrebah, moramo vedno misliti na potrebe občanov, deželanov in državljanov, katerih potrebe naj se zadovolje s sredstvi občine, dežele ali države.

Pač so različni nazori o tem, kaj spada med take potrebe, za katere mora skrbeti država (dežela, občina). Nemogoče je naštetih naloge, ki bi pripadale v vseh časih ali v vseh krajih državi, deželi ali občini. V tem oziru je moči kvečjemu postaviti relativno pravilo, kaj naj se v gotovi dobi kot minimum zahteva od države ali drugih prisilnih zvez. Pravni red v državi in varnost pred vnanjimi napadi se pač lahko smatra kot predpogoj za eksistenčno pravico države, toda tekom stoletij so se bistveno

Posebno uporabljeni viri: Dr. J. Kaizl, *Finančni věda*, 2. izd. 1892; Prof. Luigi Cossa, *Primi elementi di scienza delle finanze*, 9. izd. 1905; G. Ricca Salerno, *Manuale di scienza delle finanze* 1888; J. J. Janžul, *Osnovanye načala finansovoj nauki* 1890; K. Th. Eheberg, *Finanzwissenschaft* 1901; K. H. Rau, *Grundsätze der Finanzwissenschaft*, 5. izd. 1864/65; Roscher, *System der Finanzwissenschaft*, 5. izd. 1901; R. v. Baght, *Finanzwissenschaft* 1908.

predružačili nazori o državnih nalogah, in to vsled zgodovinskih dogodkov in pa posebno vsled razvoja človeške kulture.

Najti meje med tem, kaj je v gotovih dobah naloga prisilnih zvez in katerih prisilnih zvez, ali z drugimi pesedami, kaj spada k skupnim potrebam, katere morejo sploh ali najbolj uspešno zadovoljiti le prisilne zveze in katere izmed teh zvez, — to je gotovo najtežavnejše in najspornejše vprašanje politike.

Vsaka naloga, ki naj jo država izpolni, pa zahteva gospodarskih sredstev ali dobrin. Če se od države tudi ne zahteva nič drugega kakor to, da skrbi za red v notranjosti, treba ji je sredstev, da more vršiti to nalogo. Država mora torej imeti tudi svoje gospodarstvo, ona mora pridobivati dobrine, upravljati jih in porabljati.

Gospodarstvo države in drugih političnih zvez se ponavadi imenuje njih finančno gospodarstvo. Beseda financa, ki izhaja iz srednjeveške latinščine (finare = plačati, financia, finatio = plačilo v gotovini) je prvotno značila vsakovrstne javno- in zasebnopravne postopke, ki so se nanašali na denarstvo in gospodarstvo sploh, toda že v 16. stoletju vidimo pri Francozih, da so s tem izrazom zaznamovali državno gospodarstvo. Iz Francije je pojem prešel tudi na druge kulturne države; tako govorimo sedaj o finančnem gospodarstvu države, dežele, občine ali pa tudi o državnem, deželnem, občinskem gospodarstvu.

Pri vsakem rednem gospodarstvu opazujemo več vrst delavnosti. Najprej se sestavi gospodarski načrt, po katerem se skušajo potrebni izdatki spraviti v sklad s sredstvi, ki z njimi razpolaga gospodareča oseba. Na podlagi tega načrta se pridobivajo, upravljajo in porabljajo sredstva, ki so potrebna po načrtu, koncem upravne dobe se pa napravi račun o gospodarstvu.

Tudi pri prisilnih ali javnih gospodarstvih, kakor moremo v ožjem pomenu besede tudi imenovati prisilna gospodarstva, so zastopane vse te vrste gospodarske delavnosti. Vendar tvori pri javnih gospodarstvih gotovo najvažnejši del gospodarske delavnosti pridobivanje dobrin, ki so potrebne, da more država (dežela, okraj, občina) vršiti svoje naloge. Pridobivanju dobrin odgovarja poraba dobrin, produkciji sledi konsumpcija.

Finančna veda je nauk o finančnem gospodarstvu države in drugih prisilnih zvez. Cossja pravi isto z drugimi besedami: »Finančna veda je nauk o državni imovini (del patrimonio pubblico). Ona uči, kako se le-ta najboljše pridobiva, upravlja in porablja«. Kaizl omejuje to opredelbo, imenujoč finančno vedo »samostalno vedo, koje predmet je gospodarska pridobitna delavnost političnih zvez (hospodářská nabývací činnost' politických svazků)«, ker ima v mislih le pridobivanje dobrin kot poglavitno stran gospodarske delavnosti prisilnih zvez. Ta češki državnik v svoji izborni pisani knjigi o finančni vedi prav duhovito razvija svojo misel, da je naloga finančne vede razpravljati le o pridobitni delavnosti države (dežele i. t. d.), dočim spada uprava in poraba dobrin v upravnostvo.

Splošno pa večina, zlasti nemških finančnih znanstvenikov deli finančno vedo v tri dele in sicer nauk 1.) o dohodkih, 2.) o izdatkih in 3.) o razmerju med dohodki in izdatki; se veda se nauk o izdatkih razpravlja po navadi prav na kratko, le radi popolnosti, ker sega to poglavje večinoma v druge discipline.

Kakor vsaka veda mora tudi finančna veda svojo snov sistematično predstavljati, logično vzporejati, preiskovati vzroke in učinke in izvajati tendence, ki izhajajo iz razvoja predmeta.

Toda današnja finančna veda se ne zadovoljuje s to teoretično nalogo. Ona si je načrtala tudi nadaljni smoter, da razvija nauke in postavlja načela, kako se najprimerneje vodi finančno gospodarstvo, ona hoče biti navodilo za praktično finančno politiko.

Že stari Rau je v svoji opredelbi finančne vede povdarjal ravnokar omenjeni moment, imenujoč finančno vedo znanost »von der besten Einrichtung der Regierungswirtschaft oder von der besten Befriedigungsweise der Staatsbedürfnisse durch sachliche Güter«. Nekateri finančni znanstveniki vidijo v tem celó glavno nalogo finančne vede. Prav odkrito se kaže to pri ruskem znanstveniku Janžulu, ki pravi v svoji knjigi: »Finančna veda je nauk o javnem gospodarstvu, imajoč za svojo nalogo razlaganje tistih pravil, ki bi morala biti **upoštevana**

(kotoryja dolžny byt^o sobljudaemy) pri pridobivanju materialnih sredstev, potrebnih za izpolnjevanje javnih nalog Finančna veda kaže le, kaj bi moralo biti (čto dolžno byt^o) v gotovem času in v gotovem kraju, tako da so njeni zaključki vsegdar pogojni in ne morejo imeti splošnega značaja»

Povsem pritrjujemo Kaizlu, ki pravi, da si mora biti finančna veda svesta teh svojih dveh velikih in različnih nalog, ker nejasno mešanje teorije s prakso duši razvoj teorije. Pravilno pa naglašča Cossa, da se morata znanost in praksa vzajemno izpopolnjevati in je napačno misliti, da more druga nadomestiti drugo; znanost razlaga, praksa pa izvršuje.

Naloga finančne vede mora biti splošna, ona predstavlja finančne pojave sedanjosti in preteklosti. Svojo snov crpa iz finančne zgodovine, ki opisuje finance javnih gospodarstev v časovnih premembah; iz finančne statistike, ki kaže v številkah dohodke, izdatke, posojila i. t. d., in iz finančnega prava, iz katerega se spoznavajo zakoni, odredbe in navodila, nanašajoča se na finance. Naloga finančne vede je torej, kakor dobro pripominja Eheberg, mnogo obširnejša nego naloge ravnokar omenjenih disciplin. Dočim namreč te discipline državno gospodarstvo predstavljajo le v njegovih konkretnih pojavih z ozirom na čas in kraj, preiskuje finančna veda to, kar je splošno, trajno in potrebno v menjajočih se pojavih, in vpoštevata sedanjost tako kakor preteklost in prihodnost. Te pri večini finančnih znanstvenikov zastopane misli se pač ne krijejo z nazorom Janžulovim, kakor smo ga omenili zgoraj.

Iz zasebnega gospodarstva državljanov crpa finančno gospodarstvo svojo moč, narodno gospodarstvo stavi in določa meje državnemu gospodarstvu. Velik del zasebnega imetka, zasebnega letnega dohodka se namreč odmeni za zadovoljitev skupnih potreb družbe ali v dosego državnih ciljev; kako se to godi, iz kakega vzroka in po kakih zakonih, to razlaga finančna veda. Po materialni strani spada torej finančna veda v narodno gospodarstvo (nacionalno ekonomijo). Po izvršujočih svojih organih pa pripada med upravne vede. Ona tudi ne more popolnoma vnevar puščati smotrov uprave, za katere dela ravno finančno gospodarstvo; zato se mora v sploš-

nem pečati tudi z izdatki in potrebščinami, in ne samo z dohodki. Pri tem zopet prihajamo na svojo prvotno razdelitev snovi finančne vede.

Čeprav finančna veda spada po svoji naravi v narodno gospodarstvo in upravo, vendar jo sedaj do malega vsi finančni znanstveniki obdelujejo kot posebno vedo.

Že posebne vrste naloga, ki ji pripada, njena važnost, ogromna snov, ki jo zavzema pri sedANJI kompliciranosti državnega gospodarstva in državnih dohodkov še posebej, upravičuje njeno samostojnost. Saj so se finančni pojavi obravnavali zlasti v zadnjem polstoletju tako intenzivno, da si ne moremo niti prav misliti, da bi se ta ogromna, znanstveno predelana snov mogla smatrati le za nekak dodatek narodnega gospodarstva ali pravne vede.

Adam Smith, oče narodno-gospodarske vede, je v svojem slovečem letu 1776 izdanem delu »An inquiry into the nature and the causes of the wealth of nations« ustanovil važno podlago za nadaljni razvoj finančne vede. Nemški in posebno tudi italijanski znanstveniki so jo razvili v prejšnjem stoletju v samostojno vedo.

Sodni depoziti.

Spisal **dr. Janko Babnik**, c. kr. min. svetnik.

Predpisi o sodnih depozitih so bili prvokrat zbrani v tako imenovanem manipulacijskem patentu z dne 9. septembra 1785, št. 464 zb. p. z. V tem sodnem pravilniku je določeno, da sprejemajo in hranijo depozite sodniki sami. Pri zbornih sodiščih je bilo moči vlagati depozite le ob uradnih dneh pred zbranimi sodniki v roke predsednikove. Iz svoje srede so volili sodniki nekatere svetnike za hranilce depozitov, ti so imeli ključe blagajne, oni pa so tudi pobirali števnino, nekako odškodnino za svoj trud. V Trstu ste uradovali dve depozitni komisiji: ena za deželno in obe okrajni sodišči, druga za trgovsko in pomorsko sodišče do konca januarja 1889. l. Šele takrat je prevzel v Trstu depozitna opravila na novo ustanovljeni posebni urad za civilne sodne depozite. Drugod se je bilo to predrugačilo že 40 let poprej, ko so se namreč l. 1848 sodna oblastva preosnovala in podržavila. Cesarska odločba z dne 19. julija 1849 je določila, da za naprej davčni uradi sprejemajo, hranijo in zaračunjajo sodne depozite. Za kazenske depozite pa morajo še dandanes sodišča opravljati ta posel (§§ 113 in sled. opravilnika za kazenska sodišča), davčni in sodni depozitni uradi so pristojni le za civilne depozite. Izjemoma so ustanovljeni posebni uradi za civilne sodne depozite v šestih velikih mestih (Dunaj, Praga, Trst, Gradec, Brno in Lvov). V nekaterih majhnih krajih v Tirolih in na Solnograškem, kjer ni davčnih uradov, pa opravljajo sodišča sama posle depozitnega urada.

Vrednost depozitov, katere hranijo sodni depozitni uradi, je znašala še pred kratkim nekaj več kot eno milijardo kron. Zadnja leta se ta vsota vedno manjša, tako da je znašala koncem l. 1913 le 934,722.326 kron. Med temi je bilo za 548 milijonov vrednostnih papirjev, za 378 milijonov vložnih knjižic, gotovega denarja za okroglo šest milijonov in dragocenosti za blizo dva

milijona kron. Znesek gotovine in vrednost dragocenosti, ki jih hranijo depozitni uradi, je toraj prav neznatna v primeri z vrednostnimi papirji in vložnimi knjižicami, ki jih hranijo ti uradi. Sodnih depozitov pa ne hranijo zgolj sodni depozitni uradi, ampak to delajo še trije drugi zavodi: poštna hranilnica, avstro-ogrška banka in deželna banka kraljevine Češke. Stranke smejo namreč vrednostne papirje, katere bi imeli po veljavnih predpisih hraniti sodni depozitni uradi, polagati tudi v hrambo pri imenovanih treh zavodih. To pa se godi v prav veliki meri. Koncem l. 1913. je bilo takih sodnih depozitov (vrednostnih papirjev) pri poštni hranilnici 93 milijonov za 12.531 strank, pri avstro-ogrski banki za 571 milijonov za 6207 strank in pri deželni banki kraljevine Češke za 40 milijonov za 1351 strank. Pri teh treh zavodih je toraj v sodni hrambi mnogo več vrednostnih papirjev kakor pri vseh državnih sodnih depozitnih uradih vkup. Ker se nalagajo vrednostni papirji pri imenovanih treh zavodih le, če stranka to predlaga, je vsekako vredno preiskati, kaj je temu vzrok, da se sodni depoziti v imenovanih denarnih zavodih množe, v sodnih depozitnih uradih pa pojemajo.

Vzrok je kratko rečeno, to, da sodni depozitni uradi vrednostne papirje praviloma le hranijo in le izjemoma tudi oskrbujejo, dočim opravljajo imenovani trije zavodi pri izročeni jim papirjih vse, kar je storiti ob rednem bančnem poslovanju. Sodni depozitni uradi po svojih pravilnikih depozite le sprejemajo, hranijo, zaračunajajo in jih izročajo stranki, ko je prenehal vzrok za sodno hrambo. Le če jim to sodišče posebej zaukaže, opravljajo v posameznih slučajih tudi druga, jim izrecno naročena opravila. Prvotna njihova skrb je: izročene jim predmete neizpremenjene hraniti in svoječasno izročiti od sodišča določeni osebi. To strogo načelo se je sicer od leta 1850. sem nekoliko ublažilo, pa v bistvu je ostalo glavno vodilo za vse poslovanje sodnih depozitnih uradov. Lepo se to vidi pri gotovini, ki je izročena v sodno hrambo. Po § 39 depozitnega pravilnika iz l. 1850. so hranili gotovino vsakega varovanca posebej in so tudi v knjigah razločevali, koliko je bilo v posameznem skladu zlatega, srebrnega ali papirnatega denarja in koliko drobiža. Ko je nehal vzrok za sodno hrambo, so izročili prav tiste komade, ki so bili položeni za dotični sklad.

Od l. 1858. so sodni depozitni uradi vsaj papirnati denar in drobiž vseh varovancev hranili skupno. L. 1870. je bilo dovoljeno, papirnati denar in drobiž, ki so ga hranili za varovance in denarje, ki so jih hranili v drugih depozitnih skladih, hraniti skupno. Zlati in srebrni novci posameznih depozitov pa so ostali za posamezne sklade ločeni še do l. 1905. in šele od leta 1912, hranijo davčni in depozitni uradi vso gotovino, ki jim je izročena kot sodni depozit, nerazdelno z drugo gotovino, ki se nahaja v njihovih blagajnicah. Ker je bilo treba toliko časa, da se je zjednačilo postopanje z gotovim denarjem, se ni čuditi, da se za druge depozite, pri katerih je vsak posamezni kos določen po svoji številki ali drugih znakih, še do današnjega dne nismo popolnoma otresli ovir, ki izhajajo iz strogega razlaganja pojma hranilne pogodbe (§§ 958 in 961 o. d. z.) in sodne hrambe (§ 229 o. d. z.).

Čim se je polagalo več vrednostnih papirjev v sodno hrambo, so se vedno huje čutile te ovire. Za to, da so se dospeli kuponi odstrigli in vnovčili, je bilo treba predloga stranke in posebnega sodnikovega naročila. Stranka (varuh, skrbnik i. t. d.) je imela pota in stroške in če se je prepozno oglasila, je imel varovanec škodo, ker je izgubil obresti, tu in tam so kuponi celo zastarali. Posebno mnogo škode pa je nastalo pri izžrebnih papirjih. Niti sodišče niti sodni depozitni urad ni odgovoren za škodo, ki nastane, če nihče ne zapazi, da je bil izžreban vrednostni papir, ki ga hrani sodni depozitni urad. Paziti na izžrebanje je varuhova skrb. Varuhi pa, posebno na kmetih tej nalogi niso vselej kos, tudi nimajo povsod pripomočkov, ki so potrebni za tako pažnjo. Pripetili so se slučajji, da je bil vrednostni papir, izžreban, katerega kupone je smel do svoje smrti prejemati kdo drugi kot lastnik. Ker nihče ni zapazil, da je bil papir izžreban, je upravičenec nadalje prejemal kupone in jih vnovčil ter je na ta način sčasoma porabil vso glavnico. Ko se je lastnik po smrti upravičenčevi oglasil in so mu izročili vrednostni papir, se je izkazalo, da je to samo lupina brez vrednosti.

Pravočasno vnovčenje doteklih kuponov, preskrba novih kuponov, pregledovanje seznamov izžrebanih papirjev, vnovčenje izžrebanih papirjev, pažnja na konverzije in amortizacije so le najnavadnejša opravila, toda ona nikakor niso vsa opravila, ki

jih zahteva pravilna bančna uprava vrednostnih papirjev. Res, da je dandanes mogoče, opravljati razun imenovanih tudi skoraj vsa druga bančna opravila po sodnih depozitnih uradih, toda le, če stranka od slučaja do slučaja to predlaga. Potem še le ukaže sodišče depozitnemu uradu, kaj naj stori. To pa stane stranko, kakor že omenjeno, precej časa in denarja in se zaradi tega prepogostem namenoma opušča. Marsikedo, posebno neuki varuhi pa na to pozabijo ali se sploh ne zavedajo, da bi bilo treba kaj vkreniti.

Za prizadete je bila zaraditega velika olajšava, ko se jim je dala možnost, izročiti vrednostne papirje namesto sodnemu depozitnemu uradu z istim pravnim učinkom (toraj kot sodna položba) bančnemu zavodu, ki prevzame vso skrb za pravilno bančno upravljanje. To se je zgodilo l. 1887., ko je dobila avstro-ogrška banka po členu 71. svojega pravilnika pravico sprejemati vrednostne papirje kot sodne depozite. Leta 1909. je dosegla to pravico tudi deželna banka kraljevine češke, pa le za sodišča v kraljevini Češki. Postopanje ureja za avstro-ogrsko banko ukaz z dne 21. junija 1893, drž. zak. št. 103 in njegovi dodatki, za deželno banko kraljevine Češke pa ukaz z dne 15. decembra 1909, drž. zak. št. 201. Gotovega denarja ni moči polagati pri teh dveh bankah kot sodni depozit. Pri upravljanju položenih vrednostnih papirjev pa se tu in tam nabere za položnika gotovina. Avstro-ogrška banka polaga gotovino, če presega 25 kron, za položnika v hranilnico. Ona sama ne obrestuje gotovine, kakor tega ne dela noben zavod, ki sam izdaja bankovce. Deželna banka kraljevine Češke pa plačuje obresti za take preostanke. Istotako ravna tretji zavod, ki sme sprejemati sodne depozite, namreč poštna hranilnica. Po § 10. zakona z dne 15. septembra 1909, drž. zak. št. 198, sme poštna hranilnica sprejeti za varovance vrednostne papirje vsake vrste v hrambo. Napačno je mnenje, da velja to le za državne papirje. Navedeni zakon rabi namenoma besedo »efekte«. Praksa je že razširila obseg pravic poštne hranilnice tudi v drugem oziru. Poštna hranilnica namreč ne sprejema zgolj depozitov, ki so lastnina varovancev, temveč tudi vrednostne papirje, ki se morajo dati v sodno hrambo iz drugih razlogov, kakor po § 229. o. d. z. Tako n. pr. notarske kavcije.

Ni treba obširneje razlagati, koliko da je položba vrednostnih papirjev pri poštni hranilnici ali pri večkrat imenovanih dveh bankah za vse udeležence ugodnejša kakor položba v sodnih depozitnih uradih. Varuh nima več nobene skrbi za pravilno in točno upravo in varovanec ne izgubi ničesar na obrestih. Razen tega pa se prihrani mnogo stroškov. Varuhu ni treba trošiti kolkov za predloge, ki bi jih sicer moral staviti sodišču, da ukaže depozitnemu uradu, naj stori to ali ono; ni mu treba hoditi k depozitnemu uradu po dospele kupone ter pisati in kolekovati za to pobotnic, ampak ob dospelosti mu pošlje banka ali poštna hranilnica znesek za vnovčene kupone na dom. Če so papirji položeni pri poštni hranilnici, dobi varuh ta znesek tudi brez stroškov za poštnino. Vočigled tem olajšavam ne zaležejo stroški za hrambo, ki znašajo pri bankah v nekaterih slučajih več kot bi znašala hranilna pristojbina v depozitnem uradu. Pri poštni hranilnici pa tudi ta pomislek ne velja, kajti za hrambo in oskrbovanje avstrijske kronske rente ne zaračuna poštna hranilnica ničesar in za druge državne papirje le nezatno provizijo. Vsled teh udobnosti se tudi vedno več vrednostnih papirjev polaga pri poštni hranilnici in to po vsej pravici: varuh, kateremu je mar blagor varovančev, naj predlaga sodišču, da ukaže prenesti varovančeve papirje iz sodnega depozitnega urada v poštno hranilnico!

Zanimiva je razlika med hrambo državnih depozitnih uradov in hrambo avstro-ogrške banke ali poštne hranilnice. Depozitni uradi hranijo papirje vsakega sklada záse v posebnih zavitkih in dajajo lastniku ali drugemu upravičencu svoječasnó ravno tiste papirje nazaj, ki so bili položeni. To velja tudi za papirje, ki niso izžrebni, dasiravno se zadnji čas številke takih papirjev več ne zapisujejo (ukaz z dne 9. julija 1913, drž. zak. št. 141.) Depozitni uradi hranijo zaupane jim vrednostne papirje »in specie« (§ 961. o. d. z.) Avstro-ogrška banka nikoli ni zapisovala številke tistih, pri nji vloženih papirjev, ki niso izžrebni, vzlic temu je v sodnih kakor v izvensodnih depozitih hranila vedno papirje vsakega sklada posebej ter ravno tiste dajala nazaj, ki so ji bili izročeni. Vsled tega se je nabralo veliko število obveznic. Na leto je bilo treba le od državnih rent odstriči okroglo 826.000 kuponov in delo je vedno naraščalo. Avstro-ogrška banka

se je končno odločila za to, da hrani papirje vseh skladov skupaj in se poslužuje tudi daljše olajšave, katere se že zdavnaj poslužujejo zasebne depozitne banke, da namreč zamenjava posamezne kose takih papirjev, ki niso izžrebni ter jih združuje v velike kose in jamči le za to, da se nahaja v njenih blagajnicah vedno toliko papirjev vsake vrste, kakor znašajo vsi depoziti vkup. V literaturi je mnenje splošno, da posamezni vložniki s em ne izgube svoje lastninske pravice, ampak da ostanejo lastniki svojega sorazmernega deleža vkupne mase. Oni torej niso zgolj upniki, ampak tožijo z lastninsko tožbo, kar je važno v slučaju konkurza. Banki nasproti ostaja vkupna masa tuja imovina in če si od nje kaj prilasti ali pridržuje, bi to bilo ravno tako izneverjenje, kakor če si prilasti »in specie« določeni tuji predmet. Banka pa sme delati s skupno maso še druge izpremembe, da le ostane nje znesek neizpremenjen. Po § 3. ukaza z dne 12. julija 1911, drž. zak. št. 139, sme avstro-ogrska banka pri nji hranjene avstrijske državne papirje zamenjati z drugimi ali pa jih izpremeniti v papirje, glaseče se na ime. Ko poneha hramba, pa mora nazaj dati papirje enake vrste in v enakem številu, kakor so bili položeni. Ravno to velja tudi za poštno hranilnico, ki jamči pri izročeni vrednostnih papirjih za vrsto; za število kosov, za nedotekle kupone in le glede izžrebnih papirjev tudi za številke.

Vložne knjižice hranilnic, ki so osnovane po dvornem dekretu z dne 26. septembra 1844, št. 832 zb. p. z., se nahajajo v zelo velikem številu med sodnimi depoziti. Po dvornem dekretu z dne 10. maja 1848, št. 1144 zb. p. z., je bilo dovoljeno za enega varovanca naložiti do 300 gld. v hranilnici, če ni bilo mogoče zneska plodonosno naložiti na drugi v § 230 o. d. z. omenjeni način. Cesarski patent z dne 9. avgusta 1854, drž. zak. št. 208, je zvišal znesek na 500 gld konv. vr. in po zakonu z dne 15. septembra 1909, drž. zak. št. 198, se sme za enega varovanca naložiti 3000 kron v hranilnici. Vložne knjižice varovancev se hranijo po § 229. o. d. z. kot »važne listine« v depozitnem uradu. Pri vsakem vlaganju daljših zneskov kakor tudi, če hoče n. p. varuh delni znesek dvigniti, je treba predloga in sodnega sklepa ter ukaza na depozitni urad, naj dvigne, oziroma vloži dotični znesek in potem zopet hrani vložno knjižico.

Še v osemdesetih letih preteklega stoletja je mnogo sodišč § 229 o. d. z. tako razlagalo, da niti niso dopuščala, da bi depozitni urad knjižico po pošti poslal hranilnici, ampak so v ta namen postavljali skrbnika, ki je prevzel knjižico pri depozitnem uradu, opravil pri hranilnici, kar je bilo treba, in potem zopet vložil knjižico v depozitnem uradu. Na ta način so tudi dvigali natekle obresti.

Da se vsaj to olajša, so bile uvedene l. 1882. obrestne knjižice. Vložna knjižica je ostala po predpisu § 229 o. d. z. v depozitnem uradu, varuhu ali skrbniku pa se je izročila obrestna knjižica, s katero je dvigal natekle obresti. Stranke se te olajšave niso rade posluževale. Marsikatera hranilnica pa sploh ni mogla izdajati obrestnih knjižic, ker je po svojih pravilih smela izplačevati obresti le, če je stranka predložila vložno knjižico. Poslovanje z vložnimi knjižicami je zaradi tega tudi nadalje prizadevalo strankam kakor sodiščem in depozitnim uradom mnogo truda in skrbi. V depozitnih uradih se je konečno nabralo toliko vložnih knjižic, da pri nekaterih uradih v blagajnicah niti ni bilo več dovolj prostora. Pri tem pa je treba pomisliti, da vrednost posameznih knjižic nikakor ni tako velika, da bi bil takšen napor opravičen. Najmanj polovica vseh številk depozitnega dnevnika se nanaša na opravke z vložnimi knjižicami. Od teh pa se glasi povprečno ena četrtnina na manj kot 50 kron, pri polovici znašajo vloge od 50 do 500 kron in le ena četrtnina jih presega vrednost 500 kron. Zato je bilo potrebno, iti preko mej, ki jih je stavila pretesna razlaga §-a 229 o. d. z., in z ukazom z dne 16. junija 1895, št. 13 ukaznika pravosodnega ministrstva se je uvedlo vinkulovanje vložnih knjižice. Hranilnice, ki imajo za to potrebno določilo v svojih pravilih, zaznamujejo v vložni knjižici, da se sme na njo izplačevati le s privolitvijo sodišča, in izroče na ta način vinkulovano knjižico varuhu ali skrbniku ali drugi, od sodišča določeni osebi. Depozitni urad nima nadalje s tako knjižico ničesar več opraviti.

Vinkulovanje in izročitev knjižice varuhu ali skrbniku pa se je obneslo le tam, kjer je hranilnica hranitelju knjižice lahko dostopna. Če ima varuh daleč k hranilnici, mu vinkulovanje nikakor ne olajša dela, kajti za vsak znesek, ki ga je sprejel za svojega varovanca ter ga misli naložiti na knjižico, mora

napraviti daljno pot k hranilnici. Nastale pa so še druge ovire. Če varuh večkrat izpreminja svoje bivališče, pa tudi če je le odpotoval ali se preselil v drug okraj, je bilo pogostoma težavno, dobiti od njega knjižico in če je bilo nujno potrebno za varovanja kaj dvigniti, so take težave zelo ovirale točno poslovanje. V zelo neprijetnem položaju pa je bil sodnik, ki je proti varuhovi volji dovolil dvigniti znesek iz hranilnice, če se je varuh obotavljal ter ni hotel predložiti knjižice v svrhu dviganja. Koliko časa je tu in tam poteklo, preden se je varuha prisililo! Marsikateri varuh se je tudi branil, prevzeti vinkulovano knjižico v svojo hrambo, češ, da ne mara imeti odgovornosti, da nima primerne shrambe i. t. d. Siliti pa se varuha ne more, naj prevzame varovančevo vinkulovano vložno knjižico v svojo hrambo.

Vsem tem težavam pa se izognemo, če obdrže hranilnice vložne knjižice, katere so po ukazu sodnikovem vinkulovale, v lastni hrambi. Pri mnogih hranilnicah je že dolgo časa v navadi, da puščajo stranke svoje vložne knjižice v hrambi hranilnice. Izseljenci, ki pošiljajo svoj zaslužek iz inozemstva v domače hranilnice, to radi store. Druge stranke puščajo knjižico v hrambi hranilnice, ker se boje, da bi jo izgubile, ali ker hočejo, da ostane tajno, koliko znaša njihova vloga. Iz te navade se je izcimila nova praksa, ki se vedno bolj širi in utegne kmalu popolnoma razbremeniti depozitne urade. Hranilnica daje sodišču in strankam, ki to žele, na razpolaganje položnice, ki se glase na njen račun pri poštohranilničnem uradu. S položnico vplačuje varuh, kar je izterjal za varovanca (obresti, najemnino, zakupnino itd.), hranilnica pripiše sprejeti znesek v svojih knjigah in v vinkulovani vložni knjižici varovančevi, ki jo ona hrani, ter obvešča sodišče in varuha, na koliko se glasi knjižica vsled doplačila. Če predlaga varuh sodišču, naj se mu kaj izplača iz varovančeve knjižice, obvešča sodišče hranilnico, ki pošlje varuhu v čerkovnem prometu poštne hranilnice od sodišča nakazani znesek ter tudi obvešča sodišče in varuha o stanju vloge. Varuh torej dobi denar brez stroškov in brez potov po pošti na svoj dom in vloga je vsled zaznamovanega vinkula ravno tako varna, kakor da bi bila knjižica v sodni hrambi. Ko postane varovanec svojepraven, naroči sodišče hranilnici, naj izbriše vinkulum in naj

izroči knjižico varovancu, kateremu jo hranilnica, če to želi, pošlje po pošti. Bivši varovanec jo dobi, ne da bi mu bilo treba dati pobotnico, ne plačati hranilno pristojbino, kakor v depozitnem uradu.

Na kratko rečeno je torej postopanje v tem slučaju sledeče: namesto, da bi varuh ali varovančev dolžnik itd. nesel denar v davčni in sodni depozitni urad ter ga tam vložil za varovanca, ga vplača pri svoji domači pošti na položnico za hranilnico. Hranilnica obrestuje vplačane zneske in če dovoli sodišče izplačilo, nakaže od sodišča imenovani osebi zahtevani znesek v čerkovnem prometu poštne hranilnice tako, da ga dobi na svoj dom. Ne za vlaganje ne za dviganje novcev torej nimajo stranke nobenih daljših potov kot k bližnji pošti in ne treba jim ne pisati, ne kolkovati nobenih pobotnic. Želel bi, da bi se ta priprosti način čim preje popolnoma vdomačil. Hranilnice, ki uvedejo to postopanje, store sodiščem in sodnim depozitnim uradom veliko uslugo, ob enem pa imajo od tega tudi same korist, ker si na ta način lahko pritegnejo sirotinski denar tudi iz sosednih ali celo oddaljenih okrajev, kjer ni hranilnic. Denar varovancev pa je za hranilnice stalna, mirna vloga, pri kateri se ni bati nepričakovane odpovedi in dviganja.

Vsa gotovina, ki so jo hranili sodni depozitni uradi, je znašala zadnja leta povprečno šest do sedem milijonov kron. Bila je torej pravzaprav neznamen del sodnih depozitov, katerih vrednost je presegala v tem času tu in tam eno milijardo. Sodišča pač skrbijo za to, da gotovina ne leži neplodna v depozitnih blagajnicah, ampak da se plodonosno naloži. Za denarje varovancev nalaga to skrb sodiščem zakon in sodnik, ki bi zamenjal to svojo nalogo, bi bil odgovoren za škodo. Tudi za gotovi denar, ki se polaga v sodno hrambo v izvršilnem postopanju, naroča § 77. izvrš. r. plodonosno nalaganje, če je to v dotičnem slučaju umestno. Skrb za to pa prepušča zakon v prvi vrsti udeleženi strankam. Po čl. XXIII. uvod. zakona k izvršilnemu redu niti sodnik niti država nista odgovorna za škodo, ki nastane, če takšnih novcev niso plodonosno naložili. V izvršilnem postopanju se vplačajo tu in tam zelo znatne vsote, za katerih obrestovanje se mora najhitreje skrbeti. Zavode, pri katerih se smejo taki novci nalagati, določuje po § 152. opr. reda predsednik

višjega deželnega sodišča. Hranilnice, pri katerih navadno nalagajo sodišča v izvršilnem postopanju vplačane zneske, se tu in tam pri velikih vsotah niso obnesle, ker so jih namreč izplačevale šele po daljšem odpovednem roku ali pa so si pri takojšnjem izplačilu odračunale precejšnje eskontne zneske. Mnogo sodišč se je zavoljo tega s hranilnicami pogodilo in različne hranilnice obrestujejo v izvršilnem postopanju od sodišč vložene zneske od dneva vložitve do dneva izplačila in zahtevajo odpoved le pri zelo velikih zneskih in to navadno le za tri tedne. V čekovnem prometu poštne hranilnice se more pošiljati vsak znesek brez stroškov, sodišča si torej lahko za nalaganje v izvršilnem postopanju vplačanih zneskov izberejo tisto hranilnico, ki opravlja to pod najugodnejšimi pogoji, če je le dotična hranilnica po § 152 opr. r. od predsednika višjega deželnega sodišča oznamenjena. Ni treba drugega kakor da si sodišče preskrbi od dotične hranilnice za vplačevanje potrebne položnice, da jih potem daje na razpolaganje strankam, ki imajo kaj vplačati.

Za dalmatinska sodišča je določen Zemljiško-veresijski zavod kraljevine Dalmacije kot zavod, pri katerem smejo sodišča plodonosno nalagati v izvršilnem postopanju vložene novce. Za obveznosti tega zavoda jamči deželni zaklad kraljevine Dalmacije, denar je torej povsem varen. Postopanje pa je z vporabo čekovnega prometa poštne hranilnice uravnano na najpopolnejši način. Zavod sprejema denar na tekoči račun (kontokorent) in sicer za vsako maso posebej. Strankam je zajamčeno obrestovanje za ves čas — od dneva do dneva — in vlaga se ter izplačuje brez formalitet, brez pobotnic in brez stroškov, ker ni ne kolkov, ne poštne, ne hranilne pristojbine. Depozitnim uradom v Dalmaciji pa je delo zelo olajšano, ker se v izvršilnem postopanju pri njih skoraj nič več ne vlaga.

Še dve vrsti sodnih depozitov moram na kratko omeniti: dragocenosti in važne listine. Za varovance določuje § 229. o. d. z., da se morajo dati njihovi biseri, druge dragocenosti, dolžna pisma in vse važne listine v sodno hrambo. Čudno je, kaj se vsled tega hrani tu in tam kot »dragocenost« ali kot »važna listina«. Stari uhani, polomljeni prstani, srebrne žličice, spominske kolajne itd., skratka predmeti, ki pogostoma niti ene krone niso vredni, se tu in tam polagajo v sodno hrambo. Za

važne listine se hranijo ponekod tudi izdatki prisojilnih listin, razdelilnih sklepov itd. Pri razlaganju § 229. o. d. z. bi bilo treba mnogo več natančnosti, kakor je sedaj v navadi. Take malo vredne stvari se prav lahko puste v rokah varuhovih ali pa pri materi varovancev, če ti niso že tako dorasli, da se smejo n. pr. žepne ure, prstani itd. izročiti njim samim. Hranitev takih predmetov prizadeva depozitnim uradom mnogo skrbi, ker jih morajo hraniti v posebnih zapečatenih zavojih. Če se hoče pri nadgledovanju dognati, da ne manjka nobena dragocenost, je treba te zavoje odpreti in potem vnovič zapečatiti, In vse to delo je pogostoma zaman, kajti če je predmet le malo vreden, ga varovanec, ko je postal svojepraven, niti noče dvigniti, ker bi za to imel pota in moral trošiti denar za kolke in za hranilno pristojbino; pusti ga rajše v depozitnem uradu, kjer so taki predmeti v blagajnici le na potu. Pri »važnih listinah« se to dogaja celo prav pogostoma. Za popolno modernizovanje depozitnega postopanja je torej tudi to nujno potrebno, da sodišča, preden sprejmejo take položbe, natanko presoјajo, ali gre zares za dragocenost ali za važno listino. Če ponujeni predmet ni take narave, naj ga ne sprejmejo v sodno hrambo.

Dragocenostim se prišteva tudi tuj (inozemski) denar. V okrajih, iz katerih se prebivalci zelo izseljujejo, se pogostoma pripeti, da pridejo v depozitni urad kot zapuščinski sklad različni inozemski novci. Ker niti sodišče niti depozitni urad nima dolžnosti, paziti na to, ali dotična inozemska država ni uvedla novega denarja ter preklicala stare novce ali bankovce, naj se taki inozemski denarji, če utegnejo dalje časa ležati v sodni hrambi, koj iz početka zamenjajo v domač denar, da se stranke obvarujejo občutne škode, ki bi jih utegnila zadeti, če pride položeni inozemski denar vsled preklica ob veljavo.

Opravljeni deleži družb z omejeno zavezo.

Spisal dr. Milan Škerlj, c. kr. minist. tajnik.

Nova oblika združevanja, ki jo je zakon z dne 6. marca 1906, drž. zak. št. 58, uvel za srednjevelika podjetja, se je kakor prej na Nemškem, tako sedaj pri nas popolnoma obnesla; danes imamo v Avstriji precej nad dvatisoč družb z omejeno zavezo, število njih opravljenih deležev pa je okroglo desetkrat večje. V našem gospodarstvu so ti opravljeni deleži nov predmet pravnih opravil, zato morda ni neumestno, nekoliko preiskati pravne položaje, ki nastanejo vsled pravnih poslov z opravljenimi deleži družb z om. zavezo.¹⁾

I.

Opravljeni deleži družb z om. zav. so po §-u 76. odst. 1 zakona z dne 6. marca 1906, drž. zak. št. 58,²⁾ prenosni in dedni, torej predmet pravnih opravil med živimi in za primer smrti. Zakon daje za prenos opravljenih deležev pravila in mu določa slovesno obliko notarskega akta,³⁾ ne pove pa, kaj je opravljeni delež, niti, kaj je prenos v zmislu §-a 76. Za raziskavo o pravnih opravilih z opravljenimi deleži družb z om. z. treba torej pred vsem dognati pojem opravljenega deleža pri družbi z om. z. in pojem prenosa.

1. Član družbe z om. z. postane na izviren način, kdor prevzame osnovno vlogo pri ustanovitvi družbe ali pri povišanju

¹⁾ Radi tesnega prostora se morajo razmotrivanja omejiti na najvažnejša vprašanja in tudi utemeljevanje ne more biti tako popolno, kakor bi želel posebno tam, kjer se trditve ne vjemajo s splošnim mnenjem; ravno zato mora izostati vsa polemika in ni mogoče navesti literature in razsodb. Opozoril bi pa slovenske pravnike na češki komentar k zakonu o družbah z omejeno zavezo, ki so ga l. 1908. izdali Ant. Bílý, dr. P. C. Nesý in dr. Fr. Vacek (Praga, v založbi Češke grafiške delniške družbe „Unie“) — vsekakor doslej najboljše delo o avstrijskem zakonu o družbah z o. z.

²⁾ Znanprej navajam ta zakon samo po paragrafih.

³⁾ Kakor za sklep družbene pogodbe, zadostuje tudi za prenos notarski spis v zmislu § 54. not. r. Notarska oblika je kljub čl. 317. trg. zak. potrebna tudi takrat, kadar je pravno opravilo z opravljenim deležem trgovinsko opravilo.

osnovne glavnice. Z osnovno vlogo prevzame član tudi druge obveznosti, ki izvirajo na pr. iz §-a 8., §-a 70., §-a 72. Za vse obveznosti pa dobi član vrsto pravic, ki bi jih delil v upravne in gmotne. Med prve spadajo pravica glasovanja (§ 39.), pravica ničnostne tožbe (§§ 41, 42.) in manjšinske pravice (§§ 37., 38., 45., 48., 89.), dalje pravica, dobiti prepis računskega zaključka in pregledati družbine knjige in listine (§ 22.), potem pravica, pogledati v zapisniško knjigo in dobiti prepis vsebine sklepov, ki jih je storil občni zbor (§ 40.), ter pravica, pogledati v deležniško knjigo (§ 26);¹⁾ med druge predvsem pravica do razmernega dela čistega dobička (§ 82.) in do razmernega dela likvidacijskega prebitka (§ 91.), pač pa tudi do povračil za dajatve v zmislu §-a 8.

Vsota vseh teh članskih pravic in dolžnosti tvori opravljeni delež, ki je torej povsem kaj drugega, nego osnovna vloga — ta je samo ena izmed obveznosti, ki so združene z opravljenim deležem —; neredko pa se rabi pojem »opravljeni delež« v nasprotju s pojmom osnovne vloge kot glavne obveznosti samo za aktivno stran opravljenega deleža, za pravico. Del udeležbe pri družbi = opravljeni delež se da računski redno izraziti z ulomkom, čegar števec je znesek prevzete osnovne vloge, imenovalc pa znesek osnovne glavnice. Ali tudi tedaj, kadar se pravice člana ne ravnaajo po višini prevzete osnovne vloge (§ 6. odst. 3.), je opravljeni delež sorazmerni izraz za količino udeležbe pri družbi.

2. Družbe z om. z. se lahko ustanavljajo v vsak po zakonu ne prepovedan namen, prepovedani so jim le zavarovalni posli in politično delovanje. Torej ni treba, da je družbi namen, gmotno ali sploh koristiti svojim članom: § 82. določa, da imajo družabniki, dokler družba obstoji, samo pravico zahtevati čisti dobiček, kolikor z družbeno pogodbo ali s sklepom družabnikov ni izključen od razdelitve; potemtakem je dovoljeno, da se celi čisti dobiček porabi za dobrodne ali druge namene, ki niso v nobeni zvezi z gospodarstvom posameznih družabnikov. Glede likvidacijskega prebitka zakon sicer ne pove izrecno, da se ga lahko porabi drugače, nego z razdelitvijo med družabnike, ali tega tudi ne izključuje. Po analogiji s §-om 82. in z ozirom na namen

¹⁾ „Pravnega zanimanja“ (§ 26. odst. 1.) družabniku z ozirom na vsebino deležniške knjige in na njegovo zavezo za plačevanje osnovnih vlog i. t. d. ne bo težko dokazati.

zakona, družbam z om. z. čim manj utesniti delokrog, treba sklepati, da se družabniki v družbeni pogodbi ali tudi s poznejšnim sklepom (§ 50. odst. 4.) lahko odpovedo pravici do likvidacijskega prebitka. V tem zmislu je tudi že razsodilo nemško državno sodišče na podlagi nemškega zakona o družbah z om. z., čigar § 72. in § 73. odst. 1. se za ta del ne razlikujeta bistveno od našega § 91. odst. 3

Iz vsega tega izhaja, da so bistveni del vsebine opravljenega deleža z njim zvezane upravne pravice, katerih družabniku sicer ni treba vedno izvrševati, katerim se pa ne more naravnost odpovedati kar za naprej in splošno. O prenosu opravljenega deleža, t. j. o izpremembni v osebi družabnika se tukaj govori le takrat, če družabnik prenese (tudi) svoje upravne pravice na drugo osebo. Prenos ali morda bolje rečeno odstop posameznih gmotnih pravic, ki jih daje opravljeni delež, je dovoljen, kolikor je z ozirom na kakovost pravice možen po splošnih pravnih pravilih, ni pa prenos v zmislu §-a 76., zanj ni treba notarskega akta, ako ni podlaga odstopu pravno opravilo, za katero drugi zakoni ukažejo notarski akt; nasproti pa bi bil prenos v zmislu §-a 76. odstop upravnih pravic s pridržkom gmotnih pravic za dosedanjega družabnika.

3. Za družbo je po §-u 78., odst. 1., družabnik, kdor je za družabnika vpisan v deležniški knjigi; pripomniti je pa, da pravzaprav zadostuje prijava za vpis, kakor kažeta 2. in 3. odstavek §-a 78. Vpis v deležniško knjigo je konstitutiven v tem zmislu, da imetnik opravljenega deleža brez vpisa ne more izvrševati družabniških pravic in da pred vpisom družbi ni zavezan za dolžnosti, ki so spojene z opravljenim deležem; ni pa konstitutiven tako, da bi ustvarjal pravice in dolžnosti, akopram se prenos ni (pravilno) izvršil.¹⁾ Za vpis je treba prijave enega izmed udeležencev (§ 26. odst. 2.); udeleženca nista samo pri-

¹⁾ Preporno je, ali tudi dedič pred vpisom ne more izvrševati pravic, in — kar je za družbo važnejše — ali tudi on prej ne odgovarja za članske dolžnosti. Načelom dednega prava je primerneje, dati dediču dolžnosti in pravice brez vpisa; besedilo §-a 68 odst. 1 ti razlagi sicer nasprotuje, iz pojasnil k vladni predlogi („otujitev“) bi se pa dalo sklepati, da zakonodajalec z določbo §-a 78 odst. 1, ni mislil zadeti dediča. Praktičnim potrebam zadostuje, da dedič brez vpisa odgovarja za dolžnosti, za izvrševanje aktivnih pravic bi se lahko zahtevala prijava (in vpis).

dobitelj opravljenega deleža in njegov prednik, marveč treba pojem udeleženca v zmyslu zakona, ki hoče z deležniško knjigo povečati varnost gmotne podlage družb z om. z., tolmačiti v širšem obsegu. Tako veljajo za udeležence radi jamstva za nevplačane osnovne vloge drugi družabniki, upnik, ki mu je zastavljen opravljeni delež, od slučaja do slučaja tudi druge osebe. Vendar pa se z ozirom na besedo »prijava« ne more trditi, da smejo poslovodje odstopnika in pridobitelja siliti k prijavi; svoji dolžnosti zadoste, če pozovejo stranki, naj prijavi prenos, čim zvedo, da se je izvršil. Drugega pomena tudi prijava tretjih oseb ne more imeti, ker se vpis ne more izvršiti, ne da bi bila dokazana pravna podlaga, t. j. za pravna opravila med živimi, ne da bi se predložil notarski akt. Poslovodje namreč so odgovorni za resničnost vpisov v deležniški knjigi (§ 26. zadnji odst.).

II.

Med živimi preide opravljeni delež od ene osebe na drugo s pogodbo, z izvršbo ali vsled zapada (kaduciranja) Samo s prenosom med živimi se bavijo naslednje vrste.

1. Pogodba s katero se prenese opravljeni delež, je odstop v zmyslu §§ 1392. in sl. o. d. z.¹⁾. Za ta del tvori prenos opravljenega deleža pravzaprav izjemo, ker se članstvo pri korporacijah običajno z odstopom ne dá prenesti. (§ 1393. o. d. z.); članstvo samo namreč ni terjatev, odstopne so redno le s članstvom zvezane gmotne pravice, ne pa ž njim spojene upravne pravice, še manj — brez upnikovega privoljenja — dolžnosti. Ali opravljeni delež družbe z om. z. je, kakor rečeno, na podlagi posebne zakonite določbe prenesen v celem obsegu, dasi za družbo radi izvrševanja upravnih pravic in izpolnjevanja dolžnosti ni vseeno, kdo je član. Družba se pa neugodnih članov lahko varuje z otežitvami prenosa. Glavna otežitev je ta, da za prenos treba privoljenja družbe²⁾, t. j. poslovodij; le če družbena pogodba

¹⁾ O opravljenih deležih se smejo izdajati listine, ki se pa ne smejo glasi na imetnika ali na ukaz. Za prenos opravljenega deleža je taka listina brez pomena — če družbena pogodba ne določa kaj drugega — ker njena izročitev ne nadomešča notarskega akta; vendar pa mora odstopnik svojemu pravnemu nasledniku izročiti listino o deležu kot nekako pritlikino.

²⁾ Brez družbenega privoljenja sploh ni dopusten prenos opravljenega deleža v primerih §§-ov 8, 45, 48.

izrecno zahteva, pomeni privolilo družbe privolilo občnega zbora ali celo vseh posameznih družabnikov. Ker se član družbe z om. z. članstva ne more drugače rešiti nego s prenosom opravičnega deleža, se ravno ta otežitev lahko izvršuje kljubovalno (šikana), zato določa zakon v §-u 77., da sme trgovinsko sodišče na sedežu družbe z om. z., ako so izpolnjeni neki pogoji, dati privolilo za prenos opravičnega deleža, katero je družba odrekla.

Za odstop opravičnega deleža velja posebno tudi § 1395. o. d. z., da odstop sam po sebi ne veže odstopljenca, t. j. družbe z om. z., nego le odstopnika in njegovega pravnega naslednika, ali ne od trenutka, ko sta se zjediniili njuni volji, nego šele po sklepu notarskega akta¹⁾. Od tega trenutka se ravna razmerje med strankama po vsebini notarskega akta in po pravnem pravilu, ki je podlaga in povod odstopu (kup, daritev, dajatev mesto plačila, vloga pri drugi družbi z om. z., dota itd.). Za družbo velja prenos kakor že rečeno šele s prijavo za vpis; za ta del je izpremenjen § 1396. o. d. z., po katerem bi zadostovalo, da družba zvé za prenos. Določbe §-a 1397. o. d. z. o resničnosti in izterljivosti odstopljene terjatve treba uporabljati z izpremembami, ki slede iz pravne narave opravičnega deleža kot članstva z upravnimi in gmojnimi pravicami in dolžnostmi. Pri presoji medsobne odgovornosti se bo treba ozirati tudi na določbo § 26., odst. 1, da sme vsakdo, komur je do tega, iz pravnih razlogov, pogledati v deležniško knjigo.^{2) 3)}

2. Za posamezne primere velja, da je odstopnik tudi pred vpisom odgovoren za lojalno izvrševanje svojih upravnih pravic, da mora dividendo, vračila po §§ 57., 58., 74. itd. — ako se pogodba ne glasi drugače — izplačati sopogodniku, temu povrniti, kar je zanj plačal družbi starih, pred vstopom zapadlih dajatev. Ravnotako pa mora cesijonar povrniti odstopniku, kar ta po veljavnem odstopu plača družbi na račun osnovne vloge, dopla-

1) Važno v konkurzu enega ali drugega pogodnika.

2) Primeri § 28 nar. od 9. marca 1863, drž. zak. št. 27, in § 1398 o. d. z., ki pa seveda ne velja doslovno, dasi morajo poslovodje trgovinskemu sodišču vsako leto izročiti izpisek iz deležniške knjige; trgovinski register ni javna zastavna knjiga.

3) Zadnji odstavek §-a 26. o odgovornosti poslovodij za pravilnost vpisov v deležniško knjigo z ozirom na § 10., odst. 4, ne velja za pravno razmerje pri odstopu, ampak le za pravno razmerje med poslovodjama in družbo.

čil ali po §-u 70. ali §-u 83. (§ 74.)¹⁾, le-ta poslednja plačila pa seveda le, ako se je nezakonito izplačilo izvršilo po odstopu in je odstopnik preje to vsoto izročil cesijonarju. — Glede odgovornosti pri daritvi primeri § 1397. o. d. z.

3. Pri doti treba pred vsem razločiti, ali je za doto dan celotni opravljeni delež ali samo pravica do vsakoletne dividende. V zadnjem primeru sploh ne gre za prenos, v prvem izvršuje upravne pravice mož, ako je doto prevzel za določeno ceno in z dolžnostjo, da vrne le dotični znesek (§ 1228. o. d. z.). Vpraša se pa, ali velja isto tudi v drugih primerih. Po §§ 1227., 1228. o. d. z. ima mož, dokler traja zakonska družba, vžitek dote in njenih prirastkov, za lastnico pa velja žena. Mož torej v dvomu nima pravice zahtevati, da dajalec dote opravljeni delež prenese nanj v zmislu §-a 76; torej se tudi ne vpiše v deležniško knjigo in ne izvršuje upravnih pravic — vsaj ne v svojem imenu. Pač pa je imetnik opravljenega deleža možu odgovoren, da svojih pravic napram družbi ne vrši proti zmislu dote.²⁾

4. Vprašalo bi se še, ali je mož po § 1238. o. d. z. kakor zakoniti zastopnik žene upravičen, napram družbi izvrševati pravice, ki jih daje opravljeni delež. Vsaj za glasovanje treba vprašanje glede na § 39. odst. 3. zanikati, ker zakon za glasovanje izrecno zahteva posebno pismeno pooblastilo in dovoljuje izjemo le za zakonite zastopnike pravnih in za dejanje nezmožnih oseb. Kar velja za glasovanje, mora veljati za še važnejše pravice n. pr. za ničnostno tožbo in za izvrševanje manjšinskih pravic. Pa tudi pravic, ki jih zakon daje družabnikom v §§ 22., 26,³⁾ 40 odst. 1. mož ne more brez posebnega pooblastila izvrševati za ženo⁴⁾; ni pa zadržka, da mož brez pooblastila izvršuje strogo gmotne pravice opravljenega deleža, n. pr., da prejema delež čistega dobička in plačilo za dajatve v zmislu §-a 8. Pa

1) Družbi sta po § 78., odst. 2, oba odgovorna.

2) Prim. nižje razmotrivanja o vžitku.

3) Sem ne spada vpogled v deležniško knjigo, ki ga § 26., odst. 1, daje vsakomur, kdor posvedoči pravni razlog za vpogled; iz tega naslova seveda lahko tudi mož pogleda v deležniško knjigo.

4) Vprašalo bi se celo, ali je za izvrševanje teh strogo članovskih pravic (poslovna tajnost) sploh dovoljeno zastopstvo, ali to vprašanje bi potrdil, ker nima pravega zmisla, dovoliti zastopnika za glasovanje, prepovedati pa zastopnika za pripravo k glasovanju (§ 22.) in za kontrolo o glasovanju (§ 40.).

tudi osnovno vlogo, ki se izplača vsled znižanja osnovne glavnice ali po § 58., dalje vrnena doplačila, slednjič likvidacijski prebitek sme mož prejeti za ženo; ugovor, da taka plačila ne spadajo k upravi opravnega deleža, ne velja, ker zakon (§ 1238. o. d. z.) ne govori o upravi posameznih sestavin ženinega imetka, nego o upravi njenega imetka sploh. Razume se pa, da družba ni dolžna možu, ki ni vpisan v deležniški knjigi, izplačevati, ali ako plača, velja plačilo tudi zoper ženo, če ni preklicala zakonitega pooblastila.

O drugih vrstah in predmetih ženitnih pogodb, o vplivu konkurza, ločitve zakona i. t. d. govoriti, bi v okviru te razprave vedlo predaleč.

5. Tusem spada primer, da ima otrok, ki je pod očetovim varstvom, ali sploh oskrbovanec, opravljeni delež družbe z om. z. Oče (varuh) ima v tem primeru popolno upravo ter izvršuje tudi upravne pravice. Ako treba pri tem prekoračiti meje redne uprave, si mora priskrbeti dovoljenje varstvenega sodišča na pr. za izvrševanje manjšinskih pravic, za ničnostno tožbo, pa tudi za glasovanje o zvišanju ali znižanju osnovne glavnice i. t. d. Pravice skrbnika se ravnajo po vzroku, zakaj se je skrbnik postavil, vobče so slične varuhovim pravicam. Da zakonitim zastopnikom za glasovanje ni treba pooblastila napram družbi, določa, kakor je omenjeno, § 39., ali tudi sicer ni treba družbi preiskovati, ali si je zakoniti zastopnik priskrbel odobriilo varstvene oblasti. Sicer pa veljajo za očeta, varuha in skrbnika splošna pravila o. d. zakonika.

6. Omeniti treba še služnost vžitka od opravnega deleža, tembolj, ker se po istih pravilih ravna tudi vžitek, ki ga ima mož od opravnega deleža, danega za doto, ali oče od otroškega deleža (§ 150. o. d. z.) i. t. d. Pojem vžitka: vživati tujo reč brez omejitve, ali varujoč stvarino samo, pove le, kako se izvršujejo gmotne pravice iz opravnega deleža tekom družbinega obstanka, ne pojasni pa ničesar o izvrševanju upravnih pravic. Glede gmotnih pravic velja, da dobiva vžitkar dividendo v celem obsegu,¹⁾ kakor jo določi občni zbor, in sicer za celo leto, za katero se dividenda dol. či, ker dividenda niso obresti (§ 82.

¹⁾ Dividenda je že „čisti donos“ §-a 512 o. d. z., „potrebne izdatke“ mora odračuniti družba, prej sploh ni govora o čistem dobičku.

odst. 3.), on dobiva tudi plačila za dajatve po § 8., ali seveda le, ako te dajatve izvršuje — kar pa ni vedno mogoče —; le ako je opravlilni delež obremenjen z zastavnimi terjatvami, plačuje on obresti, vsekakor pa plačuje davek od dohodkov opravlilnega deleža (§ 512. o. d. z.). Ni pa vžitkarjeva dolžnost, plačevati na račun osnovne vloge ali doplačil; s temi plačili se predmet vžitka vzlic določbam o zapadu (kaduciranju) opravlilnega deleža ne vzdržuje, nego ustanavlja in veča, vžitkar je pa samo zavezan, služeči predmet vzdržati v stanju, ki ga je v njem sprejel (§§ 512., 513. o. d. z.). Kar plača brez imetnikovega privoljenja na račun vloge ali doplačil, sme od imetnika zahtevati po določbah o poslovodstvu brez naročila. Ako ne plačata ne imetnik ne vžitkar, tako da opravlilni delež zapade (§§ 67., 73.), je imetnik odgovoren vžitkarju. Drugo vprašanje, katero je rešiti od slučaja do slučaja po besedilu pogodbe in namenu strank ali namenu vžitka, je to, kdo vživa večji donos, ki je morda posledica naknadnih plačil na račun osnovne vloge in doplačil. V dvomu bo treba vžitkarju priznati celo dividendo, ker se opravlilni delež praviloma ravna po razmerju prevzetih osnovnih vlog, ne pa po plačilih na račun osnovnih vlog.

Ako se družba razdruži, dobi likvidacijski prebitek imetnik, ali dolžan je, naložiti ga za vžitkarja; isto velja analogno tudi za primer §-a 58. Ako slednjič pravica vžitka prestane, vžitkar nima pravice do nobenega dela dividende, ki jo družba izplača za upravno dobo, v kateri je vžitek potekel; pravica dividende se takorekoč ne nabira liki obrestim celo upravno dobo, nego nastane šele z odobritvijo bilance in še potem se izplačevanje dividende lahko ustavi ali pa skrči (§ 82. odst. 5.).

S pogodbo o vžitku se pa opravlilni delež ne prenese na vžitkarja, za pogodbo ni treba oblike notarskega akta, vžitkar ne pride v deležniško knjigo. Družba ima posla samo z imetnikom, vžitkar pa ima pravico, od družabnika zahtevati, da imetnik ne izvršuje upravnih pravic v njegovo škodo,¹⁾ in da mu da podatke, ki si jih po §§ 22. in 40. lahko priskrbi, kolikor

¹⁾ Meja se dá večkrat prav težko določiti; čim manjše so dividende, tem bolj raste notranja vrednost opravlilnega deleža in narobe; blagor obeh strank je ravno nasproten; pravni položaj je še težji, če se ne da določiti, ali in koliko je odločeval glas člana, čegar opravlilni delež je obremenjen z vžitkom.

je potrebno, da se dožene višina in kakovost vžitka; v deležniško knjigo pa vžitkar lahko sam pogleda. Družba, t. j. poslovodje, vžitek z imetnikovim privoljenjem lahko izplačuje naravnost vžitkarju; tudi zaznamba vžitka v deležniški knjigi ne bi bila prepovedana, dasi je stranke ne morejo zahtevati.

III.

1. Opravljeni delež je tudi predmet zastavne pravice, ki se ustanovi s pogodbo ali z izvršbo. Za zastavno pogodbo ni treba notarskega akta (§ 76. odst. 3.). Zastavi se opravljeni delež potom simbolne predaje po § 452. o. d. z.; tukaj pride lahko v poštev listina o opravljenem deležu ali, z dovoljenjem družbe, zaznamba v deležniški knjigi; le-ta zadnji način je pač najzanesljivejši in najpraktičnejši. Zastavitev ni prenos v zmislu zakona; zastavitelj ostane član, izvršuje upravne pa tudi gmotne pravice (§ 1372. o. d. z.). Njemu sme družba izplačati likvidacijski prebitek, ako se ni posebej zavezala, izplačati ga njegovemu upniku. Sploh je vrednost take zastavne pravice dokaj negotova, ker zastavna pravica ne ovira izključenja družabnika po §§ 67. ali 73. (kadiciranja). — Posebej se lahko zastavi dividenda; če se zastavi pozneje nego opravljeni delež, velja § 457. o. d. z.

2. Kako se seže z izvršbo na opravljeni delež,¹⁾ zakon o družbah z om. z. ne pove; uredil je samo razmerje pri prisilni prodaji opravljenega deleža, ki ni prenosen brez privoljenja družbe; sicer veljajo splošna pravila izvršilnega reda o izvršbi na imovinske pravice, ki niso terjatve (§§ 331. in sl. izvrš. r.). Izvršba se začne z zapovedjo, s katero se zavezancu ukaže, da ne sme razpolagati z opravljenim deležem; izvršen pa je rubež šele, ko se je družbi vročila prepoved, plačevati zavezancu. Kjer družabnik-zavezanec po družbeni pogodbi nima nikakih gmotnih pravic, je seveda izvršba za denarne terjatve na opravljeni delež praktično izključena, ker so vsebina opravljenega deleža poleg dolžnosti samo upravne pravice, ki se jih ne da porabiti za plačilo denarne terjatve.

¹⁾ Tudi tukaj treba od izvršbe na opravljeni delež ločiti izvršbo na posamezne z deležem zvezane gmotne pravice, kakor že sklenjene in zapadle dividende, plačila za dajatve po § 8., likvidacijski prebitek; za tako izvršbo veljajo predpisi o izvršbi na denarne terjatve.

Kako izkoristiti zarubljeni opravljeni delež, določi izvršilno sodišče po predlogu zahtevajočega upnika, potem ko je zaslišalo zavezanca in vse upnike, ki se je zanje zarubil opravljeni delež; nemogoč je predkaz, ker opravljeni delež ni čista terjatev. Mogoča bi bila prisilna uprava, upravnik bi imel podobno stališče kakor vžitkar, t. j. imetnik bi ostal zavezanec, ki bi tudi izvrševal upravne pravice, ali ne smel bi jih izvrševati tako, da bi kratil pravice zaht. upnika, sicer bi bil odgovoren za škodo.¹⁾ Družba se tega načina izvršbe ne more braniti, razun ko bi družbena pogodba naravnost zahtevala razdruženje za primer, da se vrši izvršba na opravljeni delež.²⁾ Redni način, na kateri pride zahtevajoči upnik do svojega denarja, je prodaja (§ 332. izvrš. r.). Ločiti treba dva primera: Ako si družba ni pridržala privoljenja za prenos, se opravljeni delež proda kakor vsaka druga pravica, ki ni terjatev niti zahtevak, da se izroči ali da telesna stvar; § 332. izvrš. r. ukazuje le, da se prodaja potom javne dražbe sme dovoliti samo takrat, če se opravljeni delež drugače sploh ne da vkoristiti ali samo z neprimernimi stroški. V prvi vrsti bo potemtakem treba poizkusiti prodajo pod roko, sicer se pa prodaja vrši po zmislu predpisov za prodajo premičnin. Izključno ceno določi sodišče po analogiji §-a 76., odločilna bo zadnja bilanca, če se med tem družbi ni pripetilo nič posebnega. Za primer, da si je družba pridržala privolilo za prenos, daje § 76., odst. 4., natančne predpise o prodaji zarubljenega deleža.

Opravljeni delež preide z domikom oziroma s prevzetjem (§ 271. izvrš. r. in § 76.), ali s prodajo pod roko na kupca; da more izvrševati z opravljenim deležem zvezane pravice, se mora prijaviti za vpis v deležniško knjigo. Razume se, da preidejo na kupca dolžnosti, ki so zvezane z opravljenim deležem; kupiti opravljeni deleže, torej ni vedno varno, vsekakor kaže prepričati se, ali delež ni obremenjen z zastanki vplačil na račun osnovne glavnice i. t. d.

¹⁾ Prav dvomljivo je, ali more član-zavezanec, ki z izvrševanjem upravnih pravic škoduje zahtevajočemu upniku, zapasti §-u 1. zak. od 25. maja 1883, drž. zak. št. 78. Z ozirom na besedilo tega zakona bi vprašanje zanikal.

²⁾ Upnik bi potem lahko segel na likvidacijski prebitek. — O vkoriščenju opravljenega deleža potom prisilnega zakupa ni treba govoriti, stvar ni praktična, razun morda tam, kjer so z opravljenim deležem zvezane dajatve po §-u 8.

Ako je treba za izvršbo na opravljeni sedež postaviti skrbnika po § 314. izvrš. r., sme ta zahtevati prepis bilance in pogledati v družbene knjige, če se temu ne protivijo važni razlogi (razs. najv. sod. od 24. jan. 1911 Rv I 978/10, ur. zb. št. 1396).¹⁾

IV.

Poseben način prehoda opravljenega deleža na novega člana je kaduciranje. Ako družabnik osnovne vloge ali doplačila ne plača pravočasno in tudi ne v nadaljnjem roku, ki mu ga družba da,²⁾ ga družba mora izključiti. S tem družabnik izgubi vse pravice iz opravljenega deleža. Za znesek, ki ga bivši član ni vplačal, jamčijo družbi njegovi predniki, ki so bili zadnjih pet let, predno je družba zahtevala vplačilo, vpisani v deležniški knjigi. Prednik, ki plača dolžni znesek, dobi opravljeni delež izključenega družabnika (§ 64. in sl.). Za ta prenos ni treba notarskega akta — kakor seveda tudi ne za prehod potom izvršbe —, pač pa je treba vpisa v deležniško knjigo, le da za ta prenos ne velja § 78. odst. 2.

V.

1. Tu naj omenim še delitev opravljenega deleža (§ 79.); zakon jo med živimi utesnjuje kar najbolj in dovoljuje družbi tudi za primer prehoda vsled imetnikove smrti otežitve, — vse z namenom, da varuje družbam z om. z. individualistični značaj in prepreči takozvano sukcesivno ustanavljanje družb z om. z. Opomniti je, da je govor o delitvi le, kadar se delež deli po kvotah; pravno opravilo, po katerem bi se na pr. prenesle samo stvarne ali samo denarne vloge i. t. d., ni delitev, pa tudi ne veljavno, ker opravljeni delež ne daje lastnine ali solastnine do predmetov, ki jih je član dal na račun osnovne vloge, lastnica je družba kot pravna oseba. Notarski akt je med živimi tudi

¹⁾ Ta pravni primer je prav zanimiv tudi zato, ker je šlo za izvršbo v zmislu §-a 333. izvrš. r.; družabnik-zavezanec je namreč imel po družbeni pogodbi pravico, povzročiti razdružbo in likvidacijo, ako so nastopile določene razmere.

²⁾ Tega naknadnega roka mu družba ni dolžna dovoliti, lahko začne takoj s prisilno izterjavo zastankov, če se pa odloči za kaduciranje, je mora izvršiti.

tukaj bistvena oblika za prenos; določbe o vpisu v deležniško knjigo in o odgovornosti za vplačila veljajo tudi za primer delitve in sicer tudi za delitev ob imetnikovi smrti.

2. Ako se opravnili delež ne sme deliti, izvršujejo soupravičenci svoje pravice skupno, za dajatve jamčijo nerazdelno. Isto velja seveda tudi, ako nastane solastninsko razmerje prostovoljno, dasi je opravnili delež deljiv. Soupravičenci smejo družbi naznaniti skupnega zastopnika; če ga niso, zadostuje, da družba izvrši potrebna pravna dejanja napram enemu izmed soupravičencev (§ 80.).

VI.

Zakon sam ne izključuje nikogar od članstva pri družbi z om. z.,¹⁾ le družba sama ne sme pridobiti ali v zastavo vzeti lastnih opravnilih deležev, razun potom izvršbe za lastne terjatve, sicer je pridobitev (zastavitev) brez moči. Dokler ima družba pravilno pridobljen lastni delež, počivajo upravne pravice, ki jih družba sama proti sebi ne more izvrševati. Gmotne pravice ugasajo, dokler je družba imetnik opravnilnega deleža, isto velja za dolžnosti: Vplačila bi bila itak samo računске operacije.²⁾ Delež pa ne ugasne — drugače, ako ga družba pridobi v svrhu amortizacije — zato štejejo z njim združeni glasovi pri določitvi večine in manjšinskih pravic.

Ako družba proda opravnili delež, dobe pravice in dolžnosti zopet moč, novi družabnik pa brez posebnega dogovora ne prevzame dolžnosti, ki so že ugasnile vsled združenja (konfuzije). Zato pa družba tudi ne more veljati za njegovega pravnega prednika v zmislu §-ov 67. in 78.

¹⁾ Zato pa sme družbena pogodba poljubno utesniti krog oseb, na katere se dá prenesti opravnili delež med živimi (§§ 76., 77.); tudi za primer smrti se lahko ustanovi združenje, ako dedič nima lastnosti, ki jih družbena pogodba zahteva od družabnikov.

²⁾ Ravno v tem tiči ena glavnih nevarnosti, ki izvira iz pridobitve lastnih opravnilih deležev; druga tiči v tem, da za neplačane osnovne vloge itd. jamči toliko družabnikov manj, kolikor opravnilih deležev je družba strnila v svoji roki.

Pravniški razgled po slovenskih narodnih pesmih.

Spisal dr. Metod Dolenc, c. kr. okr. sodnik.

Prerano umrli dr. Karel Štrekelj je bil, predno je zasedel stolico slavistike na graškem vseučilišču, vrsto let urednik državnega zakonika. Za njegovega uradovanja so izšli mnogi velevažni zakoni. Štrekljev jezik se odlikuje po točnosti, jedrnatosti in vendar tudi nenavadni blagoglasnosti. Dr. Štrekelj je najmanj — sostvaritelj modernega slovenskega pravniškega jezika. Naj se oddolžimo njegovim manom v tem zborniku s spominom na to dejstvo, dalje pa še s tem, da pokažemo v velikih potezah, kaj je podal dr. Štrekelj s svojim remek-delom, s kritično izdajo slovenskih narodnih pesmi tudi nam — pravnikom.

Tisti, ki so pričakovali ob tej izdaji zgol leposlovnega dela, ki otme pozabnosti krasoto naše narodne pesmi, so bili kajpada hudo razočarani: pesmi so izdane v neopiljenem jeziku, polnem ptujk, tupatam neslanih, estetično uho žalečih izrazov, in pa — v inačicah obupnega števila. Ali Štrekelj ni imel namena, dati rojakom pesniški brevir, — ustvaril nam je znanstveno izdajo pesmi. S tem je ustanovil zakladnico za znanstvena raziskavanja raznih strok. Baš s tistimi mnogimi inačicami je ustregel nam pravnikom, kakor bi bolje ne mogel. Da nimamo teh, odšla bi nam marsikatera prilika, okoristiti se z nekatero zanimivo najdbo.

Slovenskega dijaka-pravnika dirne pač nemilo na visoki šoli, ko se uči nemškega, rimskega, cerkvenega zgodovinskega prava, o domačem pravu svojega naroda pa ni spomina. Ob vsi ukaželjnosti si niti ne more priboriti znanstvenih pripomočkov o slovenski pravni zgodovini. V resnici, za pravno zgodovino slovenskega naroda ni ne samo znanstvenih del, ampak niti zgodovinsko pristnih, odkritih virov. Nezmiselno pa bi bilo iz tega sklepati, da pravne zgodovine nimamo. Da jo imamo, za to nam pričajo — narodne pesmi, ki nam nudijo pestro množico vsakovrstnih spominov pravnozgodovinskega značaja.

Ti spomini kajpada niso — viri v zmislu kakih listin, so pa viri v širšem pomenu besede, ki kažejo, kako je narod zapamtil nekdanje pravne razmere in ustanove, kak utisk so naredile nanj. Ako se nahajajo taki spomini iz pradavnine zapored v več inačicah iz različnih krajev, onda lahko sklepamo, da je bil splošen tisti institut, in smelo ga uvrstimo v našo pravno zgodovino, potrjenega z dokumentom — ustnega izročila. Seveda dobimo na tak način le nedostaten okvir pravne zgodovine. Pa že ta znanstvena pridobitev, mislim, zaleže toliko, da pač ne more biti odveč, ako se poprimemo študija narodnih pesmi — s pravnozgodovinskega stališča.

V naslednjih vrsticah mi ni, da bi prišel z vsem gradivom, ki sem ga izsledil v Štrekljevi izdaji narodnih pesmi za pravno zgodovino. Tudi še ni pravi čas za zaokroženo, celotno študijo na podlagi reminiscenc pravne zgodovine v narodnih pesmih. Saj še niti niso popolnoma izdane. Ali pokažem naj nekaj momentov, ki utegnejo izpričati, kako lepo se da razbrati motivov iz pesmi za pravno zgodovino.

Pričnimo s stanovskim pravom. Dejstvo, da pojejo slovenske naifne pesmi o kralju Matjažu, kraljeviču Marku, Pegamu in Lambergarju itd., je v prvi vrsti zgodovinskega pomena, je takorekoč sidro ob določanju časa, kdaj so pesmi nastale. To pa tudi za nas ni brez pomena. Iz časovnih ugotovitev smemo sklepati, kakšna je bila tedanja socialna struktura naroda. Pesmi govore o kraljeviču, kralju, vojvodih, knezih, plemenitih ali žlahtnih gospodih in gospeh, plemenitih gospodarjih, grofih. Vsporedno pa nahajamo čudno dejstvo, da spremljajo to gospodo — sluge, hlapci, mali hlapci, hlapčiči, i sl. (štev. nar. pesmi 4, 103, 112, 128, 637 in v. dr.). Hlapcu daje grof celo svojo sestro ali hčer za ženo (št. 68, 69). Vsak vojak ima svojega slugo, vsak sluga svojega podložnika (štev. 35). Ti sluge imajo včasih posebne funkcije; so štalarji, kuharji, ferboltarji (štev. 148). Ali ni jasno, da ti hlapci ali sluge niso navadni sluge, služabniki, ampak pravcati ministriales v zmislu srednjeveškega ustroja plemstva? — Gospod Baroda pravi svojemu slugi na junaški smrtni postelji:

*Ti si mene zvesto služil,
od malega do velič'ga
in do verlega junaka, (št. 32).*

njemu sporoči svojo poslednjo voljo, ga pošlje k svoji gospe, da jo tolaži; mari ni to več kakor služabnik? — In pa tisti hlapčiči (prim. šte. 128), mari niso to paži, Edelknaben? (Prim. še šte. 116, kjer je naravnost govor o pažu). Opomniti treba, da piše Primož Trubar dosledno o šolah za hlapčiče, da je bila torej raba besede hlapčič za dečke ali mladeniče gotovo vdomačena in splošna.

Na srednjeveške plemiške razmere se nanaša prav gotovo tudi sloveča pesem o Pegamu in Lambergarju. Lambergar prosi cesarja, deželnega kneza (šte. 13):

*»Na Kranjskim imam tri gradi,
De b' moji, prosim, lastni bli.«
Pa cesar tako govori:
»Kar češ imet, nej se zgodi,
Kar dolgo li tvoj rod živi!«*

Tu se prav jasno vidi, da je narodu pravo pojmovanje teh verzov izginilo. Če Lambergar že ima svoje gradove, počemu naj mu jih cesar daruje? Da gre tu za izpremembo fevda v alód, to se je sčasoma pozabilo, in narod je, kakor izpričujejo druge inačice iste pesmi, pre naredil tiste verze.

Povdariti treba na tem mestu prevažno dejstvo, da narodne pesmi o vseh teh najvišjih slojih nikdar ne omenjajo niti z besedico, da bi bili druge krvi, drugega roda, kakor prosto ljudstvo. To je važen dokument za presojo vprašanja o narodnem plemstvu.

Najnižja socialna stopinja — suženjstvo ima še sledove v narodni pesmi, a le redko in, zgodovinsko resnično, vedno v zvezi s tujimi narodi, večinoma Turki, ki ukradejo deklico in jo »šenkajo« (šte. 6, 119). Druge vrste reminiscenca na pradavno institucijo, ki tiči še v naziranju o brezpravnosti gotovih ljudi, pa se nahaja po moji misli v tistih verzih, ko govori Lambergar Pegamu:

*»Za tvojo mar je gospó,
Za tako mlado vdovico
Saj znaš, da vŕeča meni bo!« (št. 13b.)*

Tu se zrcali pradavni pravni nazor, da zapade premaganec z vso svojo družino po pravu »ius gladii« zmagalcu, nalik stvari.

Jako dosti pesmi govori o takisto nizki stopinji socialnega stanu, o nevoljništvu. Vsa beda nesrečnih tlačanov se zrcali

v strašnih verzih o ubogem kmetiču, ki ga vtepejo v vozo ali turen, ker enega krajcarčka od desetine ni prinesel, da tam — pozabljen zapade smrti (štef. 281, 285, 286). V to vrsto remiscenc spadajo tudi vse one pesmi, v katerih se pripoveduje o nebrzdanem utešenju pohote žlahtnih gospodov do prostih deklic; tupatam se zdi, da gre za anticipirano pravico »ius primae noctis« (prim. štef. 237, 906). Nasprotno pa je vrzel med mladenci iz prostega ljudstva in devojko žlahtnega stanu tolika, da se kaznuje ljubimec na mestu s smrtjo (štef. 115).

Pesmi, ki govore o rihtarjih, županih, šribarjih, so primeroma mlajše, kakor pesmi, ki se tičejo plemstva. Narod nekako zavidno opaža, da se šribarjem ni treba trdih del oprijemati; v štef. 155 se očita deklici:

*Kaj tak bele roke ima
Kak šribar dornarski (dvorjanski?)*

Naj še omenim nekoliko nejasni verz »Šribar je po starince šou« (štef. 150); domnevam, da so »starinci« možje, ki so imeli posla ali na dvoru ali pri narodnem sodišču (starejšine?).

Še mlajši od teh pa so pesmi, ki omenjajo razne gosposke, kakor Landschaft, Landschaftsbote i. sl., ali ko je predmet pesmi vojaštvo v novejšem zmislu besede (št. 6782 i. dr.). Dočim je bil nekdaj vojak še namestnik onega, ki bi moral na vojsko osebno, pa se je odkupil (prim. št. 19a), in sicer za drago ceno:

*»Oj če mi daste dober lon,
Oj dober lon ali pa svoj dom,
Pa jaz za vas na vojsko grem«, (št. 57.)*

se v novejšem času vojaki love (št. 6757, 6777, 6780, 6782 itd.).

Obrnimo se k rodbinskemu pravu. Raziskovalec pesmi dobi tu mnogo podatkov za pojmovanje ustroja rodbine v prejšnjih časih. Brez dvoma tiči fabula prav mnogih pesmi še v naziranju o materinskem pravu. Drugače bi si ne mogli razlagati, kako to, da govori pesem o materini oblasti tudi takrat, kadar bi moral po vseh drugih okoliščinah biti izvor pravne oblasti — oče. Mati sme otroka prodati (št. 293), mati daje hčer ženinu (št. 90, 91, 97, 98, 103, 107, 108), takisto stara mati vnuko (št. 134). Mati gre snubit za sina (št. 246). V splošnem prevladuje materska oblast nad očetno.

Oblast staršev nad hčerami je mnogo opevan predmet; zdi se, da je smatral narod oblast nad hčerkami za višjo, kakor nad sinovi. Le pri deklicah je govor o zaobljubi že v zibelki (št. 102, 195). Starši smejo dati hčerko celo roparju v zamož (št. 99), celo na nekako prodajo moramo misliti ob vrsticah:

*K' je zastavljen bel grad bil
Tebe smo tačas možil* (št. 107).

Razun zaročitve vsled volje staršev pa navajajo pesmi še druge vrste združbe obeh spolov, seveda ni misliti vedno na trajen zakon: Sem spadajo že omenjeni slučaji daritve dekleta, vplnitev ali kraja dekleta, celo kup in prodaja ljubice se opeva, ali čista devojka se temu osveti. Vrlo stare se zde pesmi, ki govore o ropu deklice, ki pa ostanejo pri ljubimcu — gospodu (n. pr. št. 907). Sploh je vpoštevati vpliv srednjeveške silne razuzdanosti, ako se tolikrat najde, da imajo gospoda pravico pohoteti lepo devojko (prim. št. 84, ki ima nemara za podlago spomin na »ius primae noctis«). Razuzdanost omoženih žena odseva iz mnogih pesmi (št. 146), kazni za zakonolom je huda, kar je zopet po zmislu srednjeveških strašnih kazni sploh; odseka se ji roka, glava, i. sl. (št. 128, 144, 149).

Kdaj je deklica godna za možitev? V dveh pesmih je navedena kaj nizka starost; enajst let v št. 6712, dvanajst v št. 6096.

O zarokah in porokah je dostikrat govor; izvrši se največkrat z zameno prstanov. O kakih oklicih ni zaslediti spominov; večkrat pride do zakonske združitve kar na en dan (št. 10, 112 i. t. d.). »Impedimentum religionis« pri starih pesmih ne velja: Turčin oženi kristjano, kristjan Turkinjo (št. 103). Zadržek zakonske vezi pa pozna pesem: Matjaž odkloni zakon z rešiteljico, ki ga snubi, pa se ne izpodtika ob različni veri, ampak pravi:

*Le to ne more se zgoditi
„Doma imam svojo ženko“* (št. 10).

Zadržek prebližnjega sorodstva izraža narodna pesem kaj draistično; grofič otme deklico, pa njen gospodar mu zakliče:

*Saj ti ne bo nič nucala,
Ker je prava sestra tvoja!* (št. 88).

Celo duhovno sorodstvo je zadržek združitve obeh spolov; če kum pregreši s kumo, sta oba na veke pogubljeni (št. 392).

O doti je dostikrat govor; da jo oče, mati, stara mati (št. 134), enkrat celo starejša sestra (št. 80). Izrazito zaženo je omenjeno v št. 750, jutrnja v št. 108.

Dednega prava se narodni pevec dotika le tuptam. Pisana oporoka se omenja v gospodu Barodi (št. 32). Na dedovanje gre misel materi, ki ima nezakonsko dete od gospoda, čigar žena nima otrok (št. 124); torej je tu izražena ideja, da naj deduje tudi nezakonski otrok. V Rošlinu pa pravi mati:

*„Oj, oj lepo blago,
Al kaj pomaga, šlo bo na razdelj“* (št. 139).

V mislih ima pač, da bo razdelitev blaga na razna debla naslednikov lepo blago, t. j. bogatstvo razdrobilo na male kose. Pobožno volilo je napravila Zormanova Micka (št. 233), da se reši kazni, ker je svojega očeta preklela. Čisto brezpraven postane Galjot, galejski kaznjeneč; za svet je pač mrtev, celo njegova žena se poroči vnovič (št. 250). Za mrtvega velja, kdor gre v vojsko, pa ga devet let ni domov; mož sam dovoljuje ženi, da se poslej poroči, s komur ji drago (št. 48).

Slednjič bodi omenjen v tej zvezi še velezanimiv motiv — desetnice in desetega brata.

*Kaj je le desetelega
Vse mora v desetino it.* (št. 314).

Tu ni doznati nikake sile, ki bi izhajala od staršev, tu gre na nekako višjo silo, višjo moč, ki goni deseto hčerko od rodnega krova, da berači, strada, zmrzuje, pa naj se njenih devet sestra v izobilju razveseljuje in možitev praznuje. Mati desetnice bridko joče, ona bi lahko desetnico, ki jo ima rada kakor vse druge svoje deklice, obdržala doma. Desetnica jo vpraša, zakaj joče, in mati ji pravi:

*„Kaj bi se ne jokala,
V desetino ti bo it'!“* (št. 312 b).

Tu pač ne bo misliti na desetino v zmislu davka, za to so te pesmi prestare. Bržčas tiči motiv o desetnici še v paganstvu; morda se je darovala deseta hčerka bogovom za veliko rodovitnost ali pa da si nakloni enajstič — sina. Pa to je le domneva; zanimivi motiv pa se je omenil tu v zvezi z rodbinskim pravom kakor njega negacija.

Preidimo k drugi skupini motivov iz narodnih pesmi, k tistim, ki merijo na kazensko pravo ali kriminalno psihologijo.

Da se narodni pevec zavzema za načelo »zob za zob« (talijon), je pač posebi umljivo (št. 52, 53, 134, 139 i. t. d.) Tu niti rodna majka nima izjemnega stališča: Mati je zakrivila smrt ženice Markčeve, Markec ji odseče glavo:

„*Naj ide gláva za glavoj
Naj ide duša za dušoj*“ (št. 51).

Poznejšnja oblika tega načela je prosta osveta, življenje za življenje. Deklica-vojak se osveti za ubitega brata; bratje obesijo cigana, ki je hotel obesiti Alenčico in mu vzamejo celo premoženje. Vrjanko pravi materi, ko je ubil Rošlina:

„*Ste želeti piti mojo kri,
Zdaj pite kri — Rošlinovo*“ (št. 139).

Pa ne samo življenje, tudi zvestoba se smatra za toliko dobrino, da zapade zapeljivec krvni osveti. Tu se znači, rekel bi, velika moralna moč narodova — navzlic srednjeveški moralni korupciji. Kraljevič Marko kaznuje nezvesto ženo kruto:

„*Marko ljubo žeplom namazao,
Pa jo vatrom zapalio ljutom.*“ (št. 50).

Gospod umori svojo ženo radi nezvestobe, pa o kaki kazni osvetnika ni govora (št. 131, 142, 144). Bobnar v Celju zabode svojo ženo zaradi nezvestobe, pa zbeži. Njegov hlapec mu oporeka:

„*To mi v glavo ili neče,
Bežat' z dôma zavolj žene,
Zavolj žene nepoštene.*“ (št. 12.)

Tudi nezvesto zaročenko doleti kazen smrti (št. 120). Celó tisti, ki da pripomoč za prelom zvestobe, zapade smrti. Zaradi tega, ker ‚mojškra‘ — smemo jo nalik hlapčičem smatrati za kaj boljšega, nego za prosto služabnico — ni pazila na kraljevo ženo, ki je vsled tega postala nezvesta, pričakuje mojškra smrti; o kazni morilca kraljeve pa ni spomena.

Žlahtna gospa umori majerčinega sinčka iz ljubosumnosti; zato jo pa umori njen mož (št. 123); pa tu zveni iz pesmi še drug motiv: skrb grofa za dediča in pa nekaka mržnja do zaprtega telesa žene. Isti motiv je za podlago pesmi št. 128. Ko zavda žena-gospa ljubici moževi, doleti jo smrt po moževi roki.

Tu pa se narodni pesnik že ne strinja s tako moralo in v končnih besedah daje duška skrbi, da se vsaj duša zavdane reši.

Po drugi strani pa se sme ubiti zapeljivec žene brez kazni (št. 150).

Cela vrsta kazenskih motivov je v zvezi z usodo otrok. Umor otroka iz jeze, n. pr. v št. 89, ki pripoveduje:

*Terdoglav se močno razjezi,
Prime otroka za pete
Vdar' ga per hiši ob vogle,*

brez kazni, je čisto osamljen motiv; to pesem treba sploh šteti med najstarejše, segajoče v paganstvo. Vsaj po ideji predstavlja Terdoglav simbolirano paganstvo, ki si prisvaja moč nad življenjem in smrtjo kristjanov, kajti žena za paganskega otroka ne mara.

Izpoložba otrok je predmet mnogim pesmim (št. 171 i. t. d.). Kazen matere je — smrt, ali značilno je, smrt poslana od Boga, ne obsodba (št. 180). To je pač po zmislu nekdanjih razmer, ko se izpoložba ni dala tako lahko izslediti nego dandanes. Blagočustvo pa veje iz pesmi, ko navzlic grdemu ravnanju matere izpoloženi sin postane mašnik in želi rešiti materino dušo.

Umor nezakonskega deteta kaznuje pa narodna pesem s smrtjo, ki jo izvrši rabelj (št. 183, 188). Povdarjati je, da se akt justifikacije v nikakih drugih pesmih ne omenja, nego edino le v pesmih o nezakonskih materah, kar pač znači, kako silen utisk je napravila justifikacija nezakonske matere na narod. Kriminalnopsihologično je to dejstvo precej umljivo, ako se premotri razmerje med krivdo in kaznijo, ki je bila v srednjem veku in še dolgo v novem veku silno kruta.

Od nezakonskih mater do čarovnic je v zmislu nekdanjega naziranja narodovega le majhen presledek. Narodna pesem jih tupatam omenja. Lambergarju je zaudala po ženitvi ‚copernica‘, da umre, — o kaki kazni tu še ni govora. Ali ta pesem ima bolj zmisel, da se maščuje zapuščena ljubica (št. 18). Pravi »crimen magiae« pa tiči v celi vrsti inahic (št. 159—169). Tu doznamo mnogovrstne strašne kazni za čaravnice: goreča sabljica, žareča sulica, sežganje, odsekanje glave. V eni pesmi je čaravnica vsled svojega posla sama s saboj tako nesrečna, da prekolne babo, ki jo je učila čaravnije, in se sama obsoja:

„Oči si bom zavezala,
V vodo bom skočila“. št. 205).

Izvenzakonsko spolsko občevanje, glavno svojstvo čarovnic, je sploh že ob sebi hude kazni vredno (št. 705). Ko se pa romarica pregreši z duhovnikom (št. 292), zadene jo kazen, a ne posvetna, ampak poslana neposredno od višjega bitja.

Bilo bi omeniti še precej kazenskih motivov, nanašajočih se na prodajo otrok, na družinsko tatvino, na goljufijo z mešanjem vina (ki se zdi narodu — kajpada — velik zločin) i. t. d., ali na popolnost v okviru tega članka ne računim; zato le še nekaj opazk glede procesualnega prava, ako se sme v tej zvezi tako govoriti.

Najstarejši tak spomin, se mi zdi, tiči v pesmi o Terdoglavu, v kateri se borita že paganski in krščanski svet za prevlado. Bržčas gre tu za inače čisto pozabljeni inštitut ordalij. V pesmi Terdoglav in Marjetica poje inačica, da pojde Glav (Terdo-) »na Ogersko, k' bota dva persegala« št. 86, 87. Pa ta verz ni dobro razumljiv. Morda daje pravec za razumevanje (št. 88):

„Pridi četrti večer kvaterni,
Ne bo Terdoglava doma,
Pojde v' deveto dežel':
Tam za eno dušo pravda gre,
Gotovo jo bo on dobil.“

Tu ne kaže le kvaterni čas na sodbeni dan s krvno sodbo, ampak tudi še tisti verz, da za eno dušo pravda gre, ki jo bo Trdoglav dobil. Na to navaja osobito neoporečna rečenica, da človek, ki leži na mrtvaškem odru — na pravdi leži. Tako govori ljudstvo še danes ob Dravi (morda tudi še drugod), tako poje še narodni pesnik v št. 6307 o umrlem otroku:

Dete na pravd' leži.

Tista Terdoglavova pravda za dušo mora biti nekaj sličnega, najbrže se bori obsojenec s smrtjo — ob ordalijah.

O srednjeveških pravnih razmerah imamo več prič. Največkrat se zrcali v pesmih — krutost sodnega postopanja; o pravičnih sodbah posvetnega sodišča ne omenjajo pesmi ničesar.

Proces je mnogokrat prav kratek. Grajščak osumi vrtnarja, da ljubi njegovo hčerko; obenem, ko pošlje po sodnika, pošlje že po rablja. Prvi naj ga sodi (= obsodi), drugi naj mu glavo

vzame (št. 115). Bolje se pač ne da označiti brezpravnost in brezpomembnost sodbe. Strašan je spomin na postopanje zoper tlačane (št. 284, 285). Tortura več vrst odseva iz št. 640. Vse to so pravde, ki niso pravde, ampak zgolj izvršitev kazni na podlagi samolastne odločitve tistega, ki ima oblast.

Pravo postopanje ima narodni pevec v mislih, ko gre za postopanje pred krvnim sodnikom. Večkrat se omenja prostemu ljudstvu vidni, t. j. javni zaključek krvne pravde: Krvni sodnik (»krvavi rihtar« št. 307) zlomi nad zločincem palico (št. 701 itd.). Še večkrat se omenja rabelj (frajman, frajmont), ki kazen izvrši. V domišljiji narodnega pevca mu gre več pravic, kakor jih je imel v resnici. Po narodnem mišljenju je frajman istoveten s sodnikom samim:

*Hitro je v Ljubljano tekla
do tega mladega frajmana,
Frajman mladi, vsilani gori
da boš Urško v rihto vzel* (št. 182).

V drugih pesmih se zrcali spomin na staro vero, da si sme rabelj neposredno pred justifikacijo voliti obsojenko za ženo — in sodba je ob veljavo. Ta vera je bila istotako v Nemčiji razširjena (na taki domnevi sloni n. pr. Lauffova drama »Die Rabensteinerin«), to je veljalo tudi med Slovenci: Rabelj vpraša obsojenko:

*„Če češ moja žena bit'
Fest ti leben šenkal bom“* (št. 187).

V drugi inačici pa se istoveti rabelj s krvnim sodnikom samim:

*Panrihter ji tako pravi
Ino ji tako govori,
Hočeš moja žena biti,
Vsaj si smrti rešena* (št. 187).

Meje med funkcijami krvnega sodnika in krvnika so nejasne, pač pa je ohranil narod vero, da je krvnik (rabelj) v zvezi s čarovnicami. Še instrukcija Marije Terezije (kranjska iz l. 1767, koroška iz l. 1774) za krvne sodnike zabičuje, naj pazijo, da ne dajo ljudstvu svetov za vraže. Tako je razlagati prepričanje obsojenke, da je bolje umreti od meča krvnika, nego rešiti si življenje s tem, da postane rabljeva žena:

„*Jest nočem bit tvoja žena,
Rajši smrt storim . . .
Ko bi bla jaz tvoja žena
Bi bla večno verdamana*“ (št. 184), —

pogubljena bi bila, ker bi bila s čarovnikom = hudičem spojena! — Justifikacije so se morale vršiti na delavnik; to kaže pesem št. 183, 699. Truplo ostane na vislicah »*kak po noči, tak po dne*« (št. 698). Naj se še omeni, da pozna narodna pesem stari, krepki izraz v ô za za težko ječo (št 186, 281, 705). Morda bi kazalo, da ga oživimo.

S tem bodi končano navajanje pravnozgodovinskih reminiscenc (O kriminalni psihologiji v narodnih pesmih bi veljalo napisati še celo poglavje.) Gotovo je, da se da ta ali oni navedeni spomin tudi drugače tolmačiti. Ali namen teh vrstic ni, ustanoviti končne posledke. Namen je le ta, pokazati, da imamo v naših narodnih pesmih sposobnega gradiva za raziskavanje domače pravne zgodovine. In ako se bode započeto delo nadaljevalo, ako se izdado tudi še narodne pripovedke nevezane besede o zgodovinskih osebah in dogodkih, o zgradbi mest, gradov i. sl., utegnemo iz vsega tega gradiva posneti dovolj trdno podlago, da uvrstimo naše posledke med tiste posledke, ki si jih pridobiva najmlajša pravnozgodovinska veda — primerjalna veda mednarodnega zgodovinskega prava.

Pot do tja je še daleč, brez slovenskega vseučilišča je ne skončamo. Ali začetek pota je tu, izvira naj iz ustnega izročila po narodnih pesmih. Slovenska pravna zgodovina se nahaja v primeri z bogatimi sosednimi pravi, kakor je bilo razmerje nerimskega prava za Ciceronovega časa napram rimskemu pravu: Ciceron se je o nerimskem pravu izrazil, da je zanj — »*paene ridiculum*« (De orat. I. C. 44). Bodisi, da velja sedaj tudi za slovensko pravno zgodovino še ta »*paene ridiculum*«. Ali zaradi tega ni treba nikake ozkosrčne pobitosti, dandanes velja za pravo znanstveno načelo maksima Spinoze: »*Non ridere, non lugere, neque detestari, sed intelligere!*« —

O „kasatorjih“ in njihovih pogodbah.

Spisal dr. Fran Goršič, c. kr. okr. sodnik.

I.

Ni jih boljših šumskih delavcev od slovenskih, zlasti kraških in notranjskih, ki uživajo svetoven sloves. Gozd jim je dal nekaj pomembne domače industrije in veletrgovine, gozd jim daje zaslužek kot voznikom in šumarjem. So najprej šumarji, potem šele kmetovalci. Vajeni sekire od zorne mladosti, utrjeni od hudega dela in od vremenskih neprilik, skromni v hrani in v vsem, so brez tekmecev kakor veščaki za pravilno podiranje in obdelovanje trgovinskega lesa in drv. Izkoriščevalci šum na Ogrskem, v Bosni, v Rumuniji, v Italiji, v Galiciji, v Alžiru in v Mali Aziji cenijo njih delo, priznavajoč, da tem delavcem niso kos nobeni delavci drugih narodnosti. Ker jih od nekaj kaj lahko pridobe za potovanje v najbolj oddaljene kraje, najemajo slovenskih šumskih delavcev eksploaterji, bili Francozi, Italijani ali Nemci, bili Angleži ali Hrvatje, da bi brzo in z dobičkom izkoristili nakupljene šume. Kakor da se odpravlja v Sežano na semenj, tako pove tak šumar, stopivši povabljen pred sodnika, da je na pr. treba zaslišati ga precej, zakaj čez eno uro da odrine na delo — v Alžir. Spremlja ga žena, sestra ali mati, ki mu nosi do železniške postaje v ličnem lesenem toku zavarovano plankačo (sekiro) in pilo (žago), pa nekaj manjšega orodja in brašna. Zgodilo se je, da je na delo namenjeni mož nenadoma obolel, toda v dveh pičlih urah se je prostovoljno odpravil namestnik ter dohitel tovariše še na kolodvoru. Dokaz je to, da naši ljudje kaj lahko in hitro ukrepajo o stvareh, o katerih bi drugje ljudje razmišljevali dalj časa. Neka izkoriščevalna družba je leta 1907. najela znanega načelnika šumskih delavcev iz Kuteževega pri Ilirski Bistrici, da je šel šumskega dela učiti Albance, in opravil je to nalogo izvrstno in neustrašeno, vzlic svarilom, da bo ubit.

Ker ima kmet poleti dovolj posla na lastnem polju, se je ustanovila navada, da traja delo v tujih šumah le pozimi. Šumski delavci odhajajo z doma koncem oktobra, prično z delom na licu mesta v prvi polovici novembra in, dokončavši delo, se vra-

čajo k poletnemu delu v domovino najkasneje v drugi polovici aprila. Združeni so v »kompanijah« po 6—14 mož. Izmed njih je najmlajši kuhar, kak petnajstleten deček, ki pospravlja kolibo in kuha polento in ki dobi za svoje delo le polovico zaslužka, odpadajočega na posameznega delavca. Kompaniji načeluje načelnik, imenovan »kasator« ali »kapo«. Kompanija prevzame del gozda, v čigar obližju si postavi lesene kolibe, in v odkazanih progah ali v »linijah« poje sekira in hrešči žaga v pozni noči in ranem jutru. Najprej velja, odslužiti potne stroške in »kaparo«, ki jo je vsak mož na roke dobil, in potem izdelati kar največ lesa, da bode skupni akordni zaslužek kompanije čim največji. Domači, ki so jeseni pospremili kompanijo do kolodvora, nimajo doma nobenega zaslužka in živeti jim je ob kreditu »botegarja« (trgovca). Če je zaslužek v šumi dober, se dolg spomladi kaj lahko poravna, in ostane še dosti za druge potrebe in za neizogibno gostijo. Potem hajd na poletno sezono, na polje.

Izkoriščevalci šum prihajajo nabirat delavce že par mesecev pred začetkom zimske sezone. Sami ali njih pooblaščenca (kak upravni svétnik družbe ali tudi kak agent) pridejo osebno v znana središča, kakor je Reka, Trst, Št. Peter na Krasu, da poizvedo imena zanesljivih posredovalcev za nabiranje delavcev. Izkoriščevalec ali njegov odposlanec velja delavcem za »gospodarja«. S tem nazivom ga delavci najbolj točno označijo za svojega delodajalca. Nabiralec, ki ga tak gospodar poišče, se imenuje »škrivan« in je ugleden domačin, posestnik. Škrivan se napram gospodarju zaveže, do določenega dne priskrbeti gotovo število delavcev, včasih manj, včasih več, tudi 400 ali še več, in v svrhu nabiranja prejme od gospodarja za delavce namenjeno kaparo in zase predujem. Škrivanu pristoja povračilo vseh izdatkov za nabiranje, zlasti za potovanje po vaseh, pogoščevanje delavcev i. t. d. Temeljem starega običaja mu gre tudi še po 5 K nagrade za vsakega v šumo postavljenega delavca. Včasih si škrivan izpogodi tudi pravico, da sme sam delavce pospremiti v šumo, zakladat jih z živili. Pri tem mu mora gospodar zajamčiti najvišje cene, po katerih bo škrivan od njega nabavljal potrebščine za delavce, škrivan pa se zmeni s kasatorji, po katerih (seveda višjih) cenah bodo jemali delavci blago od njega. Razlika v ceni

je škrivanov dobiček, ki je osobito tistikrat znaten, ako škrivan izza prejšnjih sezon ve za vire ter si pridrži pravico, nakupovati blago po svoji volji pri lastnih dobavljalcih. Na Krasu so hiše, ki so tem potom dospele do blagostanja, in tupatam se pravi še dandanes pri »Škrivanu«, ker se je prednik sedanjega posestnika bavil s tem poslom. Ker si gospodar proti škrivanu izpogodi pravico, da ne plača ničesar niti za izdatke niti za nagrado glede dotičnih delavcev, ki ne bi prišli v šumo ali ki bi delo prezgodaj popustili, velja za škrivana, oprijeti se zanesljivih ljudi.

Ti zaupniki so »kasatorji«, načelniki delavskih krdel. Kasatorji so zanesljivi, dobro izvežbani, ugledni šumarji, posestniki. Delavca brez imovine škrivan ne vzame za kasatorja. Škrivan potuje od vasi do vasi ter vabi kasatorje na delo v gospodarjevo šumo. Pogaja se z vsakim posebej, včasih tudi z večjim številom kasatorjev, koliko mož bo vsakateri od njih določenega dne postavil na kolodvor, da odrinejo vsi delavci skupno v šumo. Temeljem pogajanj se kasator končno zaveže, da bo nabral in v gozd postavil kompanijo delavcev, ki bo brojila ž njim vred določeno število, namreč 6—14 mož, kakor smo že prej omenili. Če gre za šume, koder kasatorji še niso šumarili, zahtevajo kasatorji, še preden pogodbe sklenejo, da gresta dva izmed najbolj izkušenih delavcev na gospodarjeve stroške na lice mesta šumo pogledat in preudarit, so li ponudene akordne cene primerne in bo li kaj zaslužka. Vedeti je treba, da škrivan ne pridobi kasatorjev, kasator pa ne delavcev kar prvikrat, ko se škrivan vozi iz sela v selo, marveč tistikrat se ljudstvo stoprav zainteresira, in šele gotovega, tekom pogajanj določenega dne se kaj radi vsi kasatorji enega kraja ali okraja združijo na eden lokal, kjer se pogodba, od gospodarja že poprej podpisana in od škrivana predložena, podpiše. Iz zneska, ki ga je škrivan prejel od gospodarja, dobe kasatorji kaparo za kompanijo. Visokost kapare se ravna po številu delavcev dotične kompanije, za kompanijo 6 mož (kuhar se ne upošteva) znaša prilično 300—400 K. Kapara, ki jo kasator dobi tem potom od škrivana, ni namenjena zanj, ampak za delavce. Kasator si pač včasih en del tega predujma pridrži za skupne stroške kompanije, mimo tega pa si sme obdržati le en del, le neznatno večji od dela navadnega delavca, k večjemu dvakrat tolikšen del, ostalo kaparo mora porazdeliti

med svoje delavce. Pri nabiranju in zlasti pri podpisavanju pogodbe pogošča škrivan kasatorje z »likofom«.

Kasator nabere obljubljeni št. delavcev. Delavci dobijo od njega kaparo v znesku 30—50 K in se zavežejo njemu, da določenega dne odrinejo ž njim v gospodarjevo šumo. Na kolidvorih, ki so križišča, vidiš kakšen dan na stotine in stotine delavcev, ki odhajajo v kompanije organizirani pod vodstvom kasatorjev v daljne šume. Tam velja delati po pogodbi, ki jo je kasator podpisal in ki se seveda ne glasi vedno enako. Toda jedro in glavne poteze kasatorske pogodbe so zmerom iste. Po izvršenem delu v gozdu potegne (kasira) kasator zaslužek, poplača živila in druge izdatke in čisti preostanek porazdeli med se in ostale delavce kompanije; nato odrinejo delavci domov.

Kot vzorec kasatorske pogodbe naj navedemo nastopno pogodbo: »1. Izkoriščevalec I. I. vsprejme v svojo šumsko delo delo na Motajici planini v Bosni okoli Kobaša pa do Bos. Svinjara na Savi podpisane delavce za izdelavo drv za kurjavo Šuma je čista bukovina v prilično strmih straneh ter je po odposlancih delavcev pregledana in za dobro spoznana. Gospodar obljublja te-le pogoje: *a*) od debla od 10 *cm* do 80 *cm* (in več) prsne debeline se izdelujejo cepljena in okrogla drva, zadnja ne izpod 5 *cm* premera; *b*) i cepke i oblice morajo biti 1 *m* dolge, na obeh koncih z žago rezane ter vej in grč očiščene; *c*) drva se ne odbirajo, ampak cepke in oblice se zlagajo vkupe na mestu; *d*) za tako izdelan in dobro zložen meter drva s 125 *cm* višine plača gospodar K 1'125 t. j. za šumski seženj 4 K 50 h. — 2. Podpisani delavci izjavljajo s tem, da jim je delo znano po sporočilu odposlancev in tistih delavcev, ki so v šumi že delali, in sprejemajo pogoje pod *a—d*. Obvežejo se, po teh pogojih iti na šumsko delo in sprejmejo v to ime kaparo v iznosih, ki so zdolej navedeni. Vsakateri prejemnik kapare jamči za kaparo v celem iznosu. — 3. Nadalje izjavi delodajalec, da more delavec svoj zaslužek, kolikor bo udovoljil sprejetim pogojem, vsak čas dobiti in to samo po odbitku 2 h pri zasluženih kroni za bolniško blagajno. — 4. Gospodar je pripravljen delavcem po želji dobavljati zdrav živež po sledečih najvišjih cenah: koruzno moko po 16 h *kg*, belo moko po 30 h *kg*, slanino po 1 K 60 h *kg*, sol po 20 h *kg*, grah po 25 h *kg*. — 5. Delavcem,

ki delajo v delu vsaj dva meseca, povrne gospodar potne stroške do šume, a tistim, ki ostanejo v poslu čez celo zimo, povrne tudi potne stroške za povratek. — 6. Delavci sprejmejo te točke na znanje in izjavijo, da so jim okolščine in pogoji posla popolnoma znani in pristanejo nanje. V znak pristajanja in obveze se stranke lastnoročno podpišejo.« Dočim je gospodar pogodbo že poprej podpisal, podpišejo jo sedaj škrivan in kasatorji.

Nazivi škrivan, kasator, kompanija razodevajo, da organizacija naših šumarjev ni izvirna, ampak od Italijanov prevzeta. Nočemo trditi, da so se Slovenci od Italijanov šumarstva naučili, bolj verjetno se nam zdi, da so nazive in organizacijski ustroj k nam zanesli italijanski izkoriščevalci, ki je ž njimi naša domovina od pamtiveka preprežena.

II.

Predmet pravniškega razmotrivanja bodo tožbe, ki se pojavljajo iz zgoraj orisanih šumarskih razmer. Na krasu smo jih imenovali kratko »kasatorske tožbe«, vzemši to oznamenilo od kasatorja kot poglavarja kompanije šumskih delavcev. Pravniku, tako sodniku kakor pravnemu zastopniku, povzročujejo te tožbe precej preglavice, ako šumarskih razmer sam ne pozna. Deloma da se seznanijo pravniki s temi razmerami, deloma ker je njih poznavanje pogoj za motritev pravnega značaja kasatorskega ustroja in kasatorskih pogodb, je bilo potrebno, v prejšnjem oddelku izpregovoriti o tem, kako se kompanije sestavljajo. Vendar moramo poudariti, da so kasatorske tožbe le sila redki pojavi. Ves kasatorski ustroj je v veliki meri oprt na vero in zaupanje, in častna stvar vseh udeležencev je, da ne pride do nobenih sporov, če pa pride do njih, da se spori lojalno takoj poravnajo.

Ako teh razmer neveščemu pravniku razložiš, da se drže šumarji med seboj za odškodninske zahtevke, iz kršenja kasatorske pogodbe izvirajoče, povrstnega plačilnega regresa tako, da se gosdodar drži zgol škrivana, škrivan zgol kasatorja, kasator zgol kompanije, in obratno delavci zgol kasatorja, kasator zgol škrivana in škrivan zgol gospodarja, ter da to regresovanje nikoli nima preskočne oblike, na pr. da bi gosdodar tožil kar

kompanijo, ali kompanija škrivana i t. d., — skomizne z rameni, pripomni, da se mu zdi ta pojav pravna posebnost, in poreče, da gre morda za navadopravnost, češ, veliki geografični razstoj med gospodarjem in med delavci je prejkone rodil posebne pravne običaje. Pritrditi se mu sme, da je razdalja delavčevega doma od delavnega mesta, oz. razdalja gospodarja od domovine šumarjev vplivala na posebnost pravnih razmer, toda, ako si s pravniškega motrišča ogledamo kasatorske pogodbe, tedaj se nam pokaže, da za celim pojavom ne tiči prav nič pravniško izrednega.

V vrsti členov imamo štiri pogodnike: gospodarja, škrivana kasatorja, kompanijo. Kadar ostane škrivan doma, tedaj imamo v šumi samo ostale tri pogodnike, toda pravno škrivan iz vrste ni kar takoj po odhodu delavcev izločen, marveč stoprav od tistihdob, ko ga gospodar iz pogodbenega razmerja izpusti; to se pokaže na zunaj s tem, da napravita obračun. Kdaj naj nastopi ta hip, o tem sta gospodar in škrivan poseben dogovor sklenila, še preden je škrivan z nabiranjem pričel. Ako poznajo delavci v gozdu po izločitvi škrivana vendar še »škrivana«, to ne sme motiti, zakaj škrivan je sedaj druga oseba, namreč gospodarjev uradnik, ki nadzira šumsko delo. A celo v slučaju, ako domači nabiralec-škrivan pospremi delavce v šumo, pride čas, ko on nima več posla s kasatorskim razmerjem, kajti njegovo posebno podjetje je, ki se tega razmerja nič ne tiče, ako zalaga kot trgovec ali dobavljalatelj delavce s potrebščinami, katerih kupnine kasatorji ob koncu sezone izplačajo iz zaslužkov kompanij. Ako škrivan navzlic temu še po izstopu iz kasatorske pogodbe nastopi kdaj v zadevah šumskega posla, potem stori to v imenu gospodarja ali delavcev pač le na podlagi posebnih pooblastil, ali pa posreduje kot neudeleženec pri šumskem delu, zasledujoč lastno korist. Dogaja se seveda tudi, da je škrivan sam podjetnik šumskega dela in kot tak načelnik vseh kompanij, toda ta slučaj je zelo izvanreden. Zanj velja potem oboje, kar velja za škrivana in za kasatorja.

Za kasatorske spore, kolikor se odigravajo v tozemstvu, je slovom izkušenj edini povod ta, da kompanija ne izpolni mezdne pogodbe, bodisi da je gospodarja in škrivana še pred odhodom delavcev pustila na cedilu, bodisi da je po odhodu v

šumi delo popustila prej, nego je bila po pogodbi upravičena. Ponavadi je najkrajša delovna doba (glej zgoraj v vzorcu na pr. en mesec) pogodboma določena, če pa takega določila ni, velja delovna doba za celo zimsko sezono.

Vloga gospodarja je od kraja do konca jasno očrtana. On je delodajalec, ki najame delavce za izkoriščanje šume. Da osebno ne sklepa mezdnih pogodb, išči vzroka v tem, ker delavcev ne pozna in ker ne bi imel njihovega zaupanja, ako bi jih sam vabil na delo. Zaupanje si pridobi s pomočjo škrivanov. Brez škrivanov baš radi zemljepisnega razstoja nikoli ne bi prišel do povoljnega uspeha. Za dosego svoje svrhe naroči škrivanu, nabrati potrebno število delavcev. Škrivan prevzame nalogo, pogodi, kdaj bo poverjena naloga veljala za izpolnjeno in zahteva nagrado za nabore (5 K od delavca) in povračilo vseh izdatkov. Gospodar mu odšteje in po potrebi dolaga kapare za delavce in predujme za potroške (vozove, poštnine, likofe itd.). Vodi se tekoči račun, ki se zaključi takrat, ko je škrivanov posel končan, in s tem, da dobi škrivan primanjkljaj izdatkov in nagrade. Prevzemši posel, delavce najeti, postane škrivan pooblaščenec gospodarja, v čigar imenu in za čigar račun je sklenjena vsaka posamezna mezdna pogodba. Pravice in dolžnosti obeh pogodnikov so uravnane po splošnih določilih o pooblastilni pogodbi (§-i 1002, 1004, 1009 sl. o. d. z.). Ker pa sme pogodnik po splošnih načelih (§ 919 o. d. z.) zahtevati zgolj natančno izpolnitev pogodbe in povračilo, ne pa razveljave, bi gospodar prišel v mučen položaj, da bi moral tožiti delavce za izpolnitev. To bi bila zanj nemogoča stvar. Paziti mu je že ob sklepanju pogodb, da se njegove pravice razširijo preko navadne, po zakonu določene mere. Svoj uspeh si zasigura v dvojnem oziru, tako glede mezdnih pogodb, kakor tudi glede pooblastilne pogodbe. V prvem oziru se zaščiti s tem, da označi poglobitni del škrivanu odštetega predujma za kaparo, ki je delavcem namenjena. Kapara bodi nadava (*arrha confirmatoria*), dana za obojnostransko sigurnost, sigurnost gospodarja, da mu ostane delavec zvest, sigurnost delavca, da ga bo gospodar vzel v delo. Po ljudskem prepričanju naj delavec to podporo porabi za davke in obleko in za nabavo šumskega orodja. Škrivan prevzame nalogo, da kaparo izroči kasatorjem, in po kasatorjih naj pride nadava v roke

delavcev. Kot nadava se mora kapara odračuniti od meznega zasluzka. Ako pa se mezna pogodba ne izpolni in je eden ali drugi izmed obeh pogodnikov tega kriv, potem naj zapade kapara (krivda gospodarjeva), ali delavec jo mora gospodarju vrniti po zahtevi celo v dvojnem iznosu (krivda delavčeva). S tem doseže gospodar, da stopi v veljavo izjemna *lex commisoria* po § 908 o. d. z., po katerem pa ni potreba, da se stranka zadovolji z razveljavo pogodbe; zahtevati sme izpolnitev ali mesto te povračilo. Ker odštete kapare gospodarja še ne zaščiti dovolj, zato naroči škrivanu, naj kasatorjem izrečno pove, da sme on kot delodajalec čisto brez ozira, ali je kaka krivda ali ne, zgolj na podlagi dejstva odstopiti od pogodbe, da delojemalec ni o pravem času svoje dajatve storil t. j. da določenega dne ni odrinil v šumo ali da je delo prezgodaj popustil (razširjenje določbe § 1154 o. d. z.). V pogledu pooblastilne pogodbe s škrivanom si gospodar dalje izpogodi, da škrivanu ne plača niti nagrad, niti morebiti koristnih ali celo potrebnih potroškov glede tistega števila delavcev, kolikršno mezne pogodbe ni izpolnilo (razširjenje določbe § 1014 o. d. z.). In vrhu vsega se mu mora škrivan zavezati za povračilo vseh na dotične kompanije odpadajočih ponapredščin, tako da škrivan jamči za popoln uspeh pooblastilnega posla in mezne pogodbe, ali z drugo besedo za to, da bodo delavci v pogojenem številu mezno pogodbo prav izpolnili. Škrivan prevzame kot porok in plačnik poroštvo za ves denar, ki ga prejmo kasatorji.

Jasno je sedaj, da gospodar obremeni škrivana za vse izdatke, glede tolikšnega števila delavcev, kolikor jih pogodbe ne izpolni. Nagrad za take delavce enako ne pripozna. Varščine je več ko dovolj v neizplačanih nagradah za ostale zveste delavce. Le če bi kdaj primanjkovala, iskati bi moral pokritja pri ostalem škrivanovem imetju. Slovom izkustev do tega nikoli ne pride, ker je izbeg kompanije le sila redek slučaj. Pravde gospodarjev zoper škrivane so pri nas popolnoma neznana stvar. Le škrivan je včasih prisiljen, zasledovati gospodarja v inozemstvu. A niti teh pravnih ni mnogo. Koder gospodar ni v pravici, mu solidarno čuteči delavci odpovedo pokorščino takoj ali pa pri drugoletnih naborih. Ako pa je gospodar v pravici, tedaj nastopi škrivan — regres.

Kasator podpiše mezdno pogodbo in vzame na znanje prej povedane določbe v imenu delojemalcev. Mezdna pogodba velja za gospodarja, zastopanega po škrivanu kot pooblaščenca, in za delavce, zastopane po kasatorju. Gospodar ne pozna niti delavcev t. j. članov kompanij, a mu jih niti treba ni poznati. Zanj je dovolj, da ima poroštvo škrivana. Škrivan pa bi bil na milost in nemilost izročen gospodarju in delavcem; prvemu bi plačeval, ako bi delavci prekršili pogodbo, drugim, ako bi bil gospodar verolomen. Zategadelj mora paziti, da sebe za vse slučaje zaščiti. Zahteva torej, da kasator kot poslovodja kompanije prevzame osebno jamstvo za vso škodo, ki bi škrivanu radi njegovega razmerja z gospodarjem nastala po krivdi delavcev. Kasator mora prevzeti vso odgovornost za svoje krdelo, bodisi da že obstoji, bodisi da ga bo šele ustanovil. Ta odgovornost obstoji v sličnem poroštvu, kakršno je škrivan proti gospodarju prevzel, v nekem oziru pa je še širše. Kasator zajamči škrivanu popoln uspeh mezdne pogodbe, kolikor se ta tiče določenega števila njegovega krdela. V to svrhu prevzame kot porok in plačnik poroštvo za kaparo cele kompanije. Vrhutega pa zajamči povračilo škode, ki bo škrivanu nastala, in odškodnino za ubeglo nagrado. S tem je ustanovljen položaj, da more škrivan vse, kar je utrpel napram gospodarju, terjati od kasatorja: kaparo cele kompanije, izdatke za nabore in nagrado.

Vprašanje je, kdaj se sme vzeti krivda kompanij za dognano. Ako so si bili delavci po svojih odposlancih šumo ogledali in jo za dobro potrdili, potem je krivda delavcev jasna i takrat, kadar so pustili škrivana na cedilu, ne da bi bili v šumo odpotovali, i takrat, kadar so pričeto delo v šumi prezkodaj popustili. Drugačna je pa ta stvar, ako si delavci šume niso ogledali, marveč se zanesli na popis škrivana. V tem primeru je krivda pri delavcih le, ako niso odpotovali v šumo. Ako pa so prišli na delo ter ugotovili, da bo zaslužek prepričen, potem velja sila zanimiv običaj. Niti tistikrat namreč ne smejo kar ostaviti gospodarja, zakaj s tem hipom bi bila krivda še na njihovi strani; gospodar bi prijel škrivana, škrivan kasatorja. Dognavši, da se trud ne izplača, ker je na pr. šuma prestrma, mora kasator to izjavo javiti gospodarju ali njegovemu namestniku ter sporočiti, da bo kompanija »šumo probala«, da doseže izpremenitev

pogodbe v prid delavcev. Kompanija mora, računši od dneva prihoda na delo, po svojih najboljših močeh in pod nadzorstvom gospodarjevih ljudi delati natančno po pogodbi, ako je gospodar navzoč, 8 dni, ako pa je gospodar odsoten, 14 dni. Če se pri tem izkaže, da so akordne cene ali mezde preslabe, potem mora gospodar pristati na to, da se cene primerno zvišajo. Stoprav če tega ne stori, potem je krivda pri njem, kapare zapadejo in delavci smejo drugam na delo ali odriniti domov. Ta običaj »probanja« v svrhu ugotovitve gospodarjeve krivde se da v pravadah ugotoviti po zvedencih v kasatorskih zadevah. Brez probanja ostane krivda vsekdar pri delavcih, in pot za regres od gospodarja nizdol je potem prosta.

Razmerje med kasatorjem na eni strani in med delavci kompanije na drugi strani je odprto na družbene pogodbe (§ 1175 sl. o. d. z. societas operarum). Kasatorju je poverjen obrat posla. Kot tak je pooblaščenec. Dolžan je, načelovati krdelu, zastopati ga, pri delu vztrajati, postaviti na lastno odgovornost sposobnega namestnika, ako se mora sam vendarle odstraniti; skrbeti za red in za živila, potegniti zaslužek, poplačati izdatke kompanije, položiti račun, porazdeliti dobiček. Kako je kasator vrhu tega temeljem posebne pogodbe nasproti škrivanu osebno odgovoren, o tem smo govorili že prej.

Kasatorsko razmerje je velezanimiv sestav mnogoličnih pogodb, izmed katerih so nekatere izredno modificirane. Jedro je mezdna pogodba gospodarja z delavci, opremljena s širšo določbo, nego je določba po § 1154 o. d. z. V tej poglavitni črti sta včlenjeni pooblastilna pogodba gospodarja s škrivanom in družbena pogodba kasatorja in delavcev. Vštric pa stojita poroštveni pogodbi, gospodarjeva s škrivanom ter škrivanova s kasatorjem. Kasatorjevo poroštvo je tako bistveno, da bi brez njega ves kasatorski ustroj propadel, in akoprav pri sklepanju mezdne pogodbe ni bilo niti besede govora o poroštvu, nikoli ni težavno ugotoviti, da je bila pogodbena volja strank ta, pogoditi se pod odgovornostjo kasatorja.

K vprašanju o pravnem značaju izvršbenega domika in razdelbnega postopanja.

Spisal dr. Fran Mohorič, c. kr. okr. sodnik.

I.

Z judikatom št. 201 plenis. odločbo 4. febr. 1913 opr. št. R II 300/12 uveljavlja vrhovno sodišče nauk, da stroški razdelbnega postopanja niso več izvršbeni stroški, in jih mora izvršitelj trpeti sam.

1. Že od začetka veljave novega izvršilnega reda se je vrhovno sodišče nagibalo k nauku, da z izvršbenim domikom neha izvršbeno postopanje in da torej seveda tudi razdelbni stroški ne morejo biti izvršbeni.

V tem zmislu primerjaj: s. 26. januarja 1899 št. 944, zb. 52; 11. aprila 1899 št. 5416, G. U. 576, J. Bl. 1899/35; 18. aprila 1900 št. 5278, G. U. 971; 11. januarja 1902 št. 15448, G. U. 2100, Ger. H. 1903/43; 18. novembra 1908 R VI 348/8, Slov. Pravnik 1908/11—12.

2. Nasprotno se izreka, da so stroški razdelbnega postopanja izvršbeni, v odločbah: 24. oktobra 1899 št. 14.260, G. U. 724, Ger. H. 1899/52; 28. marca 1905 št. 4927, G. U. 3005, Jur. Bl. 1906/10, Zentr. Bl. 1906 str. 358.

3. Vzlic večini nasprotnih vrhovnosodnih odločeb je zmagoval v zadnjem času do judikata št. 201 nauk, da domik nima nobenenega vpliva na dognatev izvršbe in na pravni značaj stroškov, ki nastanejo po domiku in so slej ko prej izvršbeni.

V svojih razpravah: a) O »počivanju«, dognatvi in ustavitvi izvršbe zlasti z ozirom na § 74² i. r. v Slov. Pravniku 1905/7—9; b) K pojmu izvršbene ustavitve in dognatve v Ger. H. 1907/30, 31 in c) zlasti v razpravi: Nauk o nasprotnem sporazumu in njegova uporabnost v širšem pravu — sem mimo drugih vprašanj zastopal nazor, da domik nima pravnega pomena za dognatev izvršbe, in da so zato stroški po domiku, kolikor so za izvršitelja stvarno potrebni (§ 74¹ i. r.), izvršbeni.

4. Obširno utemeljevanje judikata št. 201 je zahtevalo podrobno preizkušnjo njegovih razlogov, katero je izvedla moja razprava *d*): O pravnem značaju izvršbenega razdelbnega postopanja v Ger. H. 1913/52¹, 52^k.

Jedro te razprave so osobito nauki:

a) Izvršba je prisilna izpolnitev judikatne obligacije iz zavezančevega premoženja.

b) Judikatna obligacija ugasne kakor vsaka obligacija le z izpolnitvijo (§ 1440. o. d. z.), bodisi prostovoljno naturalno ali nadomestno (*datio in solutium*), bodisi s prisilno iz »tekočega« zavezančevega premoženja ali pa po presnovanju gotovega zavezančevega premoženja z domikom ali domikovim nadomestkom (prodajo pod roko i. t. d.).

c) Izvršbeni domik je samo izvršbeni čin za likvidacijo zaseženega premoženja, kakor enako tudi cenitev, ustanovitev dražbenih pogojev, ustanovitev bremenskega stanu i. t. d.

d) Izvršba traja tako dolgo, dokler se judikatna obligacija izvršbenim potom ne izpolni, — do razdelitve in nakaza v izplačilo.

e) Izvršbene stranke so za vselej od začetka do konca (izvršbene izpolnitve) nepremeljivo določene v judikatni obligaciji in ostanejo ves ta čas »*partes integrae*«, kakor ostane judikatna obligacija do izvršbene izpolnitve »*res integra*«.

f) Po domiku je možna ustavitev izvršbe le toliko, kolikor je niso onemogočile pravice tretjih, izven izvršbe stoječih oseb (izdražitelja, kupca iz proste roke), in ni več možna z ustavitvijo tudi istočasna razveljavitev vseh, marveč le še preostalih izvršbenih činov.

II.

1. V zadnji pozivani razpravi *d*) se zlasti tudi pobija judikatov nauk, da se z domikom izpr eme ne zahtevki hipotekarnih upnikov do popolnega plačila v zahtevke do vrstnega plačila iz skupnega razdelbnega sklada, z nastopnimi protiizvajanj:

Zahtevki tabularnih upnikov gredo namreč že iz prva (a priori) in ne šele s trenutkom domika na plačilo iz zastave (§ 461. o. d. z.). Istočasna plačilna likvidacija vseh (in ne samo izvršiteljevega zahtevka) se vrši zaradi prisilne izpolnitve judi-

katne obligacije in pogodbenih obligacij vsled stvarnega jamstva in stvarne zaveze enotnega, nedeljivega zastavnega predmeta. Skratka: Kdor ima zastavo, ima od prvega trenutka pridobljene zastavne pravice pravico do svoječasnega izplačila iz zastave, to je učinek materialnega prava (§ 461. o. d. z.) in ne še le poznejšnjega izvršbenega postopanja — z domikom.

2. Zanimivo je, s kakimi razlogi po judikatu št. 201 in po ugovorih zopet judikat¹⁾ uveljavljajo poznejšnje odločbe vrhovnega sodišča nauk, da stroški po domiku niso izvršbeni.

V slučaju E 3447/13/17 c. kr. okrajnega sodišča v Lj. so pri razdelbi izkupila za premičnine tekmovala na prvem mestu terjatve *A*, *B*, *C*, *D*, ki so zaradi nedostalega izkupila prišle le delno in sorazmerno do pokritja.

Zahtevani po domiku nastali stroški se niso priznali upniku *A* (očividno iz razlogov judikata št. 201), pač pa so se priznali upnici *D* in odmerili (v znesku 19 K 90 h) zlasti tudi stroški za posredovanje in prijavo terjatve pri razdelbnem naroku, ker za njeno terjatev še ni bilo uvedeno prodajno postopanje, kakor za tri druge upnike; prijava terjatve je bila tedaj z ozirom na nevarnost popolne izgube (§ 285. i. r.) gotovo potrebna, dočim se o prijavi upnika *A* to ne more trditi in se mu zato stroški prijave niso odmerili.

Rekurzno sodišče je s sklepom 5. novembra 1913 R III 383/13 na rekurz upnika *A*, češ da se njemu niso pripoznali prijavni stroški, pač pa upnici *D*, izpremenilo izpodbijani sklep tako, da se upnici *D* stroški 19 K 90 h ne pripoznajo, marveč sorazmerno razdelijo med upnike *A* do *D* iz razlogov:

Upnikoma *A* in *D* nastalih prijavnih in drugih po domiku nastalih stroškov ni šteti k izvršbenim stroškom. Do domika, oziroma izvršbene prodaje si stojita kot stranki nasproti: izvršitelj in zavezanec. Ker ta ni izpolnil svoje zaveznosti, je povzročil izvršbo in je zato po § 74. i. r. dolžan povrniti izvršitelju povzročene potrebne stroške.²⁾ S pravomočnim domikom pa se je zavezancu prisilno odvzel³⁾ izvršbeni predmet. Poznejšnje postop-

¹⁾ Prim. Gerichtshalle 1914/52^{ik}.

²⁾ Ergo gredo potrebni izvršbeni stroški izvršitelju, dokler ne dobi plačila!

³⁾ To ni res, pač pa se je prisilno izpremenil v gotovino!

panje ne gre več zoper njega.¹⁾ Njegova oseba stopi v ozadje.²⁾ Zato se ne more reči, da je v razdelbnem postopanju nastale stroške povzročil zavezanec;³⁾ na te stroške zato tudi ni uporabljati določbe §-a 74. i. r.

Revizijskemu rekurzu izvršiteljice *D* vrhovno sodišče s sklepom 16. decembra 1913 R VI 423/13 ni ugodilo iz razlogov:

Pravnemu nazoru rekuznega sodišča je pritrjevati iz razlogov,⁴⁾ dodanih njegovemu sklepu. V revizijskem rekurzu zastopano stališče, da izvršbe ni smatrati za dognano že s prodajo, ampak šele s plačilom iz izkupila, je pravnopomotno. Po § 443. o. d. z. je zastavna pravica to, da pridobi upnik pravico do plačila iz zastavljenega predmeta, in je v to svrhu po §-u 461. o. d. z. upravičen, zahtevati dražbo zastave, pri čemer je sodišču postopati po predpisih sodnega reda. Iz teh določb izhaja, da se z izdražitvijo zastavnega predmeta ne konča samo zastavna pravica, ampak tudi izvršba, ki vsebuje sodnoredno postopanje za dražbo. Zato pa za presojo, ali naj veljajo stroški pritožiteljice za izvršbene, ne more več priti v poštev določba §-a 285. i. r.

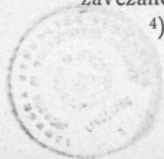
3. Odkrito priznано, sklepčnost tega zaključka mi je nerazumljiva, kajti iz navedenih §-ov 443. in 461. o. d. z. in iz določbe, da je sodišče postopalo po predpisih sodnega reda (to je sedaj veljavnega izvršilnega reda), nikakor ne izhaja, da se z izdražitvijo zastavnega predmeta konča zastavna pravica — saj bi potem zastavna pravica in njen vrstni red prenehal in bi izvršitelj ne mogel več priti do plačila. Resnica je marveč ta, da zastavna pravica preide od zastavnega predmeta na njegov nadomestek: izkupilo (»*praetium cedit in locum rei*«) in ostane ohranjena sama in njen vrstni red na izkupilu; ta prehod in neomajano trajanje zastavne pravice in njenega vrstnega reda je ravno oni činitelj, ki povzroča plačilo izvršitelju iz izkupila v izvršiteljevem zastavnopravnem vrstnem redu. Če pa

1) Zoper koga pa?

2) Tega ni uvideti!

3) Kdo drugi pa? Iz uvodnega stavka izhaja naravnost, da jih je povzročil zavezanec.

4) judikata št. 201.

zastavna pravica, to je rubežna zastavna pravica ne preneha, — saj obstoja še v vsej prvotni veljavi judikatna obligacija in njen akcesorium: izvršbena zastavna pravica, saj ugasne zastavna še le z izpolnitvijo judikatne obligacije — onda je pač jasno, da istotako ne more prenehati izvršba, katera drži izvršbeno zastavno pravico in njen vrstni red v veljavi.

Zaključku vrhovnega sodišča očitno nedostaje enega členska, namreč 4., da bi sodni red določal, da je z domikom izvršba dognana, in da s trenutkom domika vsak upnik svoj delež lahko sam vzame, kakor si more ali hoče, ali kaj enakega.

III.

Potrebnost stroškov, ki nastanejo po domiku, ki so po navedenem izvršbeni in drugačni ne morejo biti, je torej izvršitelju treba izkazati in ničesar drugega (§ 74¹ i. r.).

1. V navedenem slučaju je ta potrebnost (ne glede na prijavni poziv, § 210, 285 i. r.) v prvosodnem sklepu sijajno izkazana. Kdor ni dosegel prodaje, mora prijaviti najkasneje pri razdelbnem naroku svojo terjatev, drugače se njegova terjatev ne upošteva, njegova zastavna pravica ugasne, čeprav je prešla od zastavnega predmeta na njegov nadomestek (*praetium*).

2. Pač pa je za potrebnost ali nepotrebnost stroškov prijave uvaževati nastopno.

Izvršitelj je dolžan svojo terjatev označiti že v prvem predlogu in jo izkazati tudi poslej vedno tako pregledno in jasno, da jo more v vsakem času enostransko brez nadaljnega izvršiteljevega sodelovanja in brez težave zanesljivo preračunati *a)* izvršbeni organ, ko določa obseg izvršbene oprave (§ 27 i. r., točka 61 navodila za izvršbene organe) za sprejem plačila pri opravi izvršbe (§ 25 i. r., točka 11 navodila), za sklenitev dražbe (§ 278 i. r., točka 115 navodila); *b)* pa tudi zavezanec sam, ki naj posname obseg svojega dolga z vsemi pripadki iz sodnih spisov, kakor to predpisuje zlasti § 52² i. r.

3. Če je torej izvršitelj že v prvem in zlasti tudi v zadnjem predlogu popolnoma označil svojo terjatev, mu v gotovih slučajih, pri premičninski izvršbi (edina izjema je, da za njegovo terjatev ob pridobljeni rubežni pravici še ni dovoljena prodaja, § 285 i. f. i. r., kajti sicer bi se njegova terjatev sploh ne upoštevala), ni

treba posebne prijave k razdelbnemu naroku in so za to vsi dotični stroški nepotrebni. Potrebni so edino le stroški uspešnega upora zoper obstoj in obseg zahtevkov v prednji vrsti (§-a 43, 286 i. r.). In če se sodna praksa postavlja na to strogo, edino zakonito in pravilno stališče — judikata št. 201 sploh treba ni.

IV.

Določba §-a 285 i. f. je sploh posebno zanimiva.

Staremu sodnemu redu je taka določba nepoznana. § 347 o. s. r. se glede cenitve, dražbe, prisodbe poziva na določbe o nepremičninskem dražbenem postopanju, v katerem je udeležence povabljeni k razdelbnemu naroku zgol s pristavkom, da se sicer razprava vrši v njih nena- vzočnosti (dv. dekret 23. oktobra 1794 in 3. julija 1799); primerjaj v tem oziru §-a 56, 210 i. r. Za slučaj neprihoda se je samo na Tirolskem zaradi nedostalosti zemljiške knjige zagrozilo izključenje zahtevka kot posledica zamude.

2. Zakaj se je v §-u 285 i. r. izključilo upoštevanje terjatve, če se opusti posebna prijava k razdelbnemu naroku, tega tudi nagibi (Materialien I, str. 561) ne povedo. Vladna predloga ima to določbo v §-u 283; v skupni redakciji se je premenila samo beseda »prodaja«, v besedo »dražba«.

Potreba izrečne prijave v slučaju izvensodne zatsave je pač umevna, kajti brez take prijave sodišče ne more vedeti in razpravljati o obstoju in obsegu terjatve.

Drugače je, ako se je dosegla veljavna, ne nad leto stara rubežna pravica, ki se vender da posneti iz sodnih spisov, zlasti iz rubežnega zapisnika, oziroma zaznambe v rubežnem zapisniku in v rubežnem registru.

Res je sicer, da se enotnost izvršbene dražbe ustanovi s pristopom (§ 267. i. r.), vender so rubežni stiki raznih izvršb pri istih predmetih razvidni že iz rubežnega zapisnika in rubežnega registra — pred dovolitvijo prodaje.

Malomarnost v rednem nadaljevanju izvršbe pokori § 256² i. r., ker ugasne rubež po brezvspešnem preteku enega leta od oprave.

Za izključbo po §-u 285. i. f. se da najti samo ta razlog, da izvršitelj z rubežem začete izvršbe morda zato ne nadaljuje, ker je terjatev lahko med tem že plačana.

Sicer pa ima izključba po §-u 285. i. f. posledico, da ugasne dovolitev izvršbe in ž njo, oziroma ravno zaradi nje tudi pridobljena rubežna pravica; kajti če se drži stvarna pravica izvršbene zastave vseh zarubljenih predmetov, je njeno neupoštevanje (§§ 443., 461. o. d. z.) možno samo tedaj, če ta pravica ugasne, ugasniti pa more samo, če ugasne vzročna izvršbena dovolitev.

»De lege ferenda« je želeli, da bi zakon ne zahteval dovolitve prodaje, ampak da bi mu zadoščal že predlog za prodajo. Kajti v mnogih slučajih je odvisno zgolj od sodišča, kdaj se — istočasno z rubežem predlagana — prodaja dovoli. Upnik je morda tik pred dražbenim narokom v zadevi prvomestnega izvršitelja dosegel rubež, a ta naj bi v kratkem pozneje pri razdelbnem naroku ugasnil po §-u 285, ker ni bila terjatev prijavljena! Sodna praksa je skušala zakon ublažiti v prilog izvršitelju s tem, da smatra tak zakasneli prodajni predlog za nadomestek prijave; to je odobrilo naredbenim potom tudi pravosodno ministrstvo, odredivši zato posebni obrazec z naslovom: prijava s prodajnim predlogom (165^d), kadar so na primer v prodajo predlagane zarubljene premičnine že prodane na predlog drugega izvršitelja.

Sicer pa največ neprilike povzročuje nepravilna praksa, ki vzlic zakonovemu določilu ne rešuje istočasnega rubežnega in prodajnega predloga (§ 264² l. r.) z abstraktno dovolitvijo izvršbe z rubežem in prodajo¹⁾ premičnin »sub conditione juris«, da izvršbeni organ sploh premičnine najde in zarubi. Seveda bi se pozneje moral za opravo prodaje izdati posebni sklep, ki se lahko združi z obligatornim dražbenim oklicem.²⁾

Zavlačevanje in ne redno nadaljevanje izvršbe, katero naj tudi zabranjuje § 285., že dovolj onemogočuje § 256² i. r., s katerim stoji določba §-a 285. v nasprotju, kajti s tem določilom se ustanavlja prisilna ugasnitev rubežne pravice in vsled tega neupoštevanje terjatve pri razdelitvi tako, da taka zastavna pravica ni deležna enoletne veljave po §-u 256² i. r.

Zato je »de lege ferenda« dvomljivo, če je določba §-a 285. i. f. stvarno pravilna in umestna.³⁾

1) Kakor jo ima mislih obrazec 156, opomba 3. in obrazec 164, opomba 1.

2) Glej mojo razpravo: O izvršbenem odlogu v Mjesečniku 1913/7—9.

3) Naknadno (ta razprava je bila spisana že meseca aprila 1914) je razbremenitvena novela (§ 19) olajšala in takorekoč naravnost predpisala istočasno

V.

1. Nasproti pomotnemu nauku pozivane vrhovnosodne odločbe je preiskati slučaje, kdaj po zakonitih določbah iz smotrenosti pravnega (izvršbenega) postopanja ugasne rubežna pravica.

V tem oziru so pokazala izvajanja te razprave pod III., da rubežna zastavna pravica ugasne predčasno:

a) v slučaju §-a 285. vsled opuščene prijave terjatve k razdelbnemu naroku, kadar izvršitelj sploh ni predlagal prodaje, oziroma kadar se izvršitelju še ni dovolilo prodajno postopanje;

b) ako se izvršba ni redno nadaljevala tekom enega leta po opravi rubeža § 256² i. r.

c) Samo eden je slučaj, kjer rubežna pravica res ugasne z domikom.

To je slučaj §-ov 279., 283. i. r. Kadar namreč izkupilo že pokrije izvršiteljevo terjatev, in je izvršitelj prvi in edini rubežni upravičenec, tedaj mora izvršilni organ takoj ustaviti dražbo, izročiti izkupilo izvršitelju v popolno pokritje njegove terjatve in preostale rubežne predmete vrniti zavezancu. Toda v tem edinem slučaju ne preneha izvršiteljeva rubežna pravica zaradi in vsled domika, ampak vsled izpolnitve judikatne obligacije — namreč vsled plačila (§ 1413. o. d. z.). To prav jasno kaže, da je domik zgolj izvršbeni čin, ki na značaj izvršbe nima nikakega vpliva.

2. Za veljave starega sodnega reda niso odločbe vrhevnega sodišča izrekale nauka, da bi z domikom prenehala izvršba in tudi niso odrekale izvršitelju potrebnih stroškov razdelbnega postopanja.¹⁾ In vendar se ravno glede domika samega prav nič ni izpremenilo v novem zakonu. Oblika prisodbe po starem zakonu je bila celo ostrejša, nego sedanja navadna oblika domika. Nasprotno, za veljave starega sodnega reda je vrhovno sodišče samo izreklo nauk, da po domiku

rešitev predloga za rubež in prodajo premičnin, s tem odpravila nerodno prejšnjo prakso in glede prijave k premičninski razdelitvi izkupila odstranila mnoge do sedanje nepravilike §-a 285¹ i. r.

1) Prim.: Canstein: Das Civilprocessrecht, Kompendium II. stran 563.; G. U. 5007.

(po dražbi) še traja izvršba dalje. Zlasti dokazuje to izrek v odločbi vrhovnega sodišča z dne 2. novembra 1870 št. 13032.¹⁾ »Razdelitev izkupila je le nadaljevanje in največkrat konec izvršbe.«

3. In končno je še preiskati, kaj pravijo nagibi k izvršilnemu redu sami. V tem oziru je najti ravno pri nagibih k §-om 281. do 285. (285. do 288. i. r.) prav znamenito mesto:

»Priporočati je, da se poravnanje pravih dražbenih stroškov, kakor tudi stroškov cenilcu za cenitev ne nalaga upniku, marveč da te stroške izvršbeni organ poplača neposredno. S tem se prepreči cela vrsta sodnih odredb, naročil in poslov, ki bi se morali izvesti, če bi se nakazali cenilec in drugi udeleženci na upnika, če bi se upniku naložilo plačilo, in če bi se oziralo pri odmeri stroškov na to upnikovo dolžnost, da plača pristojbine dražbe in izvedencev ... Če se torej vrši izvršba na korist (le) enega zastavnega upnika prve prednosti, tedaj je, razun če morebiti treba dodatno odmeriti stroške, s činom dražbe prišla h koncu že izvršba sama. Taka neposredna hitra rešitev pa je izključena takrat, kadar se nahajajo po vsebini rubežnega registra drugi upravičenci v boljšem vrstnem redu, tako da se more izkupilo porabljeni samo po upoštevanju plačilnih zahtevkov prednjih upravičencev v prid izvršitelja samega ...«

Tukaj je torej nauk o pravnem značaju domika in postopanja po domiku prav jasno izražen, namreč:

a) Izvršba je končana, kadar izvršbeni organ ob domiku iz izkupila takoj plača dražbene in cenilne stroške in terjatev edinega upravičenca - izvršitelja.

b) Izjemoma pa izvršba še ni končana, kadar je treba še naknadne določbe glede stroškov dražbe, cenitve ali izvršitelja.

c) Kadar pa tekmujejo pred izvršiteljevo pravico pravice drugih upravičencev, tedaj je tako hitro končanje izvršbe izključeno, ker je izkupilo za izvršitelja porabiti samo po upoštevanju zahtevkov prednjih upravičencev, kakor to zahteva ravno § 285. i. r. —

4. Dogmatika jasno uči, da izvršba ne mere biti končana poprej, dokler ni iz izvršbenih sredstev izpolnjena judikatna

¹⁾ Dr. Razlag, Pravniki Slovenski III. 1. 1872/3—4 str. 59.

obligacija. Neizpolnjena judikatna obligacija je povod za dovršitev izvršbe, izpolnjena pa povod za dognatev izvršbe.

Stroga uporaba zakona glede potrebnosti izvršbenih stroškov v zgoraj navedenem obsegu povsem nadomešča nameravane koristi judikata št. 201, kojega brezobzirnost proti dogmatiki in zakonu (§ 74¹ i. r.) je v zmislu izvanjanj te razprave povsem nepotrebna.

VI.

Navsezadnje se ne sme pri rešitvi vprašanja o pravnem značaju domika in njegovih učinkih prezirati še jedno važno dejstvo, ki je dosedaj ostalo pozabljeno v knjigi in praksi, namreč vprašanje o značaju razdelbe pri prisilni upravi.

Izvršbenemu sredstvu prisilne uprave so predmet nedvomno doneski zemljišča ali sicer drugega podjetja, morda tudi kake posebne terjatve (§§ 97.; 319 i. f.: 334. do 339. i. r.) Doneski so pa zopet naravni pridelki ali obrestni in drugi denarni dohodki. (Fructus naturales et fructus civiles.)

Zanimiva je za naše vprašanje zlasti prisilna uprava zemljišča, to je izvršba na naravne zemljiške dohodke.

Tudi v takem slučaju imamo izvršbo po ovinkih, to je izvršbo, ki ne zasega že likvidnega premoženja po zmislu judikatne obligacije, ampak drugo premoženje, ki ga je treba še le potom izvršbene preosnove premeniti v likvidno, za izpolnitev judikatne zaveze sposobno premoženje.

Kako pa se vrši ta preosnova? Vsakdanja skušnja nas uči, da prisilni upravnik upravlja zemljišče in nabrane pridelke proda *a)* ali ugodno pod roko, morebiti z dovoljenjem izvršbenega sodišča; *b)* ali potom javne (prostovoljne) dražbe, morda tudi pri izvršbenem sodišču. Ali se v tem slučaju ne presnujejo po prisilni upravi zaseženi pridelki povsem enako kakor sicer pri premičninah ... s pravcatim domikom, oziroma njegovim enakoveljavnim nadomestkom (§§ 280., 156., 278. i. r.)? Jasno je pač, da med domikom pri dražbenem razpečavanju zemljiških pridelkov — in sicer med domikom zemljišča samega ni in ne more biti nobene stvarne razlika.

Izvršba s prisilno upravo je izvršba »quoad fructus salva fundi substantia«; če pridelkov ni ali ne zadostujeje niti za pokritje izvršbenih stroškov, je izvršbo ustaviti ne samo na predlog, nego uradoma (§§ 39⁸, 129., 130. i. r.). Po izvršbi zaseženi predmet so — pridelki zemljišča, izvršbena zveza z zemljiščem je samo zasiguranje zasege pridelkov (s knjižno ali drugačno zaznambo §§ 97, 331 i. r.).

In vendar, akoravno se zemljiški pridelki enako izvršbeno presnavljajo z domikom kakor sicer nepremičnine ali premičnine (zemljiški pridelki so prav tako premičnine kakor sicer zarubljene premičnine) — do sedaj ni nikomur prihajalo na misel, da bi postopanju o razdelbi izkúpila za zemljiške pridelke (§§ 293, 295, o. d. z.), prodane pod roko ali na javni dražbi, odrekal izvršbeni značaj in odrekal tudi prijavnim ali sploh razdelbnim stroškom prisilne uprave značaj izvršbenih stroškov, katere je upravičencu pripoznati po meri njih potrebnosti (§§ 74¹; 116, stroški vdeležbe pri naroku o rešitvi upravnikovega računa; 127. in 128, stroški prijave.)

Če bi bil torej nazor judikata št. 201 pravilen, bi moral biti istotako merodajen tudi glede izvršbene preosnove zaseženih zemljiških pridelkov pri prisilni upravi, kakor naj bo pri izvršbenem domiku glede premičnin in nepremičnin.

Z isto težavo, kakor v le-tem vprašanju, je bilo možno teorijo in prakso prepričati, da je izvršba s prisilno osnovo in vknjižbo zastavne pravice zares izvršba in da jo je zato moči ustaviti in ustavitvenim potom izknjižiti. Tudi v tem slučaju se je pravosodje prijelo mojega nazora¹⁾ šele po odkritju enakega slučaja — pri rubežu na vknjiženo terjatev, kjer izvršba po vknjižbi izvršbene nadzstavne pravice traja dalje, kjer je možen še preodkaz i. t. d.

Povsem enako razmerje se kaže med izvršbenim domikom pri premičninah in nepremičninah ter »domikom« zemljiških pridelkov pri prisilni upravi.

Pri prisilni upravi se izvršuje izvršba »usque ad finem«, končuje se z razdelbo in nakazom izkúpila, kakor pri prisilni

¹⁾ Odl. 1. junija 1908 Rv VI 241/8/1, glej „Slovenski Pravniki“ 1909, stran 288.

dražbi zemljišč, in vendar je še možna ustavitev prisilne uprave glede potrebne razveze med zemljiščem samim in zaseženimi in porabljenimi pridelki z ustavitvenim izbrisom zaznambe prisilne zemljiške uprave. »Prisilno upravo je ustaviti uradoma, kadar so vse terjatve s pripadki vred, za katere se je dovolila prisilna uprava, poravnane (§ 129¹)«; glede uradnega izbrisa zaznamovane uvedbe prisilne uprave po pravomočnosti ustavitvenega sklepa ima § 130. i. r. izrečno določbo.

Razveza med upravno izvršbo na dosežene pridelke in zemljiščem samim pa bi se oblikovno dala doseči istotako dognatvenim potom po pravomočnosti razdelbnega, terjatev vseh izvršiteljev poravnajočega sklepa in po tozadevnem nakazu, kakor pri prisilni dražbi nepremičnin (§ 237. i. r.), toda pri tem potu bi bilo sodišče vezano na poseben izkaz poravnanja dotičnih terjatev, dočim je pri obliki ustavitve merodajna samo pravomočnost ustavitve, ki se da vsak čas dognati uradoma brez vdeležbe strank.

S tem je izvršbeni značaj vsega postopanja po domiku pri preničninski in nepremičninski dražbi vsestransko izkazan in s tem je izkazana tudi možnost izvršbenih stroškov po domiku, ako je njih neizogibna potrebnost v zmislu §-a 74¹ i. r. res dognana.

Zemljišnička zabilježba tužbe na isplatu hipotekarno osigurane tražbine.

Napisao **M. Muha**, c. kr. sudac.

Prije svega valja dobro razlikovati tužbu, kojom tražimo ostvarenje založnog prava — hipotekarnu tužbu — od tužbe, kojom se traži samo isplata tražbine, što no je obezbijedjena založnim pravom — t. j. tužbe na isplatu duga (Schuldklage).

Prva ide za ostvarenjem stvarnoga prava (§§ 307, 308, 447 o. g. z.) što pripada vjerovniku na temelju založnog pravnog odnošaja, dok ova potonja smjera na realizaciju osobnog prava, što izvire iz obveznog pravnog odnošaja, koji postoji medju dvije određene osobe, medju dužnikom i vjerovnikom; predmetom one prve kao što nijed-

nog jus in re uopće ne može da bude pozitivna činidba (vlasnika založenog objekta), dok je to kod ove potonje moguće.

Hipotekarnom se tužbom, koja se naravno može podići koli protiv osobnog dužnika, koji je ujedno vlasnikom založene nekretnine, toli protiv tzv. hipotekarnog dužnika, t. j. onoga koji je doduše vlasnikom založenog predmeta, a nije ujedno i osobni dužnik (§§ 461, 466 o. g. z., § 91 pr. sudb. vl.), smije založni vjerovnik tražiti jedino to, da tuženik kao vlasnik zemljišnički od opterećene nekretnine dozvoli realizaciju založnog prava.

Takodjer u ovršnom stadiju razlika je izmedju te dvije tužbe očevidna: jer dok tjerajući vjerovnik smije presudom izrečenom na osnovi tužbe, kojom je tražio platež duga (Schuldklage), povući u ovrhu čitav imetak obvezanika, dakle i založni objekat, no svakako bez obzira na svoje založno pravo, dotle se osudom izrečenom na temelju hipotekarne tužbe smije voditi ovrha jedino na založenom predmetu i jedino obzirom na pripadajuće nam pravo zaloga.

Tko pak tvrdi, ko što je to pisac imao prilike čitati u nekujim rješidbama, da je tužba na platež duga šira od hipotekarne tužbe, pače da sadržaje u sebi ovu potonju, taj mješa ekonomske momente sa pravnima; ekonomski je bez sumnje takvo mnijenje opravdano, ali se juridički ne može održati, jer su te dvije tužbe vrlo različite i što se tiče pravnog temelja i obzirom na njihov objekat.

Takodjer § 91 prav. sud. vlasti potvrđuje tu razliku, netom odredjuje, da se kod suda, što no je nadležan po § 81 prav. sud. vlasti, smije spojiti s tužbom na ostvarenje založnog prava takodjer tužba na platež duga, osiguranog pravom zaloga, ako obje te tužbe idu protiv iste osobe.

Kad bi dakle bilo ispravno mnijenje, prema kojem juridički ona potonja sadržaje u sebi i onu prvu, bilo bi suvišno, da ih spajamo.

Mislilo se medjutim, da se opravdanost nazora, što ga pobijamo, može izvesti iz § 59 zakona od 25. julija 1871 L. D. Z. br. 95, ali taj paragraf govori izričito o zabilježbi hipotekarne tužbe, dakle isključuje zabilježbu tužbe na isplatu duga.

U prilog protivnog nazora uticalo se i razpoložbi § 3 nar. min. prav. od 19./9. 1860 br. 212 L. D. Z. (vidi Stubenrauch ad 466 o. g. z.).

Ustanova se § 1. spomenute naredbe, što u njemačkom tekstu glasi: »Der Hypothekargläubiger kann seine »Forderung« (tražbinu) gerichtlich nur mittelst Klage geltend machen« — tumačila onamo, da

založni vjerovnik mora prije svega likvidirati svoju tražbinu (ex obligatione), pa pošto § 3 iste naredbe govori o zabilježbi tužbe spomenute u § 1. iste naredbe, došlo se do zaključka, da se može tražiti i postići zabilježbu tužbe na platež duga (Schuldklage).

No ja ne mogu, da pristanem na tako tumačenje, budući da već sam naslov naredbe: »Verordnung des Justizministeriums vom 19. September 1860, wodurch die §§ 461, 466 des A. B. G. B. erklärt und Vorschriften zur Wahrung der Rechte sowohl der Hypothekargläubiger als der Eigentümer verpfändeter Güter erlassen werden«, te početak naredbe »zur Behebung vorgekommener Zweifel über die §§ 461 und 466 des A. B. G. B. und zur Wahrung . . .«, dokazuju očito, da naredba govori o tužbi, kojom se traži ostvarenje založnog prava, a ne o onoj na utjeranje (uknjižene) tražbine, pošto §§ 461 i 466 o. g. z. rade o pravima, što pripadaju založnom vjerovniku na temelju založnopravnog odnošaja i pošto je do tada bilo sporno, da li založni vjerovnik ima da traži realizaciju pripadajućeg mu založnog prava, t. j. prodaju zaloga, tužbom ili bez nje.

Naredba je u svom prvom paragrafu učinila kraj toj kontroverzi, određivši, da se sudbena prodaja zaloga može tražiti jedino putem tužbe.

Ta ista odredba isključuje mogućnost, da se riječ »Forderung« tumači u svom običnom tehničkom značenju, t. j. kao tražbina, jer bi bilo suvišno normirati, da se tražbina mora ostvariti putem tužbe, pošto se nikada nije ni sumnjalo, da se tražbine moraju utuživati.

Dakle niti spomenuta naredba ne opravdava protivni nazor.

U ostalom, pošto su ustanove §§ 50 i 60 zak. od 25. julija 1871 br. 95 L. D. Z. identične s ustanovama spomenute naredbe od 19. septembra 1860 br. 212 L. D. Z., bila je dotična naredba, koliko se tiče zabilježbe tužbe, postavljena izvan kreposti članom VI. novog zemljišničkog zakona.

Branitelji oprečnog nazora ne mogu se s uspjehom pozivati ni na § 20 istoga zakona, koji određuje, da mogu uslijediti zemljišničke zabilježbe, da se njima postignu stanovite pravne posljedice, što ih s time spajaju ustanove civilnog postupka ili zem. zakona, pošto zabilježba tužbe na platež duga ne radja nikakvim pravnim posljedicama in prema ustanovama jednoga ni drugoga zakona.

Sodno-zdravniška mnenja.

Priobčuje dr. P. Defranceschi.

XIX.

Je li izpadel pljučni poizkus pozitivno radi vdihanega zraka ali radi gnilobnih plinov?

Triindvajsetletno, krepko, kmečko dekle, ki je že pred par leti porodilo mrtvo dete, je zanosilo dne 4. junija zopet. Ko ni bilo več dvoma o nosečnosti, je svetoval dekletu ljubimec, naj izpije nekaj živega srebra, ki ga lahko dobi v navadnih toplomerih. Dekle kupi najprvo 3, a ko ni bilo pričakovanega učinka, še 4 termometre. Zgodilo se je to koncem februarja. Kmalu po zavžitju živega srebra, so začeli popadki, ki so trajali vso noč, a proti jutru se je izvršil porod. Porodnica je ležala v postelji, pokrita z lahko odejo. Dete je ležalo med stegnoma popolnoma mirno, ni niti gibalo niti dihala. Pol ure po porodu se je porodnica onesvestila ter se ni zavedla 2 uri. Potem je zavila mrtvi plod s potico v cunje in položila vse skupaj v omaro. Druzega dne je zakopala potico nekje na dvorišču, a otroka pustila v omari. Popkovine ni niti odtrgala niti prerezala. Tako obdolženka.

Kmalu po porodu so začele po vasi govoriti ženske, da je obdolženka spovila. Meseca aprila je dobilo sodišče zadostnih dokazov, na podlagi katerih je odredilo zdravniško preiskavo obdolženke in raztelesenje ploda, nahajajočega se še vedno v omari. Sodna izvedenca sta izdala sledeči

izvid.

Triindvajsetletna preiskovanka je močne rasti in zdravih notranjih ustrojev, ravnokar ima mesečno krvavenje. Preiskala sva siska, ali le iz levega priteče na pritisk kaka kapljica mleka. V spodnjem delu trebuha je v koži več obrunkov, ki nastanejo navadno pri ženskah, ki so večkrat pravilno iznosile. V nožnici ni nič nepravilnega, a maternica je popolnoma skrčena, ustje zaprto, kar priča, da je že prestala preiskovanka otroško posteljo.

Mnenje.

Ker nastopi mesečna krvavitev navadno 50 dni po porodu, je gotovo, da je preiskovanka porodila najmanj pred 40 dnevi. Obrunki na trebuhu pričajo, da je ženska večkrat porodila.

O raztelesitvi ploda se glasi izvid takole:

I. Zunanji pregled.

Otroško truplo ženskega spola, dolgo 40 *cm*, težko *kg* 2'900, koža skoraj po celem telesu zelenkasta, obraz nerazločljiv, ustna in ušesni odprtini pokriti s plesnjivo kožico. Lasje so temno-kostanjasti. Desna roka je s hrbtom pritisnjena na usta. Na vratu, prsih in trebuhu je koža večinoma odločena. Popkovina 15 *cm* dolga, umazanordečkasta, ohlapna, na koncu kakor pretrgana. Na telesu ni najti nikoder zunanjih poškodb, tudi ne na vratu, kjer pa sploh ni možno ničesar gotovega dognati radi zelo razvite gnilobe. V črevesni odprtini je otroška smola.

II Notranji pregled.

Kosti črepinje nepoškodovane, na čvrsti opni široke krvne podplutbe, možgani razpadli liki tekoča zmes. Pljuča napeta, pokrivajo deloma srce, so rdečkasta, prožnata, gobasta in pokajo pod prstom. Na njih površju so majhne, temne, krvne pičice. Priželjc pravilno razvit, srce ohlapno, veliko, v njegovih votlinah malo tekoče, črnkaste krvi. Kosti prsnega koša cele, jabolko in sapnik neranjena. Jetra zelo velika, temne barve, velika, lomka. Želodec majhen, prazen, ohlapen. Tanko črevo malo stisnjeno, prazno, a debelo polno smole. Obisti vele, lomke, mehur stisnjen, prazen.

III. Pljučni poizkus.

Ko se skupno izrežejo pljuča, srce in priželjc ter polože v vodo, ki ima temperaturo zraka, ne utonejo, temveč ostanejo na vrhu. Ko se napravi nekaj vrezov v pljučno pletivo, se izcedi krvavkasta peneča tekočina. Tudi posamezni koščeki pljuč plavajo, in to tudi tedaj, ko so se iztisnili ti koščeki pod vodo, pri čemer je bilo videti mehurčke.

Mnenje.

1. Otrok je bil rojen zrel in živ ter sposoben za življenje. Kakor je dognano po pljučnem poizkusu, je tudi popolnoma dihal.
2. Otrok je mrtev več nego en mesec.
3. Vzrok smrti je zadušenje, kar se da sklepati iz krvnih izstopov na pljučni mreni in iz tekoče, črne krvi v srcu. Zadušenje je nastopilo takoj po rojstvu ali pa tudi kako uro pozneje, vsled tuje sile, česar pa ni možno potrditi z vso gotovostjo z ozirom na razvito gnilobo — ali pa tudi vsled tega, ker je bil otrok zavrt v težke cunje in se je v njih zadušil.

Državnemu pravdništvu se je zdel izvid pomanjkljiv, radi česar je predlagalo, naj se:

1. Ponovi poizkus s srcem samim, ločenim od pljuč, in pa z jetri.

2. Natančno popiše stanje obisti.

3. Z vso natančnostjo navedejo premerniki črepinje in telesa, kakor tudi koščena zrna.

4. Izrečejo zvedenci natančnejše o izidu pljučnega poizkusa, namreč: so li plavala pljuča vsled vdihanega zraka ali vsled gnilobnih plinov.

5. Še enkrat pregleda plod z ozirom na kake morebitne znake povzročene splava.

Tej zahtevi ustrezajoč, se je plod še enkrat pregledal in sta dala izvedenca sledeči

izvid:

1. Srce, dejano v posodo, napolnjeno z vodo, utone takoj, istotako posamezni koščeki. Tudi jetra ne plavajo, temveč padejo takoj na dno posode, ravno tako se zgodi s koščeki. Pljučni koščeki — kakor je bilo že dognano pri prvi raztelesitvi — plavajo po vrhu vode. Ako se jih stisne pod vodo in potem nagloma izpusti, priplavajo takoj na vrh. To je najgotovejši dokaz, da so pljuča dihala, kajti v slučaju gnilobnih plinov, bi padli koščeki po iztisku takoj na dno.

2. Glede obisti je že povedano v prvem izvidu, da so temno-rujavkaste, vsled gnilobe zelo razpadle, radi česar je bilo nemogoče natančno opisati sredico in škorjo.

3. Premerniki glavice merijo: ravnik $10\frac{1}{2}$ cm, veliki povežnik 12 cm, zadnji poprečnik 9 cm, premernik med lopatičnima kolčicama (biacromialis) 12 cm, a med obrtcema (bitrochantericus) $9\frac{1}{2}$ cm. V spodnji čeljustnici je osmero koščeno ograjenih, popolnoma razvitih zobnih luknjic. Na spodnjem koncu stegnjenice se napravi vštric več prerezov ter se pride sredi kosti na koščeno zrno, ki ima v premeru 5 mm.

4. Ker je gniloba preveč razvita, ni več najti nikakih znakov morebitne povzročitve splava.

Mnenje.

Oziraje se na že oddano mnenje in upošteva današnje podatke, tihoče se premernikov črepinje in telesa, koščениh zrn

in poizkusa s srcem, jetri in pljuči, ne moremo drugzega nego potrditi prvo mnenje, namreč, da je bil otrok rojen zrel, živ, za življenje sposoben, in da je bil vzrok smrti zadušenje.

Z ozirom na trditev obdolženke, da ni ne odrezala ne odtrgala popkovine, predlaga državno pravdnništvo, naj se zaslišita še izvedenca na sedežu okrožnega sodišča, ki naj odda na podlagi vseh zapisnikov v celoti končno mnenje. Le-to se glasi:

1. Potrjujeva, da je bil novorojenček rojen živ in za življenje sposoben.

2. Da je bila obdolženka koj po porodu cele pol ure pri polni zavesti, je imela tedaj dovolj časa, dati novorojenčku prvo pomoč.

3. Izključujeva možnost, da bi se bila popkovina sama pretrgala.

4. Glede vzroka smrti se pridružujeva mnenju prvih izvedencev. —

Državno pravdnništvo se tudi s tem odgovorom ni zadovoljilo ter je stavilo izvedencema določna vprašanja, na katera sta le-ta odgovorila sledeče:

1. Ne potrdiva obdolženkine trditve, kakor ne bi bila niti prerezala niti pretrgala popkovine, ki se pretrga le pri hitrih porodih, kadar pade plod iz maternega telesa na tla. To se pa pri obdolženki ni zgodilo.

2. Tudi ni resnično, da bi ne bila obdolženka spoznala tekom pol ure po porodu, da je otrok živ, saj se otrok koj po rojstvu premika bodisi z glavo bodisi z udi, pa tudi joka. Le ako se otrok rodi dozdevno mrtev, ne da nikakega znaka življenja. Žena je bila po porodu še cele pol ure zavestna, morala je tedaj spoznati, da je porodila in sicer živega otroka, imela je pa tudi dovolj časa, da bi otroka primerno oskrbela.

3. Živo srebro, ki ga je po lastni izjavi povžila pol ure pred porodom, ni imelo nikakega vpliva niti na pretek poroda niti na otroka, kajti živo srebro deluje počasneje in ni moglo vplivati tekom pol ure niti na maternico niti na otroka. V obče pa ima zavžitje živega srebra za nosečo žensko slabe posledice, ker povzroča bluvanje in pa oslabiljenje organizma, radi česar lahko nastopi splav, ki ima zopet slabe posledice za otroka.

Vendar pa učinkuje živo srebro še le po eni uri po zavžitju. Koliko časa je otrok živel po porodu, ni možno dognati.

4. Pri raztelesenju novorojenčka, izvršenem jeden mesec po smrti, se najdejo vedno zelo značilni znaki razvite gnilobe. Sicer je pa znanstveno dognano (gl. Lazaretti): Trattata di medicina legale, volume III. pagina 221), da zapadejo pljuča gnilobi mnogo pozneje nego drugi telesni ustroji, radi česar se more uspešno raztelesiti novorojenček tudi 20, 30 ali tudi več dni po smrti. Razumno je, da je uspeh odvisen od letnega časa in od kraja, kjer je ležal mrlič. Dognano je, da je bil otrok rojen po zimi in ni ležal v greznici, okolščini, ki sta zadrževali razvoj gnilobe. Uspeh pljučnega poiskusa izključuje domnevo, da bi se bili nahajali v pljučih gnilobni plini, pač pa je bil v njih zrak, došel po dihanju. To je nedvomna gotovost, da je bil novorojenček rojen živ. Ako bi bili zdravniki, ki so izvršili raztelesitev, opazili gnilobno nabuhlost pljuč, bi bili gotovo dognali, da plavajo tudi obisti, srce in jetra, kar so pa z vso gotovostjo izključili. Radi tega se pridružujeva popolnoma mnenju zdravnikov-raztelesiteljev, potrjujoč, da je bil otrok rojen živ.

Državnemu pravnikištvu se tudi to mnenje ni zdelo povsem jasno in popolno, radi česar je stavilo izvedencema še sledeči vprašanji:

1. Je li izključeno z ozirom na dejstvo, da se je izvršil pljučni poizkus 43 oziroma 49 dni po rojstvu otroka, da so pljuča plavala vsled gnilobe? Izvedenca sta namreč v prejšnem mnenju trdila, da je zanesljivost pljučnega poiskusa čimdalje manjša, čim se vrši le-ta po 20 dneh.

2. Je li mogoče, da ni mogla dati obdolženka novorojenčku pomoči, oziroma, da ni opazila, da je otrok za življenje goden, radi oslabelosti in zmešanosti, oziroma iz strahu pred očetom, ki je spal v isti sobi?

Izvedenca sta odgovorila tako-le:

ad 1. Ako se izvrši pljučni poizkus 40 dni po smrti, ni več zanesljiv, ker je možno, da so povzročili plavanje gnilobni plini.

ad 2. Ni nemogoče, da ni mogla obdolženka pomagati otroku, oziroma opaziti, da živi, vsled oslabelosti, razburjenosti in strahu.

Državno pravdnništvo sta se zdeli mnenji prvih in drugih zdravnikov protislovni ter je zahtevalo radi tega, naj se zaslišita še dva druga izvedenca. Mnenje teh dveh izključuje z gotovostjo plavanje pljuč vsled gnilobe in poudarja, da je le zadušenje vzrok smrti.

Ker ni niti to mnenje prepričalo državnega pravdnništva, je predlagalo to, naj se zaslišita še dva izvedenca, ki že več let izvršujeta sodno-zdravniško prakso. Le-ta sta oddala sledeče mnenje:

I. Izključujeva z vso gotovostjo možnost, da bi bil izpadel pljučni poizkus pozitivno radi gnilobe, saj je vendar dognano, da pljuča sploh niso bila gnila. Kakor ni učinka brez vzroka, tako bi se bila morala najti tudi tukaj pljučna gniloba, in le tedaj bi se našli kot učinek gnilobe plini. Neoporečno dejstvo je, da zapadejo pljuča izmed vseh drugih delov droba najnazadnje razpadlosti, saj so najbolj skrita v košu in najmanj izpostavljena razkrajajočemu vplivu zraka in vlažnosti. Sploh zadržuje gnilobo nizka zračna temperatura, ki je bila v našem primeru vedno pod ničlo. To dejstvo podpira dokazno moč pljučnega poizkusa, akoravno je bil ta izvršen precej pozno po smrti. Kedaj začenjajo pravzaprav gniti pljuča, je težko reči, saj se niti sodnozdravniške avtoritete ne izrečejo v tem oziru natančno. Hoffmann priznava v svoji knjigi »Lehrbuch der gerichtlichen Medicin« izd. 9. str. 788 možnost, da plavajo pljuča tudi tedaj, ako se v njih razvijejo gnilobni plini, poudarja pa izrecno, da mora biti pri tem gniloba očitvidna, torej: pljuča bleda in sivkasta, skrčena, lahka, zmehčana, posamezni koščeki padejo, ko se je iz njih iztisnil plin, na dno posode in ne plavajo po vrhu vode. V našem primeru je raztelesitev dognala, da so bila pljuča rdečkasta, so izpolnjevala dve tretjini prsne votline in deloma pokrivala z robi srce. Pletivo je bilo gobasto, prožno in pokajoče ter se je iz njega po vrezu izcejala krvavkasta, peneča tekočina. Cela pljuča, pa tudi posamezni koščeki so plavali po vrhu vodé, in to tudi potem, ko se je iz njih iztisnil s prsti zrak, nahajajoč se vsepovsod v pljučnem pletivu; to je dokaz, da so bila pljuča napolnjena z zrakom in ne z gnilobnimi plini. Pa tudi pri obnovljeni raztelesitvi so priplavali posamezni pljučni koščeki po iztisnenju takoj na vrh vode, med tem ko so padla jetra in srce takoj na dno posode.

II. Zmešanost, oslabelost in strah niso mogli na obdolženko tako vplivati, da ne bi bila v stanju otroka preskrbeti, oziroma da se ne bi bila mogla prepričati o njega življenju, saj prizna vendar sama, da je čutila otroka med stegni in se onesvestila stoprav pol ure po rojstvu. Imela je tedaj dovolj časa pomagati otroku. V ostalem potrjujeva popolnoma mnenje prvih zdravnikov.

Sedaj, ko je bilo oddanih tozadevno sedmero mnenj po osmero izvedencih, je stavilo državno pravdnništvo predlog, naj se zasliši še medicinska fakulteta, ki naj bi odgovorila osobito na sledeči vprašanji:

I. Je li izključena možnost, da bi bilo povzročeno plavanje pljuč po gnilobnih plinih, mesto po vzduhu, ako je bil pljučni poizkus izvršen *a)* 35—40 ali *b)* 40—45 dni po smrti, in je li priznati možnost, da so plavala pljuča vsled gnilobe in je bil otrok rojen mrtev?

II. Je li možno z gotovostjo potrditi mnenje dosedaj zaslišanih izvedencev, namreč, da je bil otrok rojen živ in za življenje goden?

Fakultetno mnenje se glasi:

I. Dejansko stanje.

Pri 23letni obdolženki se je sumilo, da je od junija naprej noseča. Koncem februarja ali začetkom marca je ostala, kakor sama trdi, radi hripe v postelji in od tega časa so izginili vsi znaki nosečnosti. Pred poldrugim letom je že enkrat porodila v bolnici, a otrok je umrl. Do 13. aprila se ni moglo dognati, je li kaj resnice na dozdevni nosečnosti, a imenovanega dne je našlo orožništvo pri hišni preiskavi v omari, nahajajoči se v spalnici, truplo novorojenčka, zavito v cunje in papir, vse skupaj pa v kos preproge. Pri takoj izvršenem mrliškem pregledu in pri raztelesitvi se je dognalo, da je bil otrok novorojen, živ in za življenje sposoben, je popolnoma dihal in umrl na zadušenju. Ker je hotelo imeti državno pravdnništvo še natančnejše podatke glede zrelosti ploda in osobito glede izvršitve pljučnega poizkusa, se je izvršila dne 18. aprila zopet preiskava že raztelesenega trupla. Tudi sedaj sta zdravnika izjavila, da je bilo žensko dete zrelo in za življenje sposobno, da je dihala izven materinega

telesa in umrlo na zadušenju. V mnenju z dne 24. aprila sta potrdila dva druga zdravnika mnenje prvih in v zopetnem mnenju z dne 11. maja obširno dokazala, da ni vplivala gniloba na pozitivni pljučni poizkus. O istem vprašanju so oddali mnenje štirje drugi zdravniki, ki so soglašali z drugimi v mnenju, da je otrok dihal ob rojstvu. Potemtakem ni bilo vzroka izprostiti fakultetnega mnenja, ker niso bili dani pogoji po § 126. k. pr. r., namreč nasprotujoča si mnenja. Okrožno sodišče je pa zadevo vsejedno izročilo fakulteti, sklicujoč se na Paulovo knjigo »Der österr. Gerichtsarzt« in Lazarettijevo »Medicina legale«, katera avtorja navidezno nasprotujeta mnenju izvedencev.

Fakulteta izrecno poudarja, da ne daje na ta način sestavljeno protislovje z resničnimi ali navideznimi avtoritetami nikaškega zakonitega vzroka za izprositev fakultetnega mnenja v zmislu § 126. k. pr. r. Fakulteta bi bila tedaj formalno upravičena, odkloniti oddajo mnenje. Želeč pa odkriti objektivno resnico, noče fakulteta tega storiti, temveč odda v zadevi sledeče

II. Mnenje.

Sodišče ni na jasnem le glede vprašanja, so li plavala pljuča vsled vdihanega zraka ali vsled gnilobe.

Znanstveno je dognano, da se more v redkih primerih gniloba tako močno razviti, da plavajo vsled razvijajočih se plinov tudi jedrnati ustroji, kakor so jetra, vranka, srce, da celo možgani. Tudi plodova pljuča so jedrnat stroj in je znano, da se morejo tako napolniti z gnilobnimi plini, da plavajo po vrhu vode. Vendar pa niso nikdar pljuča sama gnilobna, temveč tudi vsi drugi ustroji. Gniloba je tedaj splošna. To so tudi prvi izvedenci spoznali in natančno opisali gnilobno stanje telesa in osobito posameznih organov. Popolnoma pravilno so ugotovili, da se niso nahajala niti jetra, srce in drugi jedrnati ustroji, niti cel mrlič v posebno močno razvitem gnilobnem stanju in niso plavali v vodi. Iz tega dejstva so sklepali, da tudi plavanje pljuč ni bilo povzročeno po gnilobnih plinih. Izkušeni izvedenci, kakršne so se izkazali v tem primeru tamkajšnji zdravniki, spoznajo pa brezdvomno na pljučih samih, je li v njih vzduh ali gniloba. Le v pljučih, ki so dihala, je najti namreč vzduh v vseh delih, pri gnilobi se nahajajo plini le na katerih mestih, kakor na pri-

liko pod pljučno opno, v obliki mehurčkov; v pljučnem pletivu pa ni zaslediti na več mestih nikakih plinov. Pri dvakratnem pljučnem poizkusu so vsi posamezni koščeki plavali; niti eden ni utonil, kar bi se bilo gotovo zgodilo, ako bi bila pljuča gnilobna. Pljuča pa so bila tudi rdečkasta, ne pa umazano-zelenkasta ali pisana. Noben strokovno izobražen čitatelj tozadevnega izvida ne more priti do drugega prepričanja, nego, da je otrok popolnoma pravilno dihal. Pa še nekaj je treba upoštevati: za razvoj primerne gnilobe ni bilo zunanjih pogojev, kajti v mesecu marcu in aprilu je bilo vreme mrzlo in hladno, otrok je bil zavit v cunje in shranjen na suhem kraju v nezakurjeni sobi. Pod takimi pogoji se gniloba ne more tako razviti, da bi vplivala na pljučni poizkus. Ravno radi teh zunanjih razmer je bilo videti truplo koncem marca rojenega deteta še dne 11. aprila, kakor bi bilo popolnoma sveže. To ni nič čudnega, saj potrjujejo neštevilne izkušnje, da pod takimi pogoji, namreč ob nizki temperaturi, suhem zraku in pri tesnem ovitju trupla v suho odevalo, lahko preide mnogo časa, predno začne truplo gniti; da, gniloba lahko izostane in se truplo posuši. V takih okoliščinah ni torej nikake razlike v tem, ako se vrši raztelesitev otrokova 35—40 ali 40—46 dni po smrti. Na podlagi teh izvajanj odgovarjamo na stavljena vprašanja tako-le:

ad 1. Z gotovostjo je možno izključiti, da bi bilo povzročeno plavanje pljuč po gnilobnih plinih, mesto po vdihanem zraku, in to tudi tedaj, ako je bil pljučni poizkus izvršen 35—40 ali 40—45 dni po smrti.

ad 2. Možnost, da bi bil otrok rojen mrtev, je odkloniti, pač pa se mora pritrditi soglasnemu mnenju izvedencev, da je bil otrok rojen živ in za življenje sposoben.

Na podlagi tega mnenja je bila porotna razprava določena na 2. decembra in obdolženka izpuščena proti jamstvu na prosto. Ko se je bližal dan razprave, je došlo poročilo, da se nahaja obdolženka težko bolna v bolnišnici. Tja poslani sodni zdravnik je dognal, da je obdolženka neozdravljivo bolna na jetiki. Dne 23. decembra je obdolženka umrla, na kar je državno pravdnishтво ustavilo nadaljno postopanje.

Iz pravosodne prakse.

A. Civilno pravo.

a) Prenos zemljiške služnosti? — Za vprašanje, ali naj se vloži rekurz ali priziv, ni odločilna nezakonita oblika izpodbijane odločbe, marveč le oni način razsoje, ki bi vstrezal zakonu (§ 390. c. pr. r.).

V pravni stvari tožnikov Mihaela in Marjete K. proti Alojzu J. je okrajno sodišče v Konjicah s sklepom od 21. junija 1913 C 186/13-12 zavrnilo tožbo, da bi moral toženec tožnikoma plačati odškodnino v znesku 738 K s prip., in izreklo, da morata tožnika tožencu nerazdelno vrniti povzročene stroške.

Razlogi.

Andrej J. je s kupno pogodbo od 5. jan. 1876 prodal Janezu K. dobavo drv in stelje, katero je izvrševal, oziroma bil upravičen izvrševati temeljem odločbe c. kr. namestništva v Gradcu z dne 26. novembra 1864 št. 1426, za dogovorjeno ceno 738 K kot neomejeno in nepreklicno pravico z dostavkom, da se sme ta pravica vknjižiti pri kupčevem posestvu vl. št. 186 ad Preloge kot gospodujočem zemljišču. Ta služnostna pravica ni bila vknjižena pri posestvu imenovanega prodajalca pod vl. št. 77 k. o. Preloge.

Janez K. je prodal s kupno pogodbo od 19. maja 1909 svoje posestvo vl. št. 186 Preloge, kakor leži in stoji z vsemi pravicami in dolžnostmi tožnikoma Mihaelu in Marjeti K, ki sta nemoteno izvrševala označeno pravico vsakoletne dobave drv in stelje, kakor jo je bil Janez K. izvrševal od leta 1876 dalje.

Toženec Alojz J. je prevzel posestvo vl. št. 77 k. o. Preloge od svojega očeta Andreja J. s pogodbo od 3. maja 1910, ne da bi bile kakšne dolžnosti nasproti tožnikoma v njej omenjene. Prodal je kasneje od tega posestva poleg parcele št. 404/1 pravico dobave drv in stelje knezu W. za 800 K.

Tožnika zahtevata odškodnino 738 K, kateri znesek je v kupni pogodbi od 5. januarja 1866 naveden, in cenita vrednost pravice dobave drv in stelje na najmanj 738 K.

Toženec oporeka, da tožnika Mihael in Marjeta K. nista vsled pogodbe od 5. januarja 1876, katero je bil sklenil Janez K. z Andrejem J., pridobila pravice dobave drv in stelje, ker ni vknjižena niti ni zvezana s posestvom tožnikov vl. št. 186 Preloge. Le dokler je Janez K. živel, je imel pravico, da se mu odkaže na toženčevò posestvo pripadajoči vsakoletni deputat drv in stelje. Tudi trdi toženec, da je njegov oče Andrej J. s pogodbo od 5. januarja 1876 prodal Janezu K. le pravico dobave drv in stelje za čas svojega gospodarstva in je dobil za to pravico samo 480 K, ne pa v kupni pogodbi navedenega zneska 738 K. Kupnina je gotovo že popolnoma izčrpana, ako se računi, da je ta pravica vredna na leto vsaj 60 K in je Janez K. dobival drva in steljo skozi 36 let.

Zemljiška služnost se po § 485 o. d. z. ne more samolastno razdružiti od gospodujoče stvari niti prenesti na drugò stvar ali na drugo osebo. Andrej J. torej ni mogel sebi kot lastniku vl. št. 77 k. o. Preloge pristoječe služnosti dobave drv in stelje prodati Janezu K. s kupno pogodbo z dne 1. januarja 1876, ampak je smel le izvrševanje te služnostne pravice prepustiti za čas svojega gospodarstva. Ko je toženec od Andreja J. prevzel posestvo vl. št. 77 k. z. Preloge s kupno pogodbo z dne 3. maja 1910, ki v njej niso omenjene dolžnosti glede dobave drv in stelje napram tožnikoma, prenehala je tudi de iure pravica Janeza K. do nadaljne dobave drv in stelje; kajti ona se sklicujeta na kupno pogodbo z dne 5. januarja 1876, ki kakor že navedeno, za toženca ni obvezna, ni pa nobene pogodbe, vsled katere bi se bil tudi toženec zavezal, da bode prepustil izvrševanje njemu kot lastniku zemljišča vl. št. 77 k. o. Preloge pristoječe služnostne pravice Janezu K. in njegovim posestnim naslednikom. Iz dejstva, da je toženec do sedaj prepustil dobavo drv in stelje tožnikoma, ta dve ne moreta izvajati nobenih pravic napram tožencu; manjka jima pravni naslov za pridobitev te pravice nasproti tožencu.

Tudi odškodnine ne moreta tožnika zahtevati od toženca. Znesek, ki ga je plačal Janez K. Andreju J., bil je dan za izvrševanje pravice za čas gospodarstva prodajalca. Da bi bil ta znesek ali del tega zneska, s katerim se je toženec po naziranju tožnikov obogatil, prešel vsled kakoršnegakoli pravnega opravila na toženca, iz celega stvarnega položaja ni razvidno.

Manjka torej pasivne legitimacije. A tudi aktivne legitimacije ni. Pravica izvrševanja služnosti, dobave drv in stelje bila je po § 485. o. d. z. osebna pravica, ki se ni tikala posestva tožnikov. Če je Janez K. prodal svoje posestvo tožnikoma z vsemi pravicami in dolžnostmi, kakor je bil to posestvo do tedaj posedoval in hasnoval, v tem izrazu ni obsežena pravica, izvrševati toženčevo služnost. Da bi bila tožnika to pravico na drug način pridobila, se ne trdi.

Tožbeni zahtevek je bilo torej zavriniti. Izrek o stroških se opira na § 41 c. p. r.

Tožnika sta proti temu »sklepu« vložila rekurz, ki ga je okrožno sodišče v Celju v nejavni seji zavrglo s sklepom od 26. julija 1913, opr. št. R I 155/13/1.

Razlogi.

Prvemu sodniku se je dozdeval umesten ugovor, da tožnika za tožbo nista upravičena, toženec pa, da ni pasivno legitimiran, ter je vsled tega tožbeni zahtevek odbil. To svojo odločbo je pa izdal prvi sodnik ne glede na določbo §-a 390. c. pr. r. v obliki sklepa, namesto v obliki sodbe.

Tožnika izpodbijata odločbo prvega sodnika potom rekurza v glavni stvari. Ker pa ima odločba prvega sodnika vzlic protizakoniti obliki edinole značaj sodbe, bil je proti nji v zmislu §-a 461. c. pr. r. dopusten edinole priziv, nikakor pa ne rekurz; kajti za vprašanje, katero pravno sredstvo je v posameznem slučaju dopustno, odločuje le zakon sam, ne pa zakonu nasprotno oblika.

Ker sta torej rekurenta zgrešila pravo pravno sredstvo, bilo je rekurz kot nedopusten zavreči (§ 526. c. pr. r.).

C. kr. najvišje sodišče nadaljnemu rekurzu s sklepom od 10. septembra 1913 ni ugodilo.

Razlogi.

Ker je rekurzno sodišče zavrglo rekurz, ki je bil proti odločbi prvega sodnika vložen, ga torej ni stvarno rešilo in ni potrdilo odločbe prvega sodnika, je le-ta rekurz dopusten in ga je bilo treba stvarno presojeti (§§ 526. in 528. c. pr. r.)

Rekurz pa ni stvarno upravičen.

Priznано je, da je prvo sodišče grešilo in svojo odločbo izdalo v obliki sklepa, namesto v obliki sodbe. Za vprašanje, katero pravno sredstvo se bi naj tukaj vporabilo, ni mogla biti odločilna zakonu (§ 390 c. pr. r.) nasprotujoča oblika izpodbijane odločbe, marveč le oni način razsoje, ki bi vstrezal zakonu. Ako je prvi sodnik zakonito obliko prezrl, ni tudi stranka upravičena to storiti, ker bi sicer pravdo postopanje postalo povsem nestanovitno.

Odločba prvega sodnika bi se torej bila morala izpodbijati potom priziva; rekurz, ki se je proti nji vložil, se je po pravici zavrzel.

Dr. J. Hrašovec.

b) Članci 435, 436 Code de commerce ne mogu se primijeniti na tužbe, koje proističu iz pasažirskog ugovora radi oštete prtljage. Ovaj se pravni odnošaj ima prosuditi na temelju građanskog zakonika.

Tužitelj je na putu iz Dubrovnika za Trst ponio sobom kovčeg, koji je bio stavljen v štivu, a kad je kovčeg v hôtelu otvorio, nije u njemu više našao svoj zimski kaput, vrijedan 120 kruna. Pita, da društvo, koje je vlasnik parobroda, bude osugjeno na isplatu ovog iznosa. — Tuženik ističe, da je pravo tuženja utrnuto u smislu odregjenja §§ 435., 436 Code de commerce, jer niti je reklamacija uslijedila kroz 24 sata, niti je tužba prikazana kroz 1 mjesec dana. Meritorno poriče, da je nestalo kaputa.

Prvostepeni je sud (kot. sud u Dubrovniku C I 309/12) odbio tužbeni zahtjev sa slijedećih razloga:

Tvrđnja tuženika, da je tužba premašila rok zakoniti, osniva se na krivoj pretpostavci, da ona ima svoj izvor u odregjenjima francuskog Code-a, koji doista kod nas još ima zakonsku vrijednost u stanovitim pomorskotrgovačkim pravnim poslovima. Nu ista se proteže isključivo na sporove, koji imadu za podlogu konossement, ili policu, koji pokrivaju trgovinski tovar. U konkretnom slučaju pak ne radi se o takovu sporu, pošto pravo na tužbu tužitelju dava onaj skontrin, što ga je on primio u času, kad je predao kovčeg osoblju parobroda. Tužitelj, putnik, kad je došavši na parobrod, predao svoj kovčeg na pohranu onom

namješteniku, kojemu je dužnost, da čuva putničku prtljagu, i kad je za to platio odnosnu čuvarinu, sklopio je pogodbu za čuvanje, kao da je dao svoje stvari kojoj god drugoj gardarobi, a takova pogodba nije nikako jednaka onoj, kada trgovac upućuje svoj tovar za prijenos, kojem transportnom društvu. Stoga se ova čisto građanska tužba u konkretnom slučaju temelji na § 1316. o. g. z. (u kojem pak zastara nastupa tek kroz tri godine u smislu § 1489. o. g. z., prema kojem brodar odgovara za štetu, koju njegova službena lica prouzročuju kakovom putniku). Dokazano je ispitom tužitelja, čiju dobru vjeru je i tuženik izrijeком naglasio, da ne sumnja, da je sam glavom složio kaput i zaključao kovčeg; dokazano je takogjer, da je kovčeg putem bio u štivi parobroda, da u Trstu nije bio otvoren od financijske straže, da dok je tužitelj kovčeg otvorio, odmah mu se potužio, da mu kaputa nema; dokazano je, da se na mjestu kaputa u kovčegu našlo nekih odpadaka slame, što je očito trag, da se nepozvana ruka u kovčeg uvukla. Jasno je prama tome, da je kaputa nestalo putem i to se ima dakako da upiše u krivnju osoblju parobroda, za koju krivnju pak treba vlasnik istoga da odgovara (§ 1316 o. g. z.). O vrijednosti kaputa ni bilo spora, a ista se u ostalom prikazuje pravedno odmjerena. S tih je razloga presugjeno kao u dispozitivu.

Prizivni je sud (okružni sud u Dubrovniku, Bc I 27/13) potvrdio prvostepenu presudu sa ispravnih razloga iste.

Vrhovni sud riješenjem od 19. nov. 1913, Rv IX 312/13 nije udovoljio reviziji.

Razlozi.

Utvrđeno je, da je tužitelj u svom svojstvu kao putnik predao tuženiku svoju prtljagu za prijenos, da mu je tuženik izdao cedulju, a on platio dotični iznos, da stoga osnovom ove tužbe nije prosti posao o pomorskom podvozu, već posao za prevažanje putnika, t. j. prevozni ali pasažirski ugovor, — koji je ugovor u novijim pomorskim zakonodavstvima izrijeком uređen, dočim nije uređen u drugoj knjigi francuskog trgovačkog zakonika, koja u Dalmaciji vrijedi kao zakon. Ovaj se zakon naime u nasl. VI—VIII bavi jedino ugovorom o pomorskom podvozu, biva ugovorom, predmetom kojega je prijenos trgovine po moru uz plaću. Da se niti charter-ugovor — najam

cijelog broda, ali kvotnog dijela broda ili nekog prostora broda u spomenutu svrhu, — niti ugovor, kojim se neka osoba obvezuje na prienos pojedinih komada robe (t. zv. Stückervertrag) ne mogu po podobiu primijeniti na pasažirski ugovor, to je očito, tim više što se pasažirski ugovor mora shvaćati kao nerastavna cijelina. Ne smije se stoga dijeliti ga u dva samostalna ugovora, te ne osvrćući se na utanačenje, predmetom kojega je prienos putnikove osobe, prosudjivati pored načela ugovora o pomorskom podvozu, utanačenje glede stvari, koje putnik nosi sobom. Pri tome se — buđi nuzgredno rečeno — mora imeti na umu, da austr. trgovački zakonik nabrajajući trgovačke posle spominje posle zavoda odredjenih za prienos osoba, te pored preuzimanja prijevoza trgovine po moru spominje i prijevoz putnika po moru (čl. 272- br. 3, 271 br. 4, trg. z.), kar isto da železnički prometni red i železnički prometni pravilnik sadržavaju posebnih ustanova, kojima je uređen pravni odnošaj između železnice i putnika.

Čl. 435, 436 Codice di commercio di terra e di mare, na koje se tuženik pozivlje, odredjuju: »Nepripustljive su ove tužbe, kakve god vrste bile, protiv kapetana... radi oštećenja robe, kada je roba bila primljena bez protesta; — sve tužbe, kakve god vrste bile, protiv krcatelja radi avarija, ako je kapetan robu predao i vozarinu brez protesta primio. — Ovi protesti i reklamacije su ništave, ako ih se nije kroz dvadesetčetiri sata podiglo i dostavilo i ako se nakon njihova datuma kroz mjesec dana ustalo sudskom tužbom.« Istina je, da je ovdje govor o »tužbama kakve god vrste bile« i o robi uopće. Ali se po sebi razumije, da se zakon u ovim konačnim člancima može odnositi samo na one tužbe, kakve god vrste bile, glede robe, koje su tužbe u prethodnim člancima zakona uređjene, pri čem se ne može ne uvažiti, da se u čl. 419 talijanskog teksta više pomenutog zakonika, koji u Dalmaciji vrijedi kao izvornik, nalazi riječ »bagagli (dell' equipaggio)« u opreci sa »mercanzie«, koje se spominju u prethodnim člancima, što bi se zaista takodjer moglo navesti na obrazloženje mišljenja, da se pod »robom« u čl. 435, 436 C. d. c. ne smije razumijevati i prtljaga.

Da li prijevozna karta tužiteljeva ili cedulja, te mu je bila izručena vrhu prtljage, sadržavaju ustanova, iz kojih bi moglo

proističi, da bi se propisi više pomenutih zakonskih ustanova imali primijeniti kao *lex contractus*, to ne treba pretresati, kada u ovom smjeru nema ni kakvog utvrdjenja, niti prigovora.

Iz ovih razmatranja slijedi, da je ispravno — od revizije sa gledišta br. 4 § 503 gr. p. pobijano — pravno mišljenje nižih molba glede pitanja, da li se u ovom slučaju primijeni član 435, 436 Code de commerce, i da se radi o pravnom odnošaju, koji se ima presudjivati pomoću §§ 970, 1316 o. gr. z.

Što se tiče pitanja tuženičine krivnje, opaža se, da općeniti odnosni prigovor revizije »da je tužitelj morao strogo dokazati, do mu je kaput nestao na brodu i da se je to dogodilo krivnjom ljudi od broda« ne može, da na temelju br. 4 § 503 gr. p. bude u revizijskom postopku podlogom pretresa, a to tim manje, što su niži sudovi uprav sve to, navadajući vrela svog spoznanja, smatrali dokazanim, a ovo utvrdjenje — uvjerenje prvog sudcal izvedeno iz dokaznog gradiva — je uslijed odobrenja u drugoj molbi postalo nepobitno.

Moralo se je stoga s pozivom na temeljita razmatranja nižih sudova presuditi kao gore.

Dr. J. Polec.

c) K razlagi cesarskih naredb o moratoriju — Zopetna dražba ni izvršilno dejanje v zmislu izvršilnega reda.

Zemljišče *X* je bilo prodano na prisilni dražbi dne 13. marca 1914. Zdražitelj *A* ni izpolnil pravočasno dražbenih pogojev. Zato je delavska zavarovalnica zoper nezgode v Trstu kot zahtevaljoča upnica predlagala zopetno dražbo dne 25. septembra 1914 v izterjanje terjatve na zastalih prispevkih iz zavarovalnega zakona zoper nezgode z dne 28. dec. 1887 št. 1 ex 1888 drž. zak.

Izvršilno sodišče (Kamnik) je zavrnilo predlog (E 718/13), ker po zmislu cesarske naredbe od 13. avgusta 1914 šte. 216 drž. zak. zdražitelja ni smatrati za mudnega in ker ni ukreniti nobenih izvršilnih dejanj v korist terjatvam, glede katerih je plačilo odloženo.

Rekurzno sodišče v Ljubljani je dovolilo s sklepom od 7. okt. 1914 opr. št. R III 262/14 zopetno dražbo iz teh razlogov:

Po cesarski naredbi od 13. avgusta 1914 šte. 216 drž. zak. je plačilo zasebnopravnih terjatev, ki so zapadle pred prvim av-

gustom 1914, odloženo do 30. septembra 1914 (§ 1.) ter se ne sme dovoliti v tem odloženem roku v izterjanje takih terjatev izvršilno dejanje, pa tudi ne nadaljevati že tekoče izvršilno postopanje (§ 13.)

Zopetna dražba po navedenem določilu pa ne bi bila nedopustna, ker zopetna dražba ni izvršilno dejanje v zmislu zakona, zdražitelju nasproti ne, ker ni izvršilnega naslova zoper njega, zoper zavezanca ne, ker mu je s pravomočnim domikom po sili vzet izvršilni predmet in ker daljno postopanje ni več naperjeno proti njemu, dalje, ker sme le zahtevajoči upnik predlagati izvršilno dejanje, dočim smejo zahtevati zopetno dražbo tudi zavezanec in knjižni upniki (§ 154. i. r.). Zopetna dražba ima v bistvu le namen, da se doseže z novo prodajo zemljišča plačilo za terjatev tistega upnika, ki je predlagal prvotno dražbo, naj je zahtevajoči upnik ali ne.

Izvršilna terjatev spada na vsak način pod določbo §-a 1. navedene cesarske naredbe, ker gre za izterjanje denarne terjatve, toda le pod pogojem, da je terjatev zasebnopravna. Take terjatve pa tukaj ni. Terjatev delavske zavarovalnice zoper nezgode je javnopravna denarna terjatev, ker obsega prispevke, katere je plačati iz naslova javnega prava in jih je smatrati, kakor davke in pristojbine, za javne davščine v zmlslu člena III. uvodnega zakona k izvrš. redu. (Glej judikat šte. 144). Za take terjatve pa ne veljajo določbe navedene ces. naredbe o odložitvi terjatev.

Vrhovno sodišče ni ugodilo revizijskemu rekurzu zdražiteljevemu (odločba od 25. novembra 1914 opr. šte. 366/14).

Razlogi.

V rekurzu se izpodbija sklep rekurznega sodišča zgol s trditvijo, da terjatev zahtevajoče upnice ni javnopravna, ampak terjatev iz zavarovalne pogodbe, ki je podvržena veljavnim naredbam moratorija o odložitvi.

Res je sicer, da se ne smejo opraviti izvršilna dejanja v prid odloženih terjatev ne po § 13. cesarske naredbe od 13. avgusta 1914 šte. 216 drž. zak., ki je bila v veljavi od 15. avgusta do 30. septembra 1914, ne po § 17. ces. naredbe od 27. septembra 1914 šte. 261 drž. zak., ki velja od 1. oktobra 1914, in da se ne sme nadaljevati izvršilno postopanje, uvedeno v korist

odloženih terjatev, izvzemši prisilno upravo in zakupovanje, toda predlog za zopetno prodajo, ki je v prid enako vsem knjižnim upnikom in ki ima v istini le namen, da se razdeli izkupilo za prodano zemljišče, ni izvršilno dejanje v prid gotove terjatve v zmislu navedenih naredb.

Ne glede na to pa terjatev zahtevajoče upnice ni zasebno-pravna, nastala pred 1. avgustom, pa tudi ne denarna terjatev iz zavarovalne pogodbe, ker razmerje o zavarovanju zoper nezgode ne izvira iz pogodbe in ne iz določb državljanskega prava, ampak iz zakona od 28. decembra 1887 šte. 1 drž. zak. iz leta 1888, čegar vsebina in značaj kot javnopravna nujna norma nista dvomna. (§ 1. in 2. nav. zakona.)

B. B.

B. Kazensko pravo.

I. Ako je ostal pravni pomoček zasebnega obtožitelja brez uspeha, mora le-ta obtožencu stroške vzklicnega postopanja — ne izvzemši stroškov zagovarjanja — povrniti, čeprav ostane pri obsodbi obtoženca. — II. Obsojenemu obtožencu se ne smejo priznati stroški za pritožbo glede stroškov, niti tedaj ne, ako je imela uspeh.

Bernard R. je tožil Jožefa H. radi razžaljenja časti, ker mu je ta v pismu na neko družbo očital nečastna, nenravna, če ne celo kazniva dejanja. Glavna razprava je bila 3. januarja 1914 in se je nadaljevala 29. istega meseca. Na ta dan je zasebni obtožitelj razširil obtožbo na ustno izjavo Jožefa H. enake vsebine, kakršno je imelo pismo.

Okrajno sodišče v L. je s sodbo z dne 12. februarja 1914 razsodilo, da se Jožef H. oprošča radi razžaljenja časti po § 488. k. z. s pismom v zmislu § 259. t. 3 k. pr. r., dočim ga je radi istega prestopka, storjenega z ustno izjavo, obsodilo na 50 K denarne kazni in v zmislu §-a 389 k. pr. r. v povračilo stroškov kazenskega postopanja, osobito zastopniških stroškov zasebnega obtožitelja v znesku 55 K. Zoper to sodbo je vložil Bernard R. vzklic zaradi izreka o krivdi glede pismene razžalitve in zaradi izreka glede kazni. Obsojenec Jožef H. pa se je pritožil radi izreka o stroških. Prerekal je dolžnost povračila stroškov kazenske ovadbe ter glavnih razprav dne 8. jan. in 12. februarja

1914, ki sta se nanašali le na pismeno razžalitev, ter zahteval povračilo stroškov za svoje zastopanje pri teh dveh razpravah.

Okrožno sodišče v L. je zavrnilo s sodbo z dne 26. marca 1914 vzklic Bernarda R. popolnoma. Glede povračila stroškov pa je izreklo, da zadenejo posebni stroški glede vzklica, ter njegovega pismenega in ustnega izvajanja zasebnega obtožitelja, ostali stroški vzklicnega postopanja pa obtoženca. Utemeljilo je ta izrek tako, da je obtoženec ostal obsojen in da je imel potemtakem že v I. inštanci stroške po §-u 339. k. pr. r. in poslej tudi stroške vzklicnega postopanja trpeti ne izvzemši svojih zastopniških stroškov. — Pritožbi obtoženca zoper sodbo okrajnega sodišča je vzklicno sodišče z odločbo z dne 31. marca 1914 ugodilo. Po §-u 389. odst. 2 k. pr. r. je izločilo stroške ovadbe in dveh razprav, ki sta se nanašali le na tisto dejanje, radi katerega obtoženec ni bil obsojen, ter je znižalo vsled tega stroške, ki naj jih povrne obtoženec, na 30 K, ob enem pa mu je prisodilo po § 390. k. pr. r. 11 K 60 h za pritožbo, katere naj mu vrne zasebni obtožitelj.

C. kr. vrhovni kasacijski dvor je z odločbo z dne 6. julija 1914, o. šte. Kr I 247, 248/14-4 na ničnostno pritožbo generalne prokurature v obrambo zakona izrekel, da kršita i vzklicna sodba z dne 26. marca 1914 i odločba vzklicnega sodišča z dne 31. marca 1914 zakon, prva, ker se ni naložilo zasebnemu obtožitelju povračilo vseh stroškov vzklicnega postopanja, druga, ker se je prisodilo obtožencu stroške za njegovo vspešno pritožbo nasproti obtožitelju.

Razlogi.

Od zasebnega obtožitelja vloženi redni pravni pomoček vzklica je ostal čisto brezuspešen. Zatorej mora trpeti on po §-u 390. odst. 3 k. pr. r. posebne stroške, ki so nastali z vložbo tega pravnega pomočka. K tem stroškom spadajo po §-u 393. odst. 3 k. pr. r. tudi stroški zagovora obtoženca pred vzklicnim sodiščem; kajti zakon ne govori, kakor morda vzklicno sodišče misli, o posebnih stroških pravnega pomočka, ampak splošno o posebnih, z naperjenjem pravnega pomočka povzročeni stroških. Od povračila zagovorniških stroškov obtoženca v vzklicnem postopanju zasebni obtožitelj, ki propade z vzklicem

ni oproščen vsled tega, ker je obtoženec ostal obsojen in ker mora po §-u 389. k. pr. r., stroške kazenskega postopanja prve inštanice trpeti. Vprašanje o povračilu stroškov, povzročenih po brezvspešnem rednem pravnem pomočku ni rešeno po §-u 389. k. pr. r., ampak v drugem odstavku §-a 390. k. pr. r. Potem takem bi bilo izreči, da bodi zasebni obtožitelj zavezan povrniti vse stroške vzklicnega postopanja, torej tudi stroške zagovarjanja obtoženčevega v tem postopanju.

Obtožencu Jožefu H. pa se nadalje ne bi smelo priznati stroškov njegove pritožbe v znesku 11 K 60 h napram zasebnemu obtožitelju. Določba odst. 2. §-a 390. k. pr. r. se nanaša le na obveznost glede stroškov pri pravnih pomočkih, ki so ostali brez uspeha. V ostalem pridejo, kakor nanese stvar, ali določbe §-a 389., ali določbe §-a 390. odst. 1. k. pr. r. do uporabe. Ker je bil obtoženec obsojen, zadenejo ga stroški njegovega zagovarjanja (§ 281. št. 4., 389, odst. 1 k. pr. r.) Morebitni, vsled pravnega pomočka povzročeni stroški se ne smejo naprtiti zasebnemu obtožitelju; ta bi moral le tedaj te stroške povrniti, ako bi se bilo postopanje, uvedeno vsled zasebne obtožbe, končalo na kak drug način, in ne z obsodbo, — kar pa v danem slučaju ni bilo tako.

Dr. M. D.

Plenarni sklepi c. kr. upravnega sodišča izza septembra 1913. l.

(Uradno doposlano.)

A. Administrativne pravne stvari.

1. a) Upravičeni so ugovarjati proti volilnemu postopanju radi pripustitve drugih volilcev samo volilci tiste volilne skupine, v kateri se je pripetila grajana pripustitev, razun če je po partikularnem pravu dana drugačna legitimacija za volilne ugovore.

b) Glede legitimacije za volilne ugovore radi nezakonite zavrnitve volilnih glasov se vzdržuje sklep oddelnega plenuma od 17. maja 1909. (Sklep 22. septembra 1913.)

2. a) Podjetnik je oproščen povračila po § 32 zakona o boln. zavar., ako dokaže, da ne zadene njega ali osebo, koje krivdo mu je

zastopati, nobena krivda, ako se prijava po zmyslu § 31 zakona o boln. zavar. ni sploh opravila ali ne pravočasno.

b) Za povračilno dolžnost po § 32 zakona o boln. zavar. ni treba, da je podjetnik vedel ali vedeti moral za obolelost svojega delavca, ki se je zgodila pred njegovo prijavo. (Sklep 24. novembra 1913.)

3. V § 121 odst. 11 obrt. r. (in § 32 zak. o boln. zavar.) ustanovljena regresna dolžnost delodajalcev k povračilu vsega potroška bolniške blagajne, ne obsega tudi povračila kvote pavšalnega honorarja za blagajničnega zdravnika. (Sklep 9. decembra 1913.)

4. Tiskarji s o upravičeni opraviti tista knjigoveška dela, ki so vsled razvoja trgovine in prometa potrebna, da napravijo svoje tiskarske proizvode sposobne za prodajo (Sklep 30. marca 1914.)

5. Tiskarji niso upravičeni vse svoje tiskarske proizvode izdelovati tudi v drugih kakor broširanih vezavah. (Sklep 30. marca 1914.)

6. Po občinskem redu za Prago z dne 1. maja 1850 dež. zak. št. 85, je za volitev članov mestnega zastopa predpisana javnost glasovanja in skrutinija toliko, da se volilec ne more zabraniti navzočnost pri volitvi volilne skupine in volilnega okraja, h kateremu sami pripadajo, kolikor dovoljuje prostor. (Sklep z dne 25. maja 1914.)

7. a) Verski zakladi so subjekti pravic in dolžnosti (t. j. takih, ki po zakonih lahko pristojajo tudi privatnim osebam) in so torej legitimirani za pritožbe pred upravnim sodiščem proti odločbam ministrstva za bogočastje in nauk.

b) K dolžnostim verskega zaklada kot stranke ne spadajo one dolžnosti, ki so jim naložene s takozvanimi kongrua-predpisi (n. pr. zakon od 19. septembra 1898 drž. zak. št. 176).

c) Rok za pritožbe pri upravnem sodišču je računati tako:

Ako je finančna prokuratura že v administrativnem postopanju zastopala takšen fond, in če se jej je v tej lastnosti kot odvetnici tega zaklada dostavila izpodbijana odločba, od dne dostavitve finančni prokuraturi; v vseh drugih slučajih pa od tistega dne, s katerim je izpodbijana odločba datirana. (Sklep 8. junija 1914.)

8. a) Šolsko nadziralno oblastvo ni upravičeno, da bi sklep učiteljske konference, ki ga izpodbija kak član po § 147 odst. 2. šol. reda z dne 29. septembra 1905 drž. zak. št. 159, in ki se je z njim

učencu po zmislu § 92 odst. 2. navedene naredbe pripoznala občna zmožnost za prestop v višji razred, — predrugačilo po svojem strokovno-tehničnem preudarku iz razlogov javne šolske koristi. (§ 148 odst. 4 šol. reda.)

b) Šolsko nadziralno oblatvo je upravičeno, da sklep učiteljske konference, ki ga izpodbija član po § 147 odst. 2 šol. reda, in ki se z njim učencu po zmislu § 92 navedene naredbe pripozna občna zrelost za prestop v višji razred, — razveljavi iz pravnih razlogov.

c) Ako se je učencu, oziroma njegovemu zakonitemu zastopniku dostavil tak po § 92 storjen in po § 147 navedene naredbe izpodbijan sklep pred končno odločbo šolskega nadziralnega oblastva, tedaj učenec ni s tem pridobil takojšnje pravice do prestopa v višji razred, da bi se ne dala odtegniti s poznejšjo končno odločbo šolskega nadziralnega oblastva. (Sklep 22. junija 1914.)

B. Finančne pravne stvari.

1. Odplačilo za začasno prepustitev zemlje za pridobivanje peska in gramoza je smatrati za prejemek pri ovedbi davku zavezanega dohodka (Sklep 27. aprila 1914.)

2. V rok za vložitev prošnje po zmislu § 2 odst. 4 zak. od dne 19. marca 1876 drž. zak. št. 28, za podaljšanje roku v svrhu priobčila razlogov izdane odločbe se ne všttevajo dnevi poštnega hoda. (Sklep 11. maja 1914.)

3. Odpisati je pristojbino od kontumačne sodbe, ki se vsled postavitve v prejšnji stan razveljavi po § 150 c. pr. r. (Sklep 25. maja 1914.)

4. Pogodbeno pristojbino po tp. 57 E morajo družabni prekrbovalni zavodi plačati neposredno, torej tudi tedaj, če se dotična listina (vsprejemnica) ni izdelala. (Sklep 15. junija 1914.)

5. Če tožnik v tožbi izjavi, da je pripravljen namesto izpolnitve kupne pogodbe o zemljišču sprejeti določen denarni znesek, tedaj se za odmero percentualne pristojbine od sodbe ne sme vzeti za podlago manjša vrednost, kakor je vrednost zemljišča. (Sklep 15. junija 1914.)

L I S T E K.

O narodnih pravnih nazorih.

Spisal Fr. Milčinski, c. kr. dež. sod. svetnik.

V narodopisju zavzema tudi pravo svoje mesto.

V prislovciah se zbrušena lesketa stoinstoletna pravna modrost naroda. V Kocbekovi zbirki pregovorov, prilik in rekov je najti celo vrsto takih, ki se nanašajo na pravo. Nekaj jih je prav jedrnatih vmes. N. pr.: Beseda dolg dela. — Boj se tega, ki prisega. — Cvenk večkrat pravico preupije. — Česar ljudstvo ne graja, nikogar vest ne peče. — Da se pravica prav spozna, treba je čuti dva zvona. — Glad se obešala ne boji. — Kdor ima moč, ima tudi pravico. — Kjer ni postave, tam ni prestopka. — Nove postave, nove zmešnjave. — Postave so kakor pajčevina: muhe drže, čmrlje izpuste. — Ti meni, jaz tebi, najkrajša je pot in malo zmot. —

Na drugi strani pričujejo pravne vraže, da poleg modrosti tudi abotnost v priprostem narodu še ni izumrla. Najbolj znane slovenske pravne vraže so one pri priseganju. Nekaj malega je ō njih pisal Navratil v letopisu Slovenske Matice za leto 1896 na strani 41. Iz lastnih izkušenj bi še to dodal, da se nosne ženske včasih branijo priseči, češ, da ne bi prisega padla na bitje pod srcem. Svoj prostorček naj najde tukaj tudi dogodbica, ki mi jo je lansko leto par dni pred svojo smrtjo pisal iz Slatine rajnki dr. Josip Kušar in ki se glasi tako: Pred kratkim je stala pred kazenskim sodnikom v Kranju obdolženka M. P., ki misli, da ves svet zgol iz sovraštva krivo prisega zoper njo. Zaslišati se bi morala in poprej zapriseči priča S., toda M. P. se je po robu postavila in izjavila, da tej babi ne da prisege in ne pusti, da bi prisegla, drugače če ji sodnik da »živo prisego«: Na sodnikovo vprašanje je potem pojasnila: »Živa prisega je taka, da bo S.-ovo koj hudič vzel, ko bo prisegla, saj bo tako po krivem pričala.«

Med pravne vraže spadajo tudi pravni talismani, »Kolamonovi žegin«, ki jih praznoverni ljudje s sabo jemlje na sodišče, da se obvarujejo obsodbe in enakih neprilikh. Ko sem služboval

leta 1896. v Idriji, je tak listek padel neki obdolženki iz žepa. Listek sem izročil rajnkemu dru. Štreklju, napisano pa je bilo na listku nekako tako, da iz sodne hiše trije mrtvi možje gledajo pri oknih, prvi brez glave, drugi brez srca, tretji brez jezika ali kali, Bog daj svojo pomoč, da se stvar na sodišču brez škode konča. Enakosloven »zapis« uporabljajo tudi lužiški Slovani, kakor to poroča dr. A. Hellwig v »Verbrechen und Aberglaube«.

V narodopisje spadajo nadalje pravni običaji n. pr. pri kupčijah: udarjanje v roke, likof, božji denar itd.

Manj znane nego so pravne prislovice, vraže in navade, praktičnim pravnikom pa le še bolj zanimivi so slednjič narodni nazori o raznih določbah uzakonjenega prava. Čudno je, kako so često široki krogi naroda trdno uverjeni, da zakon kaj določa, pa ni sence tega najti v paragrafi. Taki krivi nazori o živem zakonu, ki imajo svoje vire v prastarih običajih, nekdanjih zakonih, morebiti tudi v slučajnih dogodkih, so dostikrat vzrok brezupnim tožbam in pritožbam. Nudijo pa hkratu zanimiv vpogled v pravni čut naroda in služijo lahko pri razlagi prave volje ob pogodbah ali oporokah. Kar sem takih pravnih nazorov v teku svojega sodnega poslovanja v Ljubljani, pri raznih sodiščih na Gorenjskem in v Idriji prilično zvedel in so mi tovariši iz drugih okrajev potrdili o njih, da so tudi njim znani, jih nastopno priobčujem.

Iz pravnih odnošajev med zakonci.

Nevesto se lahko zaara; če zaroko razdere, mora vrniti dvojno aro.

Mož ima pravico, svojo ženo strahovati. — Samo »čez tarifo« je ne sme udariti, je pripomnil neki očanec na Brdu.

Če žena zapusti moža pa se spet poravnata, mora mož priti ponjo, da jo pelje domov.

Mož je plačnik vseh dolgov, ki jih napravi žena, dokler je javno ne prekličē. Če mož prodaja svojo domačijo, mora biti žena zraven. »Kar je žena, to je mož.«

Iz varstvenega in skrbstvenega prava.

Nezakonski otroci. Nezakonska mati mora priseči, čigav je otrok. — Ako je nezakonski oče voljan, poročiti otrokovo mater, pa ga ona ne mara, ni dolžan plačati alimentov. Kdor nezakonsko mater poroči, prevzame tudi skrb za otroka,

čepprav ni njegov: »saj ga je videl.« — Rejnica ni zavezana, otroka prej dati iz rok, dokler ni poravnana vsa zastala rejnina.

Zakonski otroci. Moža, ki ne skrbi za ženo in deco, se sme dati v prisilno delavnico.

Skrbstvo. Kot zapravljevec se sme le tisti preklicati, ki je odprodal že kaj sveta. Preklic velja le za tri leta.

Iz dedinskega prava.

Testament velja le eno leto, vsako leto ga je treba ponoviti ali nanovo podpisati. Za priče so sposobni le možje (namreč oženjeni) in ki so bili vojaki. — Da se oporoke ne more ovreči, je treba voliti kaj za rimske maše ali za šolo. Iz istega namena se je svoj čas v kamniškem okraju večkrat bralo v oporokah presenetljivo volilo 10 gold. samemu presvitlemu cesarju.

Nujni delež znaša deset krön. Če ni otrók, imajo pravico do nujnega deleža tudi srtanski sorodniki.

Pravico, da prevzame domačijo, ima najstarejši sin. Iz zapuščine duhovnika si sme vsak domačin kaj vzeti.

Iz obligacijskega prava.

Na cesti se ne sme terjati dolga, sicer dolg mine.

Polagoma nastalega dolga ni treba vsega hkratu plačati, ampak polagoma.

Iz kazenskega prava.

Razžaljenje časti. Toži se lahko tudi zaradi laži, čeprav laž ni bila žaljiva. — Starši tožijo v svojem imena, če se jim je razžalil otrok. Prva (namreč žaljivka ali klofuta) je prepovedana, druga (vrnjena) ne. — Ni kaznjivo, če se komu reče: »Goljuf bi ti rekel, pa ti ne smem, — besedo nazaj!«

Tatvina. Kar voda prinese, se lahko vzame. Takisto, kar bi drugače brez koristi lastniku šlo v nič, n. pr. mrtev zajec.

Neko županstvo v ljubljanski okolici je sodišču uradno sporočilo, da se ne šteje za tatvino, ako se jerebica vjame z golo roko in nese domov, pač pa če se jo ustrelji ali vjame v zanjko.

Iz postopka.

Kolki. Veljavnost tožbe ali prošnje se ravna po višini kolka: čim višji kolek, tembolj sigurna ugodna rešitev. Včasih priproste stranke same odsebe vsiljujejo višji kolek, nego je

potreben, le da ne bi tožba ali prošnja »nazaj prišla«. — Pri neki zapuščinski obravnavi so dediči ugibali, ali bi likvidirali precej obilni račun, ki ga je priglasil rajnkega zdravnik. Pa je bil med dediči tudi košat Korošec in ta se je ogiasil: »Ist die Rechnung gestempelt?« in ko se mu je ta okolnost potrdila, je izjavil: »Wenn die Rechnung gestempelt ist, dann muss sie auch gezahlt werden!« Tako moč ima kolek. — Pogodbe brez kolka so dvomljive veljave.

Podpis. Če stranka ne mara podpisati, sodni ukrep zoper njo nima veljave.

Dokaz. Obdolžencu se mora krivda direktno dokazati; priče morajo priseči, da so obtoženca videli pri toženem dejanju, drugače se ga ne sme krivega spoznati.

Priče morajo držati s tistim, ki jih je predlagal, ker so »njegove« priče. Za prisego jim gre posebe pristojbina; nekateri, ki so posebno previdni, zahtevajo plačilo te pristojbine celo še pred prisego. Treba pa je pri sodnji vedno »enako« govoriti; kdor dvakrat enako ne govori, tega primejo. — Česar ne vprašajo, to se lahko zamolči.

Zagovornika mora plačati, kdor ga je najel. —

Skromno to gradivo se mi je nabralo prilično, samoodsebe, brez sistematičnega prizadevanja, kakršnemu bi kolikor toliko lahko v podlago služil Bogišičev »Zbornik sadašnjih pravnih običaja u južnih Slavena«. Morebiti skromno to gradivo izpodbudi večjo pozornost na slične pojave: ta namen imajo te vrstice.

Prošnja Josipa Kranjca (Krainca)

za mesto izvanrednega profesorja avstrijskega civilnega prava.

V avtobiografiji, ki jo je napisal dr. Josip Krainc l. 1858. svoji zaročenki, piše med drugim: »Več prememb je bilo odmenjenih za l. 1853. Svojo docenturo sem nadaljeval že četrto leto, toda rastoče sovraštvo, katero so nasprotniki Slovenstva namerili proti nji kot nepotrebni napravi, povzročilo je, da je polagoma pojemala. Zato sem sklenil, da popustim to dvomljivo nameščenje

ter se naravnost pobrinem za kako odvetniško mesto ... (glej »Slovenski Pravniki« I. 1900, stran 216).

Zanimivo je besedilo prošnje, s katero je Krainc (tako je sam podpisal prošnjo) prosil za mesto izvanrednega profesorja. Glasi se tako:

Hohes kk. Unterrichts-Ministerium!

Hochdasselbe hat mir mit hohem Erlasse von 10. Dezember 1849 Z. 8932 die Docentur des bürgerlichen Rechtes in slovenischer Sprache an der hiesigen kk. Universität für das Studienjahr 1850, respective die mit derselben verbundene Remuneration und mit hohem Erlasse vom 20. Oktober 1850 Z. 8682 unter gleichzeitiger Zufriedenheitsbezeugung über meine Tätigkeit auch für das Studienjahr 1851 zu verleihen geruht. Mit weiterem hohem Erlasse vom 10. Februar 1851 Z. 639 wurde mir die ehrende Bekanntgabe der Vorzüglichkeit der von mir diesem hohen Ministerium vorgelegten slovenischen Uebersetzung des allgemeinen bürgerlichen Gesetzbuches und mit hohem Erlasse vom 12. November 1850 Z. 9143 die Auszeichnung eines Prüfungskommissärs für die judicielle Abteilung der theoretischen Staatsprüfung zu Teil.

Nebst der Vorliebe zum juridischen Lehrfache und dem Bestreben, zur Ausbildung meiner bisher wissenschaftlich vernachlässigten Sprache beizutragen, waren es vorzüglich diese Beweise des hohen Vertrauens, die mich mit Hintersetzung einer anderen gewinnbringenden Stellung veranlassten, alle meine Kräfte der mir anvertrauten Docentur zu widmen. Es liegt jedoch in der Natur der Sache und der Unsicherheit der Stellung eines Docenten, dass ich die einmal liebgegewonnene Lebensbahn mit einer anderen zunächst wohl jener der Advokatie, wozu ich die erforderliche Qualification besitze, vertauschen müsste, wenn mir nicht mit dem kommenden Studienjahre durch Fixirung meiner bisherigen Stellung mittels Umwandlung der Docentur in eine ausserordentliche Professur Garantien für eine sorglose Zukunft und dadurch die Möglichkeit geboten werden könnte, mich dem von mir vertretenen Lehrgegenstande ganz zu widmen. Indem ich allen Grund habe anzunehmen, dass es in der Absicht der Regierung Seiner Majestät liege, die einmal ins Leben gerufene Lehrkanzel über juridische Wissenschaften in slovenischer Sprache auch für die Zukunft zu erhalten, so wage ich die gehorsamste Bitte:

das hohe kk. Ministerium des Cultus und Unterrichtes geruhe gegenwärtiges Ansuchen Seiner kk. Majestät mit dem einratend zu unterbreiten,

Seine kk. Apostolische Majestät möge allergnädigst geruhen, mir mit dem kommenden Studienjahre eine ausserordentliche Professur aus dem oesterreichischen bürgerlichen Rechte in slovenischer Sprache an der hiesigen kk. Universität zu verleihen.

Gratz, am 29. juli 1851.

Dr. Josef Krainc.

Pravna fakulteta graška je prošnjo gorko priporočala rekoč:

Die gründliche linguistische Bildung des Bittstellers, sein unverkennbarer Eifer im Vortrage des ihm zugewiesenen Gegenstandes und der sehr verzeihliche Wunsch, seine Stellung endlich genau bestimmt zu sehen, dienen als ebensoviel

Gründe der Unterstützung des vorliegenden Ansuchens, denen von Seite des Lehrkörpers noch die Besorgnis hinzugefügt werden muss, es werde der Bittsteller sich wieder vom Lehrfache ab- und der juristischen Praxis zuwenden, falls seine Stellung im Lehramte durch die Gewährung seiner Bitte nicht gesichert werden sollte.

Štajerski namestnik pa se je protivil prošnji v prvi vrsti iz finančnih razlogov ter je še dodal:

Was die sonstige Verwendbarkeit des dr. Krainz für das öffentliche Lehramt betrifft, so erscheint dieselbe nicht so vorzüglich, dass er, um ihn für das Lehramt zu erhalten, die Auszeichnung der Ernennung zum ausserordentlichen Professor verdiente. Der Lehrkörper rühmt wohl seinen Eifer und seine gründliche linguistische Bildung, schweigt aber über sein Talent, seine juristischen Kenntnisse, seine Geschicklichkeit und Gabe des Vortrages. Wenn dr. Krainz in dieser Beziehung eine ausgezeichnete Begabung besäße, so müsste wohl auch eine zahlreichere Frequenz eine natürliche Folge davon sein.

Krainčeva prošnja ni imela uspeha, ker so podcenjevali znanstveno vrednost njegovih predavanj, in vendar so ta predavanja, katera je pozneje izdal Pfaff v nemškem jeziku kot »System des oesterreichischen allgemeinen Privatrechts«, še danes, po 63 letih, prav za prav edina porabna učna knjiga za celokupno avstrijsko civilno pravo. X.

Književna poročila.

Slovenska pravna terminologija. Ko so se leta 1848. ljudstva otesla tesnih spon absolutizma, so povzdignili slovanski narodi svoj glas za pravice in svobodni razvoj svojih plemen in jezikov. Država se ni mogla ustavljati tej soglasno izraženi zahtevi in ji je bilo poskrbeti za sredstva in pripomočke, da dejansko izvrši narodne in jezikovne pravice. Ker pri dotedanjem strogem nemškem centralizmu slovanski jeziki niso prihajali v poštev, je docela primanjkovalo vseh potrebnih sredstev in pripomočkov. Za prvo in poglavitno potrebo se je spoznalo, da se zan prej izdaja državni zakonik v vseh deželnih jezikih in v to svrho je postalo nujno, ustanoviti za posamezne jezike stalno pravno in politično terminologijo, ki naj bi služila urednikom državnega zakonika kakor tudi uradom in strankam pri njih poslovanju in medsebojnem občevanju.

Prvotni namen je bil, prirediti enotno terminologijo za vse slovanske jezike, obične v avstrijskem cesarstvu. Ta namera se pa ni dala izvršiti. Pravosodno ministrstvo je potem leta 1849. sklicalo odbor za skupno prireditev terminologije za hrvatski, srbski in slovenski jezik. Tudi za to skupino se ni dala prirediti skupna in enotna terminologija, a posrečilo se je vsaj, za ta narečja združiti terminologijo v eni knjigi, kjer sledijo nemškim hrvatski, srbski in slovenski termini in izreki.

Delo, katero je ta komisija izvršila in je izišlo natisnjeno leta 1853., je z ozirom na čas in okolščine, v katerih je nastalo, tako dovršeno, da vzbuja občudovanje. Sodelovali so pri tem pač najboljši juristi in jezikoslovci, toda urednikom je bila treba docela ledino orati. Niso imeli nikakih pripomočkov, nikakih vzgledov, juridičnega jezika v jugoslovanskih narečjih sploh do tedaj ni bilo, in vendar so termini juridično tako točni in jezikovno tako pravilni in prikladni, da se še danes rabijo neizpremenjeni ali pa samo izpremenjeni toliko, kolikor nanaša naravni razvoj jezika. So pa tudi oskrbeli redakcijo slovenskega dela odličnjaki kakor znameniti dunajski odvetnik dr. Matija Dolenc, slavni slavist in univerzalni jezikoslovec dr. Fran Miklošič in ministerijalni tajnik Matej Cigale, ki se je odlikoval kakor jurist in jezikoslovec in je bil prvi urednik slovenske izdaje državnega zakonika.

Ta terminologija pa vzlic svoji izvrstnosti sčasoma ni mogla več zadoštvati. Ceprav je bila po večem še porabna za to, kar obsega, je po obilici novih terminov, ki so jih ustvarili brezštevilni zakoni od leta 1853. sem, postala pomanjkljiva. Vrhu tega je polagoma pošla in si je ni bilo več mogoče nabaviti. Slovenski pravosodni jurist ali upravnik, če naj ni iskal terminologičnih izrazov za vsako potrebo v raznih zakonih samih, ni imel več kaj v roke vzeti. Slovenski jezik si je polagoma pridobival čedalje več veljave pri oblastvih, — a čim bolj se je rabil, temveč je šla njegova pravna nomenklatura narazen. Pisal in koval je izraze vsak po svoje in nastala je nujna potreba, da se izda nova terminologija, v katero bi se vsprejelo tudi vse novo terminologično gradivo.

To potrebo je uvidelo društvo „Pravnik“ precej v početku svojega obstanka in se je lotilo dela, da se ustvari nov, stanju legislature in razvoju jezika primerni pravno-terminologični slovar.

Društvo „Pravnik“ je torej leta 1889. pozvalo slovenske pravnike, naj mu pomagajo nabirati gradivo za ta slovar. Smatralo se je za najprimernejše, pregledati vse letnike državnega in nekaterih deželnih zakonikov, primerjati njih nemško besedilo s slovenskim glede točnosti izraza in prevoda ter izpisati vse terminologične izraze in izreke. Razdelili so so letniki zakonikov med več kot 40 slovenskih pravnikov, ki so jih izpisavali in gradivo doposlali Pravnikovemu odboru. Treba pa je bilo ene moči, ki naj vse to ogromno gradivo razbere, presodi in odloči, kaj se vsprejme in kaj izloči. Težko bi bilo najti slovenskega jurista, ki naj poleg svojih poslov opravi vse to obširno in silno naporno delo. Izposlovalo je torej društvo za tedanjega sodnega pristava, sedanjega ministerijalnega svetnika dr. Janka Babnika 6-mesečen dopust, da to delo izvrši.

Dr. Babnik pa ni ravnal popolnoma samolastno, dvomljive izraze je izločil ter jih poslal celo listo nekaterim pravnikom v presojo in da mu povedo svoje mnenje. Posebno pa je bilo potrebno, stopiti v dotiko z urednikom državnega zakonika, ker je bilo stremeti za tem, da le-ta delo pripozna in se obveže, vzeti ga za podlago pri vrejanju zakonika. Tedanji urednik dr. Karl Štrekelj je rokopis pregledal, izrazil svoje mnenje glede marsikaterih besed, kar je seveda urednik terminologije uvaževal, ter je izjavil, da hoče pri uradni slovenski izdaji zakonov in ukazov v državnem zakoniku rabiti termine in besedje te terminologije.

Odkar je izišla dr. Babnikova „Nemško-slovenska pravna terminologija“, je preteklo 20 let. V tej 20-letni dobi je izišlo veliko število novih in obširnih

zakonov. Prinesli so nove pojme in zanje nove izraze. Vzemimo samo novi civilnopravdni in eksekucijski red, množico finančnih in socijalnih zakonov itd. Vse to sili nato, da se čimprej priredi nova izdaja, tembolj, ker je zaloga prve tudi že pošla. Nadejamo se, da društvo „Pravnik“ ob nastopu svojega drugega četrstoletja zasnuje in izvrši novo izdajo z enako vnemo in odločnostjo, kakršno je pokazalo za prvo izdajo. Postavilo si bode s tem spomenik „aere perennius“. *Dr. F.*

Časopis za zgodovino in narodopisje. Letnik I. do X. Izdalo Zgodovinsko društvo v Mariboru. Uredil Anton Kaspret. Maribor 1904. do 1913. l.

Začetkom l. 1903. se je ustanovilo v Mariboru Zgodovinsko društvo, ki mu je smoter proučevanje domače zgodovine slovenskega Štajerja in drugih notranjeavstrijskih dežel, ki so bile pod žezlom Habsburžanov nekaterikrat upravno združene. Sredstvo mu je bilo sprva le — muzej v Mariboru. Ali že v seji odbora dne 11. decembra 1803 se je sklenilo, da izdaja društvo svoje glasilo, ki ga dobe člani ob članarini zastoj. To glasilo je naznanjeni Časopis za zgodovino in narodopisje.

V predgovoru je obljubil, da hoče gojiti edino le objektivno zgodopisje, pri tem pa se ozirati na zgodovino in narodopisje, pa tudi na slovensko slovstvo in jezikoslovje. V prvih letnikih skoro prevladuje zgodovina slovenskega slovstva in jezikoslovja, ali ne na kvar listu! Kajti prednjačil je glede jezikoslovja s svojimi kremenitimi spisi — dr. Karl Štrekelj. Ne da bi si prisvajali strokovnjaške sodbe, smelo trdimo, da so Štrekljeve razprave tako temeljite, da jih noben slovenski jezikoslovec ne bo smel prezreti, pa tudi tuji strokovnjaki bodo radi po njih posegali. Literarnega zgodovinarja pa bodo zanimali dokaj številni spisi dr. Jožefa Glonarja, dr. Franceta Ilešiča, dr. Matije Murka in pa „prešernologa“, dr. Avgusta Žigona, slednjič prav lepo uspela Vrazova spomenica.

Da preidemo na zgodovinske razprave! Delavec je tu zadovoljujoče število, lahko bi jih pa bilo še več . . . Pečajo se deloma bolj z lokalno zgodovino, deloma s splošno zanimivim gradivom. V prvem pogledu so si stekli zasluge osobito mnogo prerano umrli Matija Slekovec, potem dr. Fran Kovačič, dr. August Stegenšek, v drugem pa prof. Anton Kaspret ki — po vsebini prvih desetero letnikov soditi — ni le urednik, ampak tudi, duša listu. Od Kaspretovih člankov zanimajo brez dvoma prav vsi tudi pravnega zgodovinarja. Snov jim je: „Podelitev deželnega maršalstva na Štajerskem l. 1560“ (I. l.), „Navodilo kranjskima poslancema škofu T. Hrenu in Herbartu Turjaškemu za občni deželni zbor v Lincu l. 1614“ (V. l.); „Tiranstvo graščaka Frana Taha in njegovega sina Gabrijela“ (VI. l.); „Uplenitev kunšperških in podsredskih podložnikov l. 1573“ (VIII. l.) Veliko zaslugo si je stekel Kaspret s svojo razpravo „O večah“ (I. IV.) Na podlagi obširnih arhivalskih študij je pokazal on, zgodovinar, nam pravnikom, kakšna sodišča so imeli Slovenci za nižje pravde, kako so se ta sklicavala, kako se je na njih postopalo. Razprava je lep donesek k zgodovini domačega prava, donesek, ki kar miče, da se z inštitutom še nadalje bavimo in morebiti še kaj novega doženemo. K strogo pravnozgodovinskim člankom smemo šteti tudi razpravo „Postanek in pomen inštrukcij krvnih sodnikov za Štajersko, Kranjsko in Koroško“ iz peresa podpisane (X. l.).

Marljivi urednik Kaspret pa je tudi pravno terminologijo obogatil za marsikak izraz, o katerem bi (po besedah drja. Karla Štreklja, ki jih je pisal malo pred smrtjo podpisanemu) veljalo, — da se ga mrtveca vzbudi k življenju! V dveh člankih nam je podal Kaspret „Slovarske drobtinice nabrane iz starih aktov in listin“ (IV., VI. l.), v posebni razpravi pa nam je razložil izraz „Letina-landgerichtliche Gebühr.“ Od Kaspreta smemo pričakovati, da nam reši pozabnosti še marsikak pristno narodni pravni izraz! Slovenskega pravnega jezikoslovca pa utegnejo zanimati še druga poročila o listinskih ostankih glede pravnih poslov; n. pr. drja. Štreklja „Slovensko cesarsko odločilo iz l. 1675“, V. Preglja „Dve slovenski prisegi iz l. 1715“, drja. F. Kovačiča: „Dvoje kajkavskih slovenskih spomenikov iz središkega arhiva“, Al. Terstenjaka „Slov. robotni patent cesarice Marije Terezije“, slednjic drja. I. I. in drja. Frana Kotnika: „Dvoje slovenskih fevdnih priseg“. Ne smemo pa pozabiti tudi še omeniti drja. Ljud. Pivka članka „Soseška“, črtice o javnem pravu podravske Poljancev med Ptujem in Ormožem (VIII. l.), in pa drja. F. Kidriča obširne razprave „Oblega Sigeta v sodobnem hrvaškem opisu“ (X. l.), posebno imenitne in važne ne samo radi starega hrvaškega jezika iz konca 16. stoletja, ampak tudi radi splošne in pravne zgodovine.

Navedba teh razprav in člankov opravičuje pač že ob sebi, zakaj se v našem strokovnem glasilu spominjamo dejstva, da je Časopis za zgodovino in narodopisje letos prvo desetorico letnikov prekoračil. Tudi on orje ledino pravniške vednosti in sicer tam, kjer je najmanj delavcev: na polju pravne zgodovine slovenskega naroda. Naj bi te spominske vrstice. pripomogle, da mu naklonijo slovenski pravniki v bodoče več umstvene in gmotne podpore, kakor doslej!

Dr. M. D.

Anton Mell und Hans Pirchegger: Steirische Gerichtsbeschreibungen. Als Quellen zum Historischen Atlas der oesterreichischen Alpenländer (I. Abteilung. Landesgerichtskarte: Steiermark). Verlag des historischen Vereines. In Kommission bei Leuschner & Lubensky, Graz 1914. St. XLVII + 719.

Delavni štajerski „Historischer Verein“ izdaja doneske k razkritju štajerske zgodovine. Ti doneski so dospeli do edenštiridesetega letnika. V najnovejšem zvezku je tiskano naznanjeno delo, ki se sme brez dvoma šteti k delom, vrednim, da jih spoznajo avstrijski pravniki sploh. — Cesarska akademija znanosti si je naredila nalogo, da izda zgodovinski atlant avstrijskih alpskih dežel. Prvi oddelek tega velikopoteznega podjetja naj bi vseboval karto deželskih sodišč. Tisti raziskovalci, ki so delali že leta in leta, da ugotove karto deželskih sodišč, so se morali kajpada temeljito baviti s arhivalnimi študijami o še ohranjenih popisih deželskih sodišč. Celokupno gradivo teh virov, ki sta jih dr. Anton Mell in dr. Hans Pirchegger nabrala o mejah svoječasnih deželskih sodišč in obgradij v družbi z drugimi strokovnjaki, na dalje pa tudi tistih virov, ki so bili doslej v drugih delih obelodanjeni, priobčeno je vkupe v naznanjenem delu in na ta način otvorjeno za strokovnjaško proučevanje. Ako se pomisli, da je bilo izmed 572 priobčenih opisov sodišč iz 13. in naslednjih stoletij le 120 že prej tiskanih, onda se razvidi, kako silno raziskovalno in zbiralno delo sta izdajatelja storila. Ni treba

še posebej povdarjati, da se more s temi staročastitimi viri o popisih meja deželskih sodišč in njih obgradij — prvih je bilo za časa štajerske Caroline (1574) med devetdeset in sto — kar največ okoristiti ne samo zgodovinar sploh, ampak še prav posebno tudi pravni zgodovinar, slednjič pa tudi oni, ki se zanimala za jezikoslovje in narodopisje.

Posebej pa je omeniti razpravo, katero je priobčil dr. Anton Mell, ravnatelj deželnega štajerskega arhiva, v predgovoru k glavnemu delu (str. XIX do XLIV) pod naslovom: „Hohe und niedere Strafgerichtsbarkeit.“ Pisatelj prične s časom, ko se je razvil inštitut deželnih knezov in opiše vsebino vladarskih pravic. Tistihdob so imeli le eno najvišje deželsko sodišče (Landtaiding) za grofe, proste gospode, ministerijalce, viteze in oprode, a nižja deželska sodišča za neviteško prebivalstvo. Pozneje šele so dobila mesta pa obgradja (Burgfrieden) svoje sodne pravice. Poleg vseh teh se prikažejo sčasoma še eksempcije duhovskih zemljiških gospodarjev od deželskih sodišč; obenem, ko so postali ti gospodarji izvzeti, dobili so sami pravice nižjih sodišč. Še pozneje so si prilastili na podlagi običajev tudi še štajerski plemenitaši sploh nižje pravosodstvo, ki se je jelo sčasoma smatrati prosto za zasebno imovino. Deželnoknežja sodišča so obdržala krvno pravico (Blutbann), causae maiores, a samostani, duhovska in plemenita gospoda pa je dobila na tak način causae minores. Nadaljni tipus tvorijo dvorska sodišča gospode za svoje rojenjake (Holden).

Anton Mell določa po teh ustanovitvah vsebino različnih sodnih pravic in obseg sodnih okolišev. Razvoj je bil še pozneje ta, da so sprva samo nekatere osebe dobile krvno pravico v fevd, sčasoma je bilo čim dalje tem več takih fevdnikov, nazadnje so bila taka, t. zv. eksemptna sodišča tako mnogobrojna, da se mora koncem 16. stoletja govoriti naravnost o popolni patrimonijalizaciji deželskih sodišč.

Ko govori Anton Mell o pristojnosti sodišč, dotakne se tudi veleznimive pravice obgradja in strešne kapi štajerskih vlastelinov: Pravica obgradja je postala slednjič kriterij plemenitih vlastelinov, pravica strešne kapi pa jih je oproščala vsakojakega posega deželskih sodnikov v vlastelinsko posest, ter jim s tem priznala, da smejo sami kaznovati vsa kaznjiva dejanjna svojih podanikov.

Da bi prišel red v kaos teh sodišč, prišla je l. 1574 štajerska Landgerichtsordnung na dan, ali zaželjenega vspeha ni prinesla. Pisatelj prinaša slike, kako razdejanost je bilo pravosodstvo. Popravilo se je šele ob kazenskem zakonu iz 1768. (Nemesis Theresiana) vsaj nekoliko. Podržavljanje v privatni lasti se nahajajočih kazenskih sodišč pa je šele vpotila od Jožefa II. zaukazana koncentracija deželskih sodišč. Čas restavracije za Jožefom II. je prinesel povratak k prejšnjim razmeram, ker je vlada opustila Jožefinsko kriminalnosodno organizacijo. Nadaljni poizkusi preosnove so natančno orisani do cesarske odredbe z dne 14. julija 1849, ki je ustanovila trdno podlago današnjemu ustroju. —

Vsa zgodovina kazenskih višjih in nižjih sodišč v notranjeavstrijskih deželah je seveda še precej temna. Vsekakor je Mellova razprava vsaj v glavnih stvareh prinesla luči in se sme zategadelj označiti za dober uvod k glavnemu delu, k opisu štajerskih deželskih sodišč in obgradij.

Dr. M. D.

Člani društva „Pravnika“ vseh 25 let (1889—1914).¹⁾

1. **Dr. Babnik Janko**, c. kr. okr. sodišča pristav v Logatcu, sedaj c. kr. minist. svetnik na Dunaju.²⁾
2. **Baš Lovro**, c. kr. notar v Celju.
3. **Brumen Anton**, c. kr. okr. sodišča pristav v Slov. Bistrici, sedaj odvetnik v Ptuju.
4. **Drukar Avgust**, notarski kandidat v Kranju, sedaj c. kr. notar v Gornjem gradu.
5. **Dr. Ferjančič Andrej**, c. kr. držav. pravd. substitut v Ljubljani, sedaj dvorni svetnik v p. na Dunaju.
6. **Dr. Firbas Fran**, c. kr. notar v Brežicah, sedaj c. kr. notar v Mariboru.
7. **Gabrielčič Miha**, c. kr. okr. sodišča pristav v Tolminu, sedaj c. kr. dvorni svetnik vrhovnega sodišča.
8. **Gruntar Ignacij**, c. kr. notar v Logatcu, sedaj v Ribnici.
9. **Dr. Homan Alojzij**, odvetniški kandidat na Dunaju, sedaj dvorni in sodni odvetnik na Dunaju.
10. **Dr. Horvat Tomaž**, odvetnik v Ptuju.
11. **Dr. Hrašovec Juro**, odvetnik v Celju.³⁾
12. **Hribar Ivan**, glavni zastopnik banke »Slavije« v Ljubljani, sedaj ravnatelj v Ljubljani.
13. **Hudovernik Aleksander**, c. kr. notar v Kranjski gori, sedaj c. kr. notar v Ljubljani.
14. **Dr. Jurtela Fran**, odvetnik v Ptuju.
15. **Dr. Kavčič Jakob**, c. kr. drž. pravd. substitut v Ljubljani, sedaj c. kr. dvorni svetnik v p. v Ljubljani.
16. **Klobučar Anton**, c. kr. okr. sodišča pristav v Voloski, sedaj c. kr. višjesod. svetnik v p. v Ljubljani.
17. **Dr. Krisper Valentin**, odvetniški kandidat v Ljubljani, sedaj odvetnik v Ljubljani.

¹⁾ Glej „Slovenski Pravniki“ l. 1910. na str. 93 in nasl., kjer je izkazanih tedanjih 174 članov. Izmed teh jih je ostalo živih, oziroma zvestih društvu vso dobo — 58.

²⁾ Vso dobo društveni odbornik.

³⁾ Vso dobo društveni odbornik.

18. **Kronvogel Josip**, c. kr. okr. sodišča pristav v Št. Lenartu pri Mariboru, sedaj c. kr. dež. sod. svetnik istotam.
19. **Dr. Kulterer Jurij**, odvetnik v Velikovcu.
20. **Lenček Niko**, c. kr. notar v Velikih Laščah, sedaj v Škofji Loki.
21. **Lončar Ivan**, c. kr. davč. nadzornik v Krškem, sedaj c. kr. fin. svetnik v Rudolfovem.
22. **Lubec Karel**, c. kr. fin. tajnik v Gradcu, sedaj c. kr. dvorni svetnik v p.
23. **Dr. Majaron Danilo**, odvetniški kandidat v Ljubljani, sedaj odvetnik v Ljubljani.¹⁾
24. **Dr. Munda Fran**, odvetnik v Ljubljani, sedaj emerit. odvetnik v Ljubljani.²⁾
25. **Nabernik Ivan**, c. kr. okr. sodnik v Litiji, sedaj c. kr. dež. sod. svetnik v p. v Ljubljani.
26. **Okretič Ivan**, c. kr. okr. sodnik v Pazinu, sedaj c. kr. generalni advokat na Dunaju.
27. **Dr. Papež Fran**, odvetnik v Ljubljani.
28. **Plantan Ivan**, c. kr. notar v Radovljici, sedaj v Ljubljani.
29. **Pleiwis Karel**, c. kr. avskultant v Ljubljani, sedaj c. kr. notar v Višnji gori.
30. **Ploj Oton**, c. kr. notar v Žužemberku, sedaj v Črnomlju.
31. **Dr. Poznik Albin**, c. kr. notar v Rudolfovem.
32. **Dr. Pretner Matej**, odvetniški kandidat v Postojni, sedaj odvetnik v Trstu.
33. **Rýbař Otokar**, c. kr. avskultant v Trstu, sedaj odvetnik v Trstu.
34. **Rogina Anton**, c. kr. avskultant v Rudolfovem, sedaj c. kr. viš. dež. sod. svetnik v Rudolfovem .
35. **Rohrman Josip**, notar. kandidat v Košanjevici, sedaj c. kr. notar.
36. **Dr. Rudolf Ivan**, odvetnik v Konjicah.
37. **Senčar Joip**, c. kr. okr. sodišča pristav v Senožečah, sedaj not. substitut v Rogatcu.
38. **Dr. Sernec Josip**, odvetnik v Celju.
39. **Sitter Josip**, c. kr. okr. sodišča pristav v Marenbergu, sedaj c. kr. sodni svetnik v Brežicah.
40. **Dr. Slanc Karel**, odvetnik v Rudolfovem.

1) Vso dobo društveni odbornik, oziroma načelnik.

2) Vso dobo pregledovalec društvenih računov.

41. **Smodej Josip**, notarski kandidat v Radovljici, sedaj c. kr. notar v Vel. Laščah.
42. **Sveteč Luka**, c. kr. notar v Litiji.
43. **Šetinc Josip**, odvetniški koncipijent v Brežicah.
44. **Škerlj Ivan**, c. kr. drž. pravnika substitut v Rudolfovem, sedaj c. kr. viš. dež. sod. svetnik v p. istotam.
45. **Dr. Šusteršič Ivan**, odvetniški kandidat v Ljubljani, sedaj odvetnik v Ljubljani.
46. **Dr. Schegula Jakob**, odvetnik v Rudolfovem.
47. **Dr. Schmidinger Karel**, c. kr. notar v Kamniku, sedaj v Ljubljani.
48. **Dr. Štempihar Valentin**, odvetnik v Kranju.
49. **Dr. Tavčar Ivan**, odvetnik v Ljubljani.
50. **Dr. Tekavčič Fran**, odvetniški kandidat v Ljubljani, sedaj odvetnik v Ljubljani.
51. **Dr. Toplak Jakob**, c. kr. avskultant v Gradcu, sedaj c. kr. viš. dež. sod. svetnik v Ljubljani.
52. **Dr. Triller Karel**, odvetniški kandidat v Ljubljani, sedaj odvetnik v Ljubljani.
53. **Dr. Trinajstič Mate**, odvetnik v Buzetu, sedaj v Voloski.
54. **Dr. Tuma Henrik**, c. kr. avskultant v Trstu, sedaj odvetnik v Gorici.
55. **Vončina Ivan**, magistratni svetnik v Ljubljani, sedaj magistr. ravnatelj v p. v Ljubljani.
56. **Dr. Voušek Fran**, c. kr. okr. sodnik v Brežicah, sedaj c. kr. dvorni svetnik v p.
57. **Dr. Žitek Vladimir**, odvetniški kandidat v Ljubljani, sedaj odvetnik v Rudolfovem.
58. **Dr. Žnidarič Alojzij**, odvetniški kandidat v Mariboru, sedaj c. kr. notar v Ilirski Bistrici.

Razne vesti.

V Ljubljani, dne 15. decembra 1914.

— (Kronika društva „Pravnika“.) Odbor je imel dne 28. septembra sejo, v kateri je sklenil, da se glede na vojni čas opusti namerjana vnanja proslava društvene 25-letnice, vendar pa priobči gradivo, došlo za slavnostno številko „Slov. Pravnika“, skupno v zborniku, ki zaključuje letošnje izdanje društvenega glasila. Seje se niso udeležili, ker so poklicani v vojno službo, odborniki gg. Fr. Gerstenmayer, dr. vit. Grasselli in I. Škarja. — Osnova novih podružnic „Pravnikovih“ je prijavljena oblastvom in od teh vzeta na znanje za mesta: Rudolfovo, Celje in Maribor, za Celovec in Gorico.

— (Na bojiščih) so častno padli za cesarja in domovino izmed domačih pravnikov, kolikor dosedaj znano, dr. Miroslav Vrančič, avskultant v Ljubljani, dr. Fr. Pompe, drž. pravd. namestnik v Ljubljani, Josip Šinkovec, odvetniški kandidat v Ljubljani, dr. Karel Bicek, okr. komisar v Ljubljani in dr. Rudolf Silan, avskultant v Mariboru. Bili so vsi vrlji in občespostovani možje, slava njihovemu spominu!

— († Eksc. dr. Anton vitez Randa), bivši minister, profesor na češkem vseučilišču v Pragi, predsednik Češke akademije, podpredsednik državnega sodišča, dosmrtni član gosposke zbornice, častni doktor univerz v Bologni in Krakovu, predsednik Právnické jednoty v Pragi, imetelj premnogih avstrijskih ter inozemskih odlikovanj — je nagloma umrl dne 6. oktobra na svojem letovišču blizu Prage in bil dne 9. oktobra pokopan z vsemi častmi na Višehradu med največimi možmi češkega naroda. Dne 8. julija t. l. je bil doživel 80 let in dasi je želel, naj se ta jubilej ne praznuje, prejel je nebroj čestitk in adres iz znanstvenih in političnih krogov; med prvimi čestitatelji je bil njegov nekdanji učenec, prestolonaslednik nadvojvoda Karl Franc Jožef. O življenju in delovanju po vsej Evropi slovečega pokojnika, o njegovih nesmrtnih zaslugah zlasti za napredek pravoznanstva priobčimo v prihodnjem letniku daljši spis in oceno. Iz njegove poslednje volje naj le omenimo, da je volil vso svojo knjižnico Právnicki Jednoti v Pragi; svoja predavanja iz trgovskega in meničnega prava pl. K. Hermannu, prof. na češki univerzi, in predavanja iz državlj. prava zopet Právnicki Jednoti, da jih mogo izdati. Pravico založništva za vse že tiskane spise je prepustil Češki akademiji znanosti.

— († Dr. Jaromír Čelakovský,) dvorni svetnik in profesor na češkem vseučilišču v Pragi, je umrl dne 16. oktobra, star 69 let. Bil je porojen v Vratislavi kakor sin vélikega češkega pesnika Frančiška Lad. Čelakovskega. Dosegši l. 1871 doktorat prava na univerzi v Pragi, je stopil v službo mestnega arhiva v Pragi in se popolnoma posvetil studiju pravne in državne zgodovine, zlasti z ozirom na Čehe. Leto za letom je priobčeval svoje študije po raznih časopisih, pa tudi izdajal posebej pravno-zgodovinska dela, ki jih je nepregledna vrsta. Monumentalea so dela: „Sbírka pramenů prava městského kralovství Českého“ (2 zvezka, 1886 in 1895, str. CLXVI in 811, oziroma XXXI in 1297), nadalje

akti komornega sodišča (več obsežnih zvezkov), registri češke in drugih avstrijskih dvornih pisarnic itd. Celo vrsto njegovih monografij obsega tudi Ottov Slovník naučný, kateremu je bil dr. Čelakovský souredník od l. 1888 dalje. V l. 1883 se je habilitiral na češki univerzi za češko pravno zgodovino, bil l. 1886 imenovan za izrednega, a l. 1892 rednega profesorja. Pri mestnem arhivu je postal leta 1896 prvi arhivar. Poleg tega je deloval politično, ker je bil dolgo dobo deželni poslanec in opetovano izvoljen tudi v državni zbor; odlikoval se je kot strokovnjak osobito v šolskem in jezikovnem vprašanju. Bil je nekaj časa tudi predsednik Matice školské in eden glavnih činiteljev v narodnem svetu. Dosegel je razna odlikovanja in rektorsko čast. Čelakovský ostane slaven češkemu narodu, kateremu je bil ustanovnik moderne pravne zgodovine, pravi odgojitelj mladine, vpliven in razsoden politik, podpornik šolstva in vnet delavec na vse kulturne strani.

— († Dr. Leopold Pfaff,) bivši profesor na dunajskem vseučilišču, dvorni svetnik in član gosposke zbornice, je umrl dne 2. t. m. na Dunaju. Od l. 1872. do 1907. je na Dunaju razlagal pandekte in občni drž. zakonik ter tako štel med svoje učence nebroj avstrijskih pravnikov, osobito tudi slovenskih. Bil je bistroumen v svojih predavanjih, strog pri izpitih, a drugače plemenitega srca. Pisatelj ni bil produktiven. Glavno delo njegovo, skupno s prerano umrlim profesor Hofmannom, je najširše zasnovani komentar k obč. drž. zakoniku z „ekskurzi“, ki je ostalo žalibog le torso. A tudi to, da je Pfaff po predavanjih svojega prijatelja in našega rojaka dr. Krainca izdal „System des allg. oesterr. Privatrechtes“, mu zagotavlja nevenljivo slavo na našem pravnoznanstvenem polju. Bodi odličnemu učenjaku-učitelju prav posebno časten spomin!

— (V celjsko notarsko zbornico) so bili izvoljeni gg. notarji: L. Baš za predsednika, J. Detiček, Dr. F. Firbas, M. Jezovšek in A. Kranjc za člane; M. Korber in dr. E. Strelec za namestnika.

— (Stalna delegacija avstrijskih odvetniških zbornic) je bila sklicana dne na Dunaju dne 29. oktobra v ta namen, da odda svoje mnenje o načrtih novega konkurznega, izravnavnega in izpodbi-alnega reda, ki jih je predložil justični minister. Referent je bil drž. poslanec dr. Ofner. Delegacija je načeloma ugovarjala nujnosti teh reform za uporabo §-a 14, ker bi se jej dalo kvečjemu pritrditi glede izravnavnega reda, ki je potreben provizorij glede na vojne dogodke. Potem so se pretresale posamezne določbe in predlagale nekatere premembe v stvarnem, sistematičnem in stilističnem pogledu. Konečno se je izvolil odsek za redakcijo poročila na ministrstvo. Seje se je udeležil za kranjsko zbornico predsednik dr. Majaron. — Načrti so postali začetkom tega meseca po ces. naredbi zakon in stopijo v veljavo z novim letom.

„Slovenski pravnik“ izhaja 15. dne vsakega meseca in ga dobivajo člani društva „Pravnika“ brezplačno; za nečlane pa velja za vse leto 10 K, za pol leta 5 K.

Uredništvo in upravništvo je v Ljubljani, Miklošičeva cesta št. 24 oz. 22.

b) Članci 435, 436 Code de commerce ne mogu se primijeniti na tužbe, koje proističu iz pasażirskog ugovora radi oštete prtljage. Ovaj se pravni odnošaj ima prosuditi na temelju gradjanskog zakonika . . .	356
c) K razlagi cesarskih naredb o moratoriju. — Zopetna dražba ni izvršilno dejanje v zmislu izvršilnega reda . . .	359
B. Kazensko pravo.	
I. Ako je ostal pravni pomoček zasebnega obtožitelja brez uspeha, mora le-ta obtožencu stroške vzklicnega postopanja — ne izvzemši stroškov zagovarjanja — povrniti, čeprav ostane pri obsodbi obtoženca. — II. Obsojenemu obtožencu se ne smejo priznati stroški za pritožbo glede stroškov, niti tedaj ne, ako je imela uspeh	361
17. Plenarni sklepi c. kr. upravnega sodišča izza septembra 1913. l.	363
18. Listek.	
<i>Fr. Milčinski</i> : O narodnih pravnih nazorih	366
X.: Prošnja Josipa Kranjca (Krainca) za mesto izvanrednega profesorja avstrijskega civilnega prava . . .	369
19. Književna poročila	371
20. Člani društva „Pravnika“ vseh 25 let (1889—1914) . . .	376
21. Razne vesti	379

Mestna hranilnica ljubljanska

Ljubljana, Prešernova ulica št. 3.

Največja slovenska hranilnica!

Denarnega prometa koncem leta 1913	K 700,000.000.—
Vlog	„ 43,500.000.—
Rezervnega zaklada	„ 1,330.000.—

Sprejema vloge vsak delavnik in obrestuje po

4¹/₂⁰/0

brez odbitka. Hranilnica je **pupilarno
varna** in stoji pod kontrolo

c. kr. deželne vlade.

Za varčevanje ima vpeljane lične
domače hranilnike.